

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

ნიუო ბერძენიშვილის ინსტიტუტი

**პროგრესულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა
XIX საუკუნის სამხრეთ-დასავლეთ
საქართველოში**

*სელიმ ხიმშიაშვილის გმირული თავგანწირვიდან
200 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო
სამეცნიერო კონფერენციის მასალები*

- 2015 წლის 19 ივნისი -

გამომცემლობა

„ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“
ბათუმი – 2015

კრებულში იბეჭდება ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტში 2015 წლის 19 ივნისს გამართულ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე – **„ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა XIX საუკუნის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში“** – წარმოდგენილი მოხსენებები.

პუბლიკაციათა სამეცნიერო მხარეზე პასუხისმგებლები არიან ავტორები.

კრებული კარგ სამსახურს გაუწევს ამ პრობლემით დაინტერესებულ მკვლევრებსა და მკითხველთა ფართო წრეს.

მთავარი რედაქტორი: **ბიჭიკო დიასამიძე**

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

რედაქტორი: **ოლეგ ჯიბაშვილი**

ისტორიის დოქტორი

ISBN 978-9941-462-13-9

© „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“ - 2015

მთავარი რედაქტორისაგან

2015 წლის 3 ივნისს 200 წელი შესრულდა ოსმალთაგან მიტაცებული სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს განთავისუფლებისათვის ბრძოლის სახელოვანი წინამძღოლის – სელიმ ხიმშიაშვილის ტრაგიკული აღსასრულიდან.

გმირი წინაპრის სახელის უკვდავსაყოფად ჯერ კიდევ ადრე, 1990 წელს დაფუძნდა სრულიად საქართველოს სელიმ ხიმშიაშვილის საზოგადოება, 2000 წელს გამოიცა ხიმშიაშვილების შესახებ არსებული წერილობითი წყაროებისა და ლიტერატურის კრებული „ხიმშიაშვილები“ (შემდგენელი იოსებ ხიმშიაშვილი), 2005 წელს დაწესდა სახალხო დღესასწაული „სელიმობა“, ქალაქის ერთ-ერთ ცენტრალურ ქუჩას მიენიჭა მისი სახელი, მოწესრიგდა სახელოვანი წინაპრის მემორიალური ადგილები.

ამჯერად, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარის განკარგულებით შექმნილი სამთავრობო საიუბილეო კომისიის მიერ შედგენილი გეგმის მიხედვით, არაერთი საინტერესო ღონისძიება ჩატარდა ქალაქ ბათუმში, ხულოსა და შუახევის მუნიციპალიტეტებში და ცალკეულ ორგანიზაციებში.

ქალაქ ბათუმში, მისი სახელობის ქუჩის სკვერში, დაიდგა მამულიშვილის ბიუსტი; ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთ აუდიტორიას მიენიჭა მისი სახელი, დაწესდა სახელობითი სტიპენდია, მოეწყო საიუბილეო თემებზე შექმნილი ლიტერატურისა და ფოტოების გამოფენა, შეიქმნა დოკუმენტური ფილმი „სელიმ ხიმშიაშვილი – საქართველოს ეროვნული გმირი“ (ავტორი – დოკუმენტალისტი გივი ნახუცრიშვილი), ჩატარდა სტუდენტთა საიუ-

ბილეთ სამეცნიერო კონფერენცია, სპორტული ღონისძიებები და სხვ.

საიუბილეო თარიღს მიეძღვნა, აგრეთვე, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია **„ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა XIX საუკუნის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში“**, რომელშიც, ბათუმელ მეკლავებთან ერთად, მონაწილეობა მიიღეს: ქალაქ თბილისიდან – საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ვიცეპრეზიდენტმა როინ მეტრეველმა და წევრ-კორესპოდენტმა გურამ ლორთქიფანიძემ; ქალაქ ქუთაისიდან – პროფესორებმა ავთანდილ ნიკოლეიშვილმა და სულხან კუპრაშვილმა; კონფერენციის მუშაობაში ჩართული იყვნენ, აგრეთვე, მეზობელი თურქეთის რესპუბლიკაში მცხოვრები ქართველები, მათ შორის, სელიმ ხიმშიაშვილის შთამომავლები.

წინამდებარე კრებულში სწორედ ამ კონფერენციის მასალებია წარმოდგენილი.

მერაბ ხალვაში

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
რექტორის მოვალეობის შემსრულებელი,
ისტორიის დოქტორი, პროფესორი*

მოგესალმებით სელიმ ხიმშიაშვილის ტრაგიკული აღსრულებიდან 200 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენციის თითოეულ მონაწილეს. განსაკუთრებით მინდა მივესალმო საპატიო სტუმრებს, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოს როინ მეტრეველსა და წევრ-კორესპოდენტ გურამ ლორთქიფანიძეს, ჩვენს უცხოელ სტუმრებს, სელიმ ხიმშიაშვილის შთამომავლებს.

აჭარის ერთიან ქართულ სივრცეში ინტეგრაციისა და ეროვნული ცნობიერების დაბრუნების რთულ გზაზე მნიშვნელოვანია სელიმ ხიმშიაშვილის დამსახურება. ამიტომაც გადაწყვიტა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობამ ღირსეული პატივი მიეგო და განსაკუთრებული ზრუნვის საგნად ექცია საიუბილეო ღონისძიებების მასშტაბურად ჩატარება, რაშიც ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა.

საიუბილეო დღეებში ბათუმის უნივერსიტეტში გაიხსნა სელიმ ხიმშიაშვილის სახელობის აუდიტორია, მოეწყო მამულისაშვილისადმი მიძღვნილი წიგნებისა და ფოტომასალის გამოფენა. ჩატარდა სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენცია, დაწესდა სელიმ ხიმშიაშვილის სახელობის სტიპენდია, რაც

კიდევ ერთი სტიმული გახდება ჩვენი სტუდენტების წარმატებული სწავლისთვის.

საიუბილეო დღეებში ჩვენ გვსტუმრობდნენ როგორც საქართველოში, ასევე, თურქეთში მცხოვრები სელიმ ხიმშიაშვილის შთამომავლები, რომლებმაც გამოთქვეს სურვილი უნივერსიტეტში დაარსებულ ისტორიის მუზეუმს გადასცენ სელიმ ხიმშიაშვილის პირადი ნივთები. ჩვენ მზად ვართ სათანადო ადგილი მივუჩინოთ მათ და გამოვიყენოთ ისინი ღირსეულ წინაპართა პოპულარიზაციისათვის.

დასასრულ, მინდა წარმატებული საქმიანობა ვუსურვო კონფერენციის მონაწილეებს, ხოლო კრებული, რომელიც გააერთიანებს აქ წარმოდგენილ ყველა მოხსენებას, დარწმუნებული ვარ, იქნება სელიმ ხიმშიაშვილის ღვაწლის წარმოჩენისკენ გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯი.

გიორგი თავამაიშვილი

*აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის
განათლების, კულტურისა და სპორტის მინისტრი,
სამთავრობო საიუბილეო კომისიის თავმჯდომარე,
ისტორიის დოქტორი*

ქალბატონებო და ბატონებო, პატივცემულო სტუმრებო, კოლეგებო!

პირველ რიგში, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის და მისი თავმჯდომარის სახელით მოგესალმებით საიუბილეო დღეების მონაწილეებს და მადლობას მოგახსენებთ დღევანდელ ღონისძიებაზე მობრძანებისთვის.

დღეს ჩვენ მნიშვნელოვან თარიღს აღენიშნავთ – 200 წელი შესრულდა ჩვენი სახელოვანი წინაპრის, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ოსმალთაგან განთავისუფლებისათვის ბრძოლის წინამძღოლის – სელიმ ხიმშიაშვილის ტრაგიკული აღსასრულიდან. მან თავი შესწირა მშობლიური მიწის გათავისუფლების საქმეს. ამიტომ, მადლიერი შთამომავლობა მას ღირსეულ პატივს მიაგებს. უკვე მრავალი წელია ვზეიმობთ მისი სახელობის სახალხო დღესასწაულს – „სელიმობას“, სელიმ ხიმშიაშვილის სახელი ეწოდა ქალაქ ბათუმის ერთ მშვენიერ ქუჩას, რომლის სკვერში დღეს გაიხსნება მისი ძეგლი (ავტორი – ჩვენი თანაქალაქელი დავით ბოლქვაძე). წელს ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაწესდა „სელიმ ხიმშიაშვილის სტიპენდია“, გაიხსნა მისი სახელობის აუდიტორია, ავტონომიური რესპუბლიკის მუნიციპალიტეტებში ტარდება მრავალფეროვანი ღონისძიებები, ბათუმი მასპინძლობს საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციას, რომელიც ეძღვნება დიდი წინაპრის სახელის უკვდავყოფას, მისი შთამომავლების საგმირო საქმეების წარმოჩენა-პოპულარიზაციას.

ქალბატონებო და ბატონებო, ჩვენი დიდი წინაპრების გახსენება, მათი საიუბილეო თარიღების აღნიშვნა უპირველესად ჩვენ, მათ შთამომავლებს გვჭირდება, რადგან მათი საგმირო საქმეები მაგალითია სამშობლო ქვეყნისადმი უანგარო სამსახურის.

ვუერთდები თქვენს სულიერ განწყობას და მადლობას მოგახსენებთ, უპირველესად, მეზობელი თურქეთის რესპუბლიკიდან ჩამოსულ სტუმრებს – დიდი სელიმის შთამომავლებს, და თქვენ, საიუბილეო ღონისძიებების მონაწილეებს. მადლობას ვუხდი ქალაქ ბათუმის მერიისა და საკრებულოს ხელმძღვანელობას, ყველას, ვინც ნაყოფიერად იღვაწა ჩვენი დიდი წინაპრის სახელის უკვდავსაყოფად დაგეგმილი ღონისძიებების ღირსეულად ჩატარებისათვის.

როინ მეტრეველი

*საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის
ვიცეპრეზიდენტი*

გულწრფელად მივესალმები სელიმ ხიმშიაშვილის ტრაგიკული აღსასრულიდან 200 წლისადმი მიძღვნილ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მონაწილეებს.

პირველი და მნიშვნელოვანი ისაა, რომ ქართველი საზოგადოება არ ივიწყებს გამოჩენილ ქართველ საზოგადო და პოლიტიკურ მოღვაწეს, სამხრეთ საქართველოს მტრისგან გამოხსნისათვის წამებულ რაინდს, სელიმ ხიმშიაშვილს. არდავიწყება მოევრისა, თანაც ღირსეული პიროვნებისა, უდავოდ მისასალმებელია.

მეორე ის გახლავთ, რომ ბათუმელმა მეცნიერებმა, სხვადასხვა ჰუმანიტარული დარგის წარმომადგენლებმა, განიზრახეს თავიანთი კვლევების, მეცნიერული მიღწევების დემონსტრირება.

ეს ხდება იმ ფონზე, როცა სახელმწიფომ, ხელისუფლებამ გარკვეული ყურადღება მიაქცია მეცნიერებას, განსაკუთრებით, ფუნდამენტური დარგების განვითარებას. თავის მხრივ, ეს მეტად მნიშვნელოვანი მოვლენაა, რადგან გარკვეულ დროს – წინა პერიოდში მეცნიერება იგნორირებული იყო (საერთოდ, ლექსიკური ფონდიდან ტერმინი „მეცნიერება“ ამოღებული იყო). ვფიქრობთ, რომ ეს საერთაშორისო კონფერენცია და სხვა მეტად მნიშვნელოვანი ღონისძიებები აჭარაში მეცნიერების წინსვლას ახალ ბიძგს მისცემს.

სელიმ ხიმშიაშვილი მრავალმხრივად გამორჩეული ქართველ საზოგადო და პოლიტიკურ მოღვაწეთა შორის. საერთოდ, ხიმშიაშვილთა გვარი თავისი ისტორიითაა ცნობილი. მეცნიერთა დასკვნით, ისინი (მხედველობაშია აჭარელი ხიმშიაშვილები) არაგვისპირეთის ხიმშიაშვილთა მონათესავენი არიან. XVII საუკუნეში კაცი შემოკვდომიათ და აჭარისათ-

ვის მიუშურებიათ. სხვა ვერსიით, ხიმშიაშვილები XIV საუკუნის ბოლოს თემურ-ლენგის წინააღმდეგ მეგრძოლი ხიმშიას შთამომავლები არიან. XVI საუკუნეში ამ გვარის წარმომადგენლები მესხი ფეოდალები არიან. განსაკუთრებით ჩანს მათი პოლიტიკური აქტიურობა აჭარაში XVIII საუკუნის 80-იანი წლებიდან.

სელიმ ხიმშიაშვილი განსაკუთრებულად ჩანს 1784 წლიდან, მამის დაღუპვის შემდეგ, როცა იგი აჭარის მმართველი გახდა. სელიმის დიდი პოლიტიკოსობა და დიპლომატია აშკარად გამოჩნდა, როცა იგი, ცხადია, ოსმალეთის ხელმძღვანელი ელიტის ხელშეწყობით, სამთუდიანი ფაშის ტიტულით აღიჭურვა. ეს ოსმალეთის სამეფო კარზე ერთ-ერთი უმაღლესი საფეხური იყო. მთავარი ისაა, რომ ფაქტობრივად ოსმალეთის სამსახურში მყოფ სელიმ ხიმშიაშვილს არასოდეს დაუიწყებია თავისი ქართველობა, ერთი წუთითაც არ უღალატია საკუთარი მისიისთვის. ეს მისია კი მან პირადად განსაზღვრა – თავის სანუკვარი მხარის, აჭარის გამოხსნა ოსმალთა კლანჭებისაგან.

თავისთავად, კარიერა იოლად არ მიუღია სელიმს. იგი მაღალი განათლებისა და კულტურის ადამიანი იყო. მან კარგად ისარგებლა ოსმალეთის იმპერიის სოციალურ-ეკონომიური კრიზისით და ხელს უწყობდა არათურქული პროვინციების დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლას. „სამაჰმადიანო საქართველოს“ ხელმძღვანელობა ხიმშიაშვილებს ეპყრათ (თანაც მემკვიდრეობით). სწორედ ისინი ითვლებოდნენ ამ მხარის ბეგებად.

მამის – აბდულაბეგის გარდაცვალებისას, სელიმი 20 წლისა იყო, ფიზიკურად ძლიერი და გონებრივად მომწიფებული. იგი ჩაება ახალციხის საფაშო ტახტის დაუფლებისათვის ბრძოლაში. საქმე ისაა, რომ სელიმ ხიმშიაშვილს, როგორც ჩანს, ოსმალეთის ხელისუფლება არ ენდობოდა, თუმცა გარკვეული დროის შემდეგ (1803 წელს) სულთნის

კარმა სელიმი – დე ფაქტო გამგებელი – დე იურედ სცნო („სელიმ ფაშას თულები და მუყარლამა მოუვიდა“).

სამცხე-საათაბაგოს მმართველობის ისტორიაში ჯაყელების გვარი ფაშის ტახტზე ხიმშიაშვილებმა ჩაანაცვლეს. სელიმ ხიმშიაშვილი ორჯერ ედგა ახალციხის საფაშოს სათავეში. მთელი თავისი პოლიტიკური მოღვაწეობის მანძილზე, სელიმი საქართველოს მეფე-მთავრებთან კეთილი ურთიერთობის დამყარებას ცდილობდა. მას უნდოდა გურჯისტანის ეს მხარე (აჭარა), რუსი ჯარის დახმარებით, ოსმალეთისთვის ჩამოეცილებინა. ნიშანდობლივია, რომ სამთუდიანმა ფაშამ სელიმმა 1806-1812 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომის დროს არ შეასრულა ოსმალთა სარდლობის მითითება და არ ააოხრა ქართლის სასაზღვრო სოფლები. სელიმ ხიმშიაშვილის ანტიოსმალური ქმედებები შემდგომშიც გრძელდებოდა. სულთანმა 15-ათასიანი ჯარი გამოგზავნა სელიმ ხიმშიაშვილის დასასჯელად. ტრაგედია ხიხანის ციხესთან მოხდა, სადაც შეფარებული იყო სელიმი.

იმისათვის, რომ თანამომხეთა ხოცვა-ჟლეტა აეცილებინა, სელიმ ხიმშიაშვილი თავად ჩაბარდა მტერს (ჩვენ ეს ვერსია მიგვაჩნია შესაძლებლად) და საკუთარი სხეული შესთავაზა, იმ რწმენით, რომ „აჭარა მაინც გურჯისტანს დარჩებოდა“. 1815 წლის 3 ივნისს სელიმ ხიმშიაშვილს თავი მოჰკვეთეს ხიხანის ციხის მახლობლად, სოფ. ბაკი-ბაკოში.

სელიმ ხიმშიაშვილი თავისი მოღვაწეობით გადადგმული რადიკალური, მკვეთრი ეროვნული ნაბიჯებით ქართველ მამულიშვილთა ღირსეულ კოჰორტაშია ჩარიცხული. მისი სახელი – როგორც ქვეყნის გადარჩენისთვის მებრძოლი გმირისა, საქართველოს ისტორიაში ოქროს ასოებით ჩაწერილი – სამარადჟამოდ დარჩება.

ძვირფასო კოლეგებო,

ერთხელ კიდევ მოგესალმებით და ჩვენს კონფერენციას ვუსურვებ წარმატებით საქმიანობას.

როინ მაღაყმაძე

*ბსუ-ს ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის დირექტორი,
ისტორიის დოქტორი, პროფესორი*

პატივცემულო საზოგადოებაჲ, ქალბატონებო და ბატონებო!

მაქვს პატივი ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის თანამშრომლების სახელით მივესალმო ჩვენი კონფერენციის მონაწილეებს: საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ვიცეპრეზიდენტს, ბატონ როინ მეტრეველს, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპოდენტს, ბატონ გურამ ღორთქიფანიძეს, ჩვენს კოლეგებსა და მეგობრებს ქუთაისიდან, სტუმრებს თურქეთის საქართველოდან, სელიმის შთამომავლებს. ბუნებრივია, მეც ვუერთდები იმ მილოცვებს, იმ განწყობას, რომელიც სუფევს დღეს ამ დარბაზში.

როგორც ცნობილია, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს და მათ შორის აჭარას, ოდიტგანვე ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში ბევრი ბრწყინვალე ფურცელი ჩაუწერია, რომლებიც დაკავშირებულია ჩვენი წინაპრების გმირულ სახელთან, მათ დიდებულ ქმედებასთან. სწორედ ღვთისა და ერისათვის თავდადებული პირები საკუთარი სიცოცხლის ფასად ზვარაკად ეწირებოდნენ სამშობლოს. ერთ-ერთი ასეთი გახლდათ „ხიხანის არწივი“ – სელიმ ხიმშიაშვილი. თამამად შეიძლება ითქვას, მისი დიდი დამსახურებაა, რომ არ გაწყდა საერთო ქართული ძარღვი, რომ ამ საერთო ქართულ ძარღვში არ გაშრა ქართული სისხლი.

ჩვენ მოვალენი ვართ გავიხსენოთ და ღირსეული პატივი მივაგოთ დიდი სელიმის სახელსა და მის ნათელ სსოვნას. ამის დასტურია ის, რომ ნიკო ბერძენიშვილის ინტიტუტმა მთავრობის წინაშე დააყენა საკითხი სელიმ ხიმშიაშვილის

საიუბილეო დღეების აღნიშვნისა. ამის შედეგია ის, რომ ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გაიხსნა სელიმ ხიმშიაშვილის სახელობის აუდიტორია, დაწესდა მისი სახელობის სტიპენდია, გაიხსნა ბიუსტი. ამის დასტურია ისიც, რომ სელიმის გარდაცვალებიდან 200 წლისთავს მიუძღვნა დღევანდელი სამეცნიერო კონფერენცია. დღეს ხარობს ზეციური საქართველო და დიდი სელიმის სული ზეციური საქართველოდან გვლოცავს.

მართალია, სელიმის გარდაცვალებიდან 200 წელი გავიდა, მაგრამ მის სახელს დავიწყება არ უწერია. ის ცოცხლობს და იცოცხლებს ქართველი ერის ხსოვნაში. ეს კი უკვდავებაა. ასეა, ადამიანები ორი სიცოცხლით ცოცხლობენ. ერთია საკუთარი, პირადი სიცოცხლე, რომელიც მთავრდება აღსასრულით, ხოლო მეორე – სიცოცხლე ხალხის გულში, რომელიც არასოდეს მთავრდება. ასეთი რჩეულობა ხვდა წილად სელიმ ხიმშიაშვილს.

კიდევ ერთხელ ცხონება და დიდება სელიმ ხიმშიაშვილის დაუვიწყარ სახელს. ჩვენ კი ჩვენი დიდებული წინაპრის სახელს დიდი მოკრძალებით ყოველთვის გავიხსენებთ და სიამაყით წარმოვთქვამთ სამარადუამოდ.

იმედს გამოვთქვამ, რომ კონფერენცია წარმატებით, საქმიან ვითარებაში ჩაივლის და მრავალი სიახლით იქნება გამოორჩეული. იგი ღირსეულ წვლილს შეიტანს სელიმ ხიმშიაშვილის ცხოვრებისა და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური საქმიანობის შესწავლაში.

მუსტაფა იაქუთი (გურამ ხიმშიაშვილი)

*სტამბოლის ქართველთა სათვისტომოს
წარმომადგენელი (თურქეთი)*

ძვირფასო საზოგადოება!

ჩვენო გულითაღო მასპინძლებო, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ღამაზო ეზოვ, უნივერსიტეტის შენობის თბილო კედლებო, აქ მოღვაწე მეცნიერებო, ლექტორ-მასწავლებლებო და სტუდენტებო...

დიდი სიყვარულითა და პატივისცემით მოგესალმებით და მადლობას მოგახსენებთ დიდი სელიმ-ფაშა ხიმშიაშვილის გარდაცვალებიდან 200 წლისთავისადმი მიძღვნილ საიუბილეო ღონისძიებებში მონაწილეობის მისაღებად, ამ თარიღის აღსანიშნავ სამეცნიერო კონფერენციაზე სიტყვის სათქმელად რომ მომიწვიეთ, საყვარელ საქართველოში, ჩვენს დედასამშობლოში – ცა-ფირუზ-ხმელეთ-ზურმუხტოვან აჭარაში ჩამოსვლის შესაძლებლობა რომ მარგუნეთ!

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

*ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი,
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი*

უღრმესი პატივისცემითა და დიდი სიყვარულით მოგესალმებით, ძვირფასო ბათუმელებო, კონფერენციის სტუმრებო, დამსწრე საზოგადოებავ! ჩემთვის დიდი პატივია თქვენთან ერთად მონაწილეობა ამ საინტერესო ღონისძიებაში.

ოსმალეთის იმპერიაში მცხოვრებ ქართველთა შორის სელიმ ხიმშიაშვილი ფაქტობრივად პირველი დიდი მამულიშვილია, რომელმაც დასაბამი მისცა იქაური ჩვენი მოძმეების თავგანწირულ ბრძოლას ამ იმპერიის მიერ საუკუნეების განმავლობაში მიტაცებული ქართული მიწების დედასამშობლოსთან კვლავაც შემოსაერთებლად. უფრო მეტიც, იგი ე. წ. ოსმალთა საქართველოში არა მარტო ამ ბრძოლისათვის სათავეს დაედებ ეროვნულ გმირს წარმოადგენს, არამედ ქართველი ხალხის ცნობიერებაში ამ ბრძოლის სიმბოლოდ დამკვიდრებული პიროვნებაცაა. პირველ ყოვლისა, სწორედ ამგვარი შეფასების საფუძველად იქცა ის სიტყვები, რითაც მან სიკვდილის წინ მიმართა ჯალათებს: „მე მჭრით თავს, მაგრამ გეტყვით, რომ გურჯისტანი სამუდამოდ არ შერჩება ოსმალეთს! ამის ხსოვნას მე ჩემს შვილებსა და შთამომავლობას დაუტოვებ!“

მტრების მიერ მიტაცებული მშობლიური მხარის განსათავისუფლებლად აქტიურად მებრძოლი ამ დიდი მამულიშვილისათვის ძეგლის დადგმით, რაც დღეს უნდა ვიზიტირებთ ბათუმში, ქართველი ხალხი კიდევ ერთხელ გამოხატავს უღრმეს მადლიერებას მის მიმართ და მისთვის ამგვარი პატივის მიგებით იმ გარემოებასაც უსვამს ხაზს, რომ თავისი პატრიოტული საქმიანობითა და ქვეყნისათვის თავდადებით

სელიმ ხიმშიაშვილმა ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში წარუშლელად დაიმკვიდრა სამშობლოსათვის წამებული გმირის სახელი.

როგორც ცნობილია, ოსმალეთის იმპერიის ბატონობისაგან მშობლიური მხარის განსათავისუფლებლად ბრძოლის გამო, ამ იმპერიის ხელისუფლების მიერ სიკვდილით დასჯილი სელიმ ხიმშიაშვილის მოკვეთილი თავი სტამბოლში გაუგზავნეს უპვირფასეს საჩუქრად სულთანს, სადაც დღემდეა დაკრძალული; სხეულის დარჩენილი ნაწილი კი ზემო აჭარაში მდებარე მის მშობლიურ სოფელ ნიგაზეულშია დასაფლავებული.

ეს ტრაგიკული მოვლენა ტერიტორიულ მთლიანობას მოკლებული ჩვენი ქვეყნის ისტორიულ და თანადროულ მდგომარეობასაც შეიძლება მიეუსადაგოთ სიმბოლურად, რადგანაც სელიმ ხიმშიაშვილის ორად გაყოფილი საფლავის მსგავსად ქართული მიწების მნიშვნელოვანი ნაწილიც ჯერ-ჯერობით კვლავაც სხვა სახელმწიფოთა შემადგენლობაშია მოქცეული.

ღმერთმა ინებოს, რაც შეიძლება მალე დამდგარიყოს ის დრო, როცა სელიმის ორად გაყოფილი საფლავიცა და ტერიტორიულად დანაწევრებული ქართული სახელმწიფოც შეერთდება და გამთლიანდება!

სელიმ ხიმშიაშვილის ხსოვნისადმი პატივების მიზნით, ბათუმსა და, საზოგადოდ, მთელს აჭარაში გამართულ მრავალფეროვან საზეიმო ღონისძიებებს კიდევ უფრო მასშტაბურსა და ემოციურად შთამბეჭდავს ხდის ის ფაქტი, რომ ეროვნულ დღესასწაულად ქცეულ ამ მოვლენებში მონაწილეობის მისაღებად უამრავი სტუმარი ჩამობრძანდა თურქეთიდან. მათ შორის ამ ქვეყანაში მცხოვრები სელიმის შთამომავლებიც არიან.

ტრაგიკული სიკვდილიდან ორასი წლის გასვლის შემდეგ თავის ისტორიულ სამშობლოში სელიმ ხიმშიაშვილის-

თვის ძეგლის დადგმით ქართველი ხალხი კიდევ ერთხელ გამოხატავს უდალატო ერთგულებას იმ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი იდეალებისადმი, რასაც მთელი თავისი ცხოვრების განმავლობაში ემსახურა და ფიზიკურად შეეწირა კიდევ ეს დიდი მამულიშვილი.

სეზენ (სალომე) გონენჯ ოქჯანი

*სტამბოლის ქართული კულტურის ცენტრის
პრეზიდენტის მოადგილე (თურქეთი)*

ძვირფასო საზოგადოება, სტამბოლში არსებული ქართული კულტურის ცენტრის სახელით მოგესალმებით და გადმოგცემთ ამ ცენტრში გაერთიანებული 45 ათასზე მეტი ქართველის სიყვარულსა და პატივისცემას ამ მნიშვნელოვანი თარიღისადმი მიძღვნილი ღონისძიების ორგანიზატორებსა და მონაწილეებს.

სამშობლოს დაჭრილი სხეულის გამთლიანებისა და გაჯანსაღებისათვის თავდადებული გმირის, დიდი სელიმ ხიმშიაშვილის ტრაგიკული სიკვდილიდან ორასი წელი გავიდა. დღეს საქართველო ამ საიუბილეო თარიღს აღნიშნავს და პატივს მიაგებს მის ხსოვნას. მე ვიტყვოდი, რომ ეს საიუბილეო თარიღი უნდა აღნიშნოს სრულიად ქართველობამ და არა მარტოდენ საქართველოში მცხოვრებმა ქართველებმა. ქართველები ბევრ ქვეყანაში ცხოვრობენ. ჩვენ, ყველანი, ვალში ვართ ამ თავგანწირული შვილის წინაშე.

2015 წელი საქართველოს ეროვნული გმირის სელიმ ხიმშიაშვილის ხსენების წელიწადია. სტამბოლში ჩამოყალიბებული ქართული კულტურის ცენტრი ამ თარიღის აღსანიშნავად ემზადება; დარწმუნებული ვარ, მსოფლიო ცივილიზაციის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კერაში – ქალაქ სტამბოლში ამ სახელოვანი ქართველის ხსოვნა სათანადოდ აღინიშნება. სტამბოლში დიდი სელიმის შთამომავალთა უმრავლესობა ცხოვრობს. ისინი მოუთმენლად ელოდებიან ამ დღეს.

ძვირფასო საზოგადოება, მე გახლავარ სტამბოლში ჩამოყალიბებული ქართული კულტურის ცენტრის პრეზიდენტის – ფეჰმი უსტიაშვილის მოადგილე. გაზრდილი ვარ ასევე სახელოვანი ქართველი მამულიშვილის ახმედ ოქჯან-მელაშვილის იდეებზე. სულ ახალგაზრდა ვიყავი, როცა წავიკითხე ახმედის შესანიშნავი წიგნი – „საქართველოს ისტო-

რია“. მას შემდეგ საქართველოს ვეფერები შორიდან. ამ ბოლო დროს საშუალება მეძლევა ხშირად შევავლო თვალი ჩემს ისტორიულ სამშობლოს, დავტკბე მისი მშვენიერებით, მოვესიყვარულო მისი ობლად დარჩენილი შვილი, გამოთხოვებისას მიწას ვაპკურო ცხელი ცრემლები განშორების გამოსახატავად; ჩემს მშობლიურ მიწას დავემშვიდობო იმ იმედით, რომ კვლავ მექნება მონახულების საშუალება.

ძვირფასო საზოგადოება, ჩვენო ღამაზო ბათუმო, ჩვენო კარის მეზობელო აჭარავ, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელოვანო უნივერსიტეტო! მეც თქვენი შვილი ვარ, ბედის ბორბლის უკუღმა ბრუნვის გამო თქვენგან შორს დარჩენილი, მაგრამ გულითა და სულით თქვენთან მარადვამს ახლოს მყოფი. წუთისოფლის ბორბალი ჩემს სასარგებლოდ რომ დაბრუნებულიყო, მე დღეს თქვენს შორის ვიქნებოდი, შეიძლება პროფესორის წოდებასაც მიწყალობებდა უფალი. წარმოშობით ართვინელი ვარ. ბათუმი და ართვინი ერთმანეთის მეზობლადაა გაშენებული. ბათუმში ჩამოვიდოდი და აქ მივიღებდი უმაღლეს განათლებას. მაგრამ ბედმა სულ სხვა მხარეში მარგუნა ცხოვრება.

ჩემი წინაპრები ართვინიდან მუჰაჯირად გადასახლდნენ შიდა თურქეთში. მეც იქ დავიბადე და გავიზარდე. დავამთავრე სტამბოლის სამართლის ინსტიტუტი. მაქვს საკუთარი ადვოკატურა სტამბოლში. დავუკავშირდი ქართული კულტურის ცენტრს და ამ ცენტრში მუშაობით ვიკმაყოფილებ ჩემს ეროვნულ ინტერესებს.

დიდ მადლობას მოვასხენებ ბათუმის უნივერსიტეტის ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტს, ამ ღირსშესანიშნავ ღონისძიებაში მონაწილეობის მისაღებად რომ მომიწვია. იმედი მაქვს, კვლავაც მექნება ასეთი ბედნიერების მიღების შესაძლებლობა.

ქედს ვიხრი დიდი ეროვნული გმირის, სელიმ ფაშა ხიმშიაშვილის ნათელი სულის წინაშე! დიდება და უკვდავება მის ხსოვნას, ჩვენს სათაყვანებელ სამშობლოს!

პუსეინ უიგუნი

*ქობულეთელი მუჰაჯირის შთამომავალი,
ქალაქ ფაცის ქართული კულტურის
ცენტრის წარმომადგენელი (თურქეთი)*

პატივცემულო საზოგადოებაჲ, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორებო, ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის მეცნიერებო, საქართველოს ქალაქებიდან მოწვეულო სტუმრებო!

მოგესალმებით ქალაქ ფაცის ქართული კულტურის ცენტრის სახელით, მინდა პირადად ჩემი და ჩვენი კოლეგების – ჩვენებურების გულიდან, სულიდან ამოდებული სიტყვებით მოგეფეროთ, მადლობა მოგახსენოთ სამშობლოს ნათელი მომავლისათვის თავდადებული გმირის, წამებული სელიმ ფაშა ხიმშიაშვილის ხსოვნის აღსანიშნავი სამეცნიერო კონფერენციის მოწყობისათვის.

მადლობას მოვახსენებ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ხელმძღვანელობას, რომლის მეთაურობით ქ. ბათუმში უნდა გაიხსნას **სელიმ ხიმშიაშვილის ძეგლი**. დიდი მადლობა მინდა მოვახსენო ბათუმის უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობას **ბატონ მერაბ ხალვაშის** მეთაურობით, რადგან უნივერსიტეტის მთავარ კორპუსში გაიხსნა **სელიმ ხიმშიაშვილის სახელობის აუდიტორია**. მე ვნახე ეს აუდიტორია და ვთქვი, რომ მომავალში ამ აუდიტორიაში შესული ახალგაზრდობა, როცა შეხედავს მხატვარ **გურამ ფუტყარაძის** მიერ შესრულებულ **სურათს – „სამშობლოს დასაცავად ამხედრებული სელიმი“** – კიდევ უფრო მეტად დაიტვირთება სამშობლოს სიყვარულით და იქცევა მშობელი მიწის ერთგულ დარაჯად. დიდი მადლობა ამ სანეტარო გრძნობის ასე ამძღვრებისათვის.

მე ისტორიკოსი ვარ, მასწავლებელი. ბევრი ისტორიული შრომა წამიკითხავს თურქულ ენაზე, თურქეთის შესახებ. მინდა, რომ ქართველმა ისტორიკოსებმა თავიანთი ნაშრომები, წიგნები თურქულადაც გამოაქვეყნონ, რომ თურქეთში მცხოვრებმა მილიონობით ქართველმა შეძლოს თავისი ისტორიული სამშობლოს – საქართველოს წარსული ცხოვრების უკეთ გაცნობა. ხიმშიაშვილების გვარის ისტორიაც უნდა ითარგმნოს თურქულად. ეს ჩვენი თხოვნა გულში უნდა ჩამოიდოს ბათუმის უნივერსიტეტმა, ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტმა და ჩვენი გული უნდა გაახაროს.

რა ვქნათ?! ბედის უკუღმართობამ რამდენიმე მილიონ ქართველს ცხოვრება გვარგუნა საქართველოს გარეთ, უცხო ქვეყანაში. ეს მოხდა იძულებით, ჩვენი სამშობლოს ბედუკუღმართობით, წუთისოფლის მუხანათობით. **სამშობლოდან გადახვეწილ ქართველებს ობლად, უყურადღებოდ ნუ მიგვატოვებთ.** საქართველო ჩვენც გვიყვარს, ჩვენი სამშობლოცაა საქართველო, ჩვენი ფესვი აქაა. **ჩვენი წინაპრების მიერ ამ მიწაში ჩადგრილი სისხლი და ოფლი, ჩვენი წინაპრების საფლავები გვეძახის, გვეწევა აქეთ.**

სარფის კარის გახსნის შემდეგ სული, გული აქეთ მოგვირბის. თქვენგან მოწვევა რომ მივიღე, დღეებს ვითვლიდი, მეჩქარებოდა ბათუმში ჩამოსვლა. ერთხელ კიდევ დიდი მადლობა მოწვევისათვის; ღმერთმა დაგლოცოთ და ბევრჯერ მოგაწვევინოთ საზღვარს გარეთ დარჩენილი ჩვენებურები, ბევრჯერ გაგეხარებინოთ ჩვენი გული.

ამ ბოლო დროს საქართველოდან ბევრი მკვლევარი მოაწედა თურქეთის რესპუბლიკას. იკვლევენ მუჰაჯირი ქართველების ენას, ეთნოგრაფიის, კულტურის ისტორიის საკითხებს; სწავლობენ ისტორიული საქართველოს მხარეებს (შავშეთს, იმერხევს, ტაოს), მაგრამ მათი ნაშრომები ქართულად იბეჭდება მხოლოდ და ჩვენთვის უცნობი რჩება. ჩვენი თხოვნაა, ასეთი ნაშრომები დაიბეჭდოს თურქულ ჟურნალ-

გაზეთებშიც, რომ შევძლოთ მათი გაცნობა; გვინდა გავიგოთ, რა იწერება ჩვენს შესახებ. ესაა ჩვენი მთავარი სათხოვარი.

უფალს ვთხოვ, ჩვენს უძველეს, უგანათლებულეს ერს უმრავლეს სახელოვანი მამულიშვილები. მაგრამ ვთხოვ, აგრეთვე, იმასაც, რომ ამ სახელოვან ქართველებს მშვიდობიანი ცხოვრება არგუნოს, თავის დადება აღარ დასჭირდეს ქართველს.

ქედს ვიხრი დიდი ეროვნული გმირის, სამშობლოსათვის თავშეწირული ვაჟკაცის სელიმ ხიმშიაშვილის ხსოვნის წინაშე. ფაცის ქართული კულტურის ცენტრში ჩავიტან ამ ღამაზე ამბავს და იქაც მოვაწყოთ ხსოვნის საღამოს.

ბათუმის უნივერსიტეტის, ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის მეცნიერებს ვთხოვ, ასეთი ღონისძიებები ბევრჯერ ჩაატარონ თურქეთში მცხოვრები ჩვენებურების მონაწილეობითაც.

გმადლობთ ყურადღებისათვის.

ბიჭიკო დიასამიძე

*ბსუ-ს ნიკო გერძენიშვილის ინსტიტუტის
ისტორიისა და არქეოლოგიის განყოფილების უფროსი,
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი*

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ოსმალთაგან განთავისუფლებისათვის ბრძოლა XVI-XVIII საუკუნეებში

ამ დღეებში მადლიერი შთამომავლობა პატივს მიაგებს და საზეიმოდ აღნიშნავს სელიმ ხიმშიაშვილის – XIX საუკუნის დასაწყისში ოსმალთაგან სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს განთავისუფლებისათვის ბრძოლის მეთაურის გმირულად დაღუპვის 200 წლისთავს.

მართალია, XIX საუკუნის დასაწყისიდან სელიმ ხიმშიაშვილის მეთაურობით განსაკუთრებით გააქტიურდა და გაძლიერდა ოსმალთა მიერ XVI-XVII საუკუნეებში მიტაცებული სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიების დაბრუნებისათვის ბრძოლა, მაგრამ მანამდე განვლილი ორი-სამი საუკუნის მანძილზეც, ქართველი ხალხი არ შერიგებია დამპყრობელთა ბატონობას. წარმოდგენილი მოხსენების მიზანია, მოკლედ მაინც, აჩვენოს ის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარება, რამაც ხელი შეუწყო დამპყრობელს საქართველოს ტერიტორიების მიტაცებაში და წარმოაჩინოს დაპყრობილ ტერიტორიებზე შექმნილი ვითარება და ბრძოლის ის ფორმები, რომელიც გამოიყენებოდა დამპყრობთაგან ქვეყნის გასათავისუფლებლად.

XVI საუკუნის დასაწყისს საქართველო სამეფო სამთავროებად (ქართლის, კახეთის, იმერეთის სამეფოები, სამეგრელოს, აფხაზეთის, გურიის სამთავროები და სამცხე-საათაბაგო) დაყოფილ-დაქუცმაცებული დახვდა. არადა, ამ დროს მას უშუალოდ ესაზღვრებოდა ორი დიდი მუსლიმანური სახელმწიფო: ოსმალეთი და სეფიანთა ირანი. ოსმალეთმა აქამდე დალაშქრა ბალკანეთის ქვეყნები – სერბია და ბულგარეთი, საფრთხე შეუქმნა ცენტრალურ ევროპას, 1453 წელს აიღო ბიზანტიის დედაქალაქი კონსტანტინოპოლი, 1461 წელს დაიმორჩილა ტრაპიზონის იმპერია, ხოლო 1475 წელს დაიპყრო ყირიმი და შავი ზღვა „ოსმალეთის ტბად“ აქცია. ოსმალეთის გაბატონებამ მცირე აზიასა და შავ ზღვაზე, გამოიწვია საქართველოს ეკონომიკის შემდგომი დაქვეითება, რამაც თავის მხრივ უარყოფითი გავლენა მოახდინა ქვეყნის პოლიტიკურ მდგომარეობაზე (ჯავახიშვილი, 1967:194-207).

ამავე ხანებში, 1502 წელს ცალკეული ირანული გაერთიანებებისაგან შეიქმნა ირანის სეფიანთა სახელმწიფო, რომელიც ასევე დიდ საფრთხეს წარმოადგენდა საქართველოსათვის. ასე რომ „XVI საუკუნის დასაწყისში შეიკრა საქართველოს მტრული სახელმწიფოებით გარემოცვის რკალი“ (გაბაშვილი, 1958:61-62).

ოსმალეთმა XV საუკუნეშივე გამოავლინა თავისი დამპყრობლური მიზნები საქართველოს მიმართ. იმის საბაბით, რომ საქართველოს წარმომადგენელი არ ეწვია მეჰმედ II ფათიჰს და არ მიუღოცა კონსტანტინეპოლის აღება, 1454 წელს ოსმალები გემებით მოადგნენ საქართველოს შავი ზღვის სანაპიროს და თავს დაესხნენ სოხუმს. **ეს ოსმალთა პირველი გამოჩენა იყო საქართველოს ტერიტორიაზე.** შემდეგ, 1461 წელს ტრაპიზონის იმპერიის დაპყრობით, ოსმალეთმა მთავარი დასაყრდენი გაიჩინა საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსაჭრელად. ალბათ, შემთხვევითი არც ის იყო, რომ სულთან მეჰმედ II ფათიჰის (1451-1481 წწ.) მომდევნო

სულთნები – ბაიეზიდი (1482-1512 წწ.) და სელიმ I (1512-1520 წწ.), ვიდრე სულთნის ტახტს დაიკავებდნენ, ტრაპიზონის ბეგლარბეგებად (ფაშა) ინიშნებოდნენ.

სწორედ ტრაპიზონის ბეგლარბეგობის დროს შემოიჭრა საქართველოს ტერიტორიაზე ბაიეზიდი გიუმიშხანეს ქართულ სოფლებში 1479 წელს, ხოლო სელიმ პირველი იმერეთში 1510 წელს, როცა გადაწვა და დაანგრია ქუთაისი და გელათი (სვანიძე, 1971:41, 44). სწორედ ამ დროიდან იწყება ოსმალეთის შემოსევები სამცხე-საათაბაგოსა და კერძოდ, აჭარის დაპყრობისათვის, რომელიც 1514-1555 წლების ირან-ოსმალეთის ომის შემადგენელი ნაწილი იყო. დაპყრობილები კარგად იყენებდნენ ქართველ მეფე-მთავართა ურთიერთდაპირისპირებას თავიანთი მიზნების განსახორციელებლად. 1535 წელს დააარსეს არზრუმის საბეგლარბეგო (საფაშო), რომელიც მათთვის დასაყრდენი გახდა საქართველოსა და ირანის წინააღმდეგ ბრძოლაში. სწორედ არზრუმის ბეგლარბეგმა მეჰმედ ფაშამ დალაშქრა 1536 წელს ტაო-კლარჯეთი და პირველად საქართველოს ტერიტორიაზე შექმნა ოთხი სანჯაყი, რაც იმის მანიშნებელი იყო, რომ ოსმალეთი აღარ კმაყოფილდება დაპყრობილი ტერიტორიების მოხარკეობით, აწესებს ოსმალურ მმართველობას და იწყება ქვეყნის ინკორპორაცია (იბრაიმ ფეხევის... 1964:24). მტერი ქვეყნის ტერიტორიის დაკავებას ცდილობდა ზღვიდანაც. **1554 წელს ოსმალთა ფლოტი მიაღმა ფოთს. ფიქრობენ, რომ ამ დროს მოხდა მათი თავდასხმა ბათუმზეც.** ბერი ეგნატაშვილი წერს: წარგზავნა სპანი მრავალნი გურიასა ზედა და მოვიდეს ბათომს, დაიწყეს შენება ციხისა“ (ბერი ეგნატაშვილი, 1959:504). მართალია, ქართველების დიდი წინააღმდეგობის გამო ამჯერად მტერმა ვერ შეძლო თავისი გეგმების განხორციელება (საბაუოების გახსნა, მათზე კონტროლის დაწესება), მაგრამ ამასიის ზავის დადების (1555 წ.) შემდეგ, რომლის მიხედვით დასავლეთი საქართველო და მესხეთის დიდი

ნაწილი ოსმალეთს ერგო, გააქტიურდა მათი მოქმედება და 70-იანი წლებისათვის ოსმალეთმა მთელი სამცხე-საათაბაგო აჭარითურთ ჩაიგდო ხელში და ამ ტერიტორიაზე 14 სანჯაყი დააარსა (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს..., 2009:234), მათ შორის, აჭარის სანჯაყიც. ახლა უკვე დადგენილია აჭარის სანჯაყის (მოიცავდა აჭარისწყლის ხეობას – ბ.დ.) შექმნის თარიღი იმ ორი ოსმალური დოკუმენტის მონაცემებით, რომლებიც გამოაქვეყნა ზ. შაშიკაძემ (შაშიკაძე, 2002:141). ამ ოსმალური წყაროებით ირკვევა, რომ აჭარის სანჯაყი შეიქმნა 1563 წლის 15 დეკემბერს (შაშიკაძე, 2002:141).

გაცილებით გვიან შეძლეს ოსმალებმა ბათუმ-ქობულეთის მხარის დაკავება. 1647 წელს, ევლია ჩელების ცნობით, ოსმალეთ-საქართველოს საზღვარი ჭოროხზე გადიოდა, ამასვე იმეორებს ფრანგი მოგზაური შარდენიც, რომელმაც 1673 წელს გონიოც მოინახულა (ჟან შარდენის..., 1975:127, 202-204), მაგრამ 1703 წელს ოსმალებმა დაიკავეს ბათუმის მხარე და ჩაქვის მხარის ნაწილი. ბათუმის, ფოთის ანაკლიის, რუხისა და ბაღდადის ციხეებში მეციხოვნეები ჩააყენეს (სინ, 1973:457-458). XVIII საუკუნის პირველ მეოთხედში ოსმალებმა ბათუმ-ქობულეთის მხარე ციხისძირით საბოლოოდ დაიპყრეს (სდსინ, 2009:238). ფაქტობრივად, ამით დამთავრდა ოსმალთა მიერ ქართული ტერიტორიების დაპყრობა.

XVI საუკუნის პირველი ნახევრიდან ოსმალები დაპყრობილ ქართულ ტერიტორიებზე თავიანთი მმართველობის სტრუქტურებს ქმნიდნენ და ოსმალური ცხოვრების წესს ამკვიდრებდნენ. 1579 წლის 25 ივნისს ოსმალეთის სულთანმა სამცხე-საათაბაგოს ტერიტორიაზე **ჩილდირის** (ახალციხის) საფაშო (საბეგლარბეგო) დაარსა და მის გამგებლად გამაჰმადიანებული მანუჩარი (მუსტაფა) დანიშნა (სვანიძე, 1964: 70-80). მართალია, ქართველი ათაბაგები პირველ ხანებში იბრძოდნენ სამცხიდან ოსმალთა განდევნისათვის, მაგრამ 1628 წელს სულთანმა მურად IV (1623-1640 წწ.) ათაბაგი ბექა მე-

სამე (1628-1651 წწ.) ფაშად დანიშნა საფარ ფაშას სახელით. ამით სულთანმა სამცხეში შემორჩენილი ადგილობრივი ხელისუფალი (ათაბაგი) გააუქმა და ამიერიდან ქართულმა ფეოდალურმა სამთავრომ პოლიტიკური არსებობა შეწყვიტა. მისი ადგილი საფაშომ დაიკავა. მართალია, საფაშოს მართვა-გამგებლობა, ადმინისტრაციული დაყოფა ოსმალური წესით მოხდა, მაგრამ მთელი რიგი თავისებურებებით: ოსმალეთში დაუშვებელი იყო პროვინციების მართვა მემკვიდრეობითობის წესით. ფაშას ნიშნავდნენ სამი, შემდეგ ორი და შემდეგ ერთი წლით. ამით სულთანს ფაშები მორჩილებაში ჰყავდა და გაძლიერების საშუალებას არ აძლევდა. აქ, სამცხეში კი მერად IV დათმობაზე წავიდა, ბექა III-ს ფაშობა მემკვიდრეობით უბოძა და ეს უფლება ჯაყელებმა XVIII საუკუნის მეორე ნახევრამდე შეინარჩუნეს (სვანიძე, 1971:305). საფაშო იყოფოდა სანჯაყებად და მათ ღივა ერქვა, სანჯაყი (ღივა) იყოფოდა ნაჰიეებად (რაიონი), ნაჰიეები – კარიეებად (სოფელი) და დასახლებულ პუნქტებად.

ოსმალთა სახელმწიფო, როგორც წესი, ქვეყნების დაპყრობის შემდეგ, მათ აღწერას და რეესტრებში (დავთრებში) გატარებას იწყებდა. მოსახლეობა აღიწერებოდა კომლებად სულადობის ჩვენებით, მიწა, წყალი, ტყე, სახნავ-სათესი და საძოვარი, პირუტყვი, შემოსავალი, გადასახადების სახეები და სხვა. აღწერის დიდ დავთრებს ახლდა ერთგვარი ინსტრუქცია (კანუნ-ნამე). ფიქრობენ, რომ მარტო XVI საუკუნეში სამცხე-საათაბაგო სამჯერ აღუწერიათ: XVI საუკუნის შუა ხანებში, 1573–1574 წლებში და 1595 წელს (სვანიძე, 1971:192). 1595 წელს ჩატარებული აღწერის მასალებით შედგენილი „გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთრის“ მიხედვით, სამცხე-საათაბაგოში 1160 სოფელია აღწერილი რვა სანჯაყსა (ღივა) და 28 ნაჰიეში, აქედან 364 სოფელი დაცარიელებულია (ტივაძე, 1946:126). XVII საუკუნის პირველ ნახევარში ამ საფაშოში უკვე 13 სანჯაყი ჩანს (სვანიძე, 1971:307).

დაპყრობილი ტერიტორიების აღწერის მიზანი და დავთრის სტრუქტურა-აგებულება კარგად ჩანს 1566-1574 წლებში შედგენილ „ზემო აჭარის ლივის დიდი დავთრის“ ანალიზის მიხედვით, რომლის ოსმალური ტექსტი, თარგმანი, გამოკვლევა, კომენტარები და ფოტოასლები გამოსაცემად მოამზადეს ზაზა შაშიკაძემ და მირიან მახარაძემ (აჭარის ლივის..., 2011:5-11). მასში აღწერილია აჭარისწყლის ხეობის სოფლები (თანამედროვე ხულოს, შუახევის, ქედის რაიონები – ბ.დ.) მდ. აჭარისწყლის ჭოროხთან შეერთებამდე. **დავთრის სახელწოდება (ზემო აჭარის ლივის...) გვაფიქრებინებს, რომ XVI საუკუნეში ოსმალებმა კარგად იცოდნენ ეთნიკური აჭარის საზღვრები და რადგან მხოლოდ მთიანი მხარე ჰქონდათ დაპყრობილი და აღწერილი, დოკუმენტსაც ასეთი სახელი მისცეს.** დავთრის მიხედვით, ამ სანჯაყში (ლივაში) 95 სოფელია, რომელთაგან 35 დაცლილია მოსახლეობისაგან. თუ „გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთრისა“ და „ზემო აჭარის ლივის დიდი დავთრის“ მონაცემებს შევადარებთ ამ თვალსაზრისით (1160 დან 364 და 95 დან 35 მოსახლეობისაგან დაცლილი სოფელი), აშკარაა, რომ ორივე დავთრის მიხედვით სოფლების მესამედზე მეტი დაცლილია მოსახლეობისაგან. როგორც ჩანს, მოსახლეობის ერთმა ნაწილმა დამპყრობელისადმი შეურიგებლობა და დაუმორჩილებლობა ამ ფორმით გამოხატა. ოსმალთა სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკა დაპყრობილ ქვეყნებში კარგად ჩანს ცალკეულ სოფლებზე გაწერილი გადასახადების რაოდენობით და ფორმებით. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ არამუსლიმანს მიწაზე კერძო საკუთრების უფლება არ ჰქონდა, რაც განსაკუთრებით საზოგადოების მაღალი ფენისთვის იყო ძალზე დამთრგუნველი და აიძულებდა მას მუსლიმანობა მიეღო. მძიმე იყო გადასახადები სოფლად. მაგალითად, სოფელი დიდაჭარა, სადაც დავთრის მიხედვით 6 კომლია, იხდის 15 000 ახნას: ისფენჯი (საკომლო გადასახადი) – 6 კომლზე

– 150 ახჩა (25 ახჩა ერთ კომლზე), ხორბალზე – 6000, ქერზე – 6400, ფეტვზე – 400, კაკალზე – 100, გამოსადები ხილზე – 150, ბოსტანზე – 150, იონჯასა და თივაზე – 180, კანაფზე – 120, თაფუსა და დეშთიბანზე – 300 (დასამუშავებელ მიწებზე გადასახადი), ფუტკარზე – 90, მურახხასიე – 12 (ფეოდალებზე მისაცემი გადასახადი), ღორზე – 88, იალაღზე – 100, ცხვარზე – 200, წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით – 30, ბადავა და საქორწინო – 280 ახჩა. აქ ჩამოთვლილ 17-20 გადასახადს გარდა, მოსახლეობა იხდიდა მთელ რიგ გადასახადებს, რომლებიც კანუნ-ნამეგებით არ იყო გათვალისწინებული და არც დავთრებში აღირიცხებოდა. ესენი იყო ათასგვარი საბეგრო ვალდებულებები, გარდა ამისა, გლეხებს ევალებოდათ რიგი სამუშაოების შესრულება, გზებისა და ხიდების შეკეთება და სხვა... ამასთან, ქრისტიანი გაცილებით მეტ გადასახადს იხდიდა, ვიდრე მუსლიმი... (აჭარის ლივის..., 2011:50). ყველაზე მძიმე და შემადრწუნებელი იყო იანიჩართა კორპუსის შესავსებად ქრისტიანი ოჯახებიდან ბავშვების იძულებით წაყვანა და გაწვრთნა (დევეშირმეს წესი), ასევე შეურაცხყოფელი იყო ის, რომ ქრისტიანს არ ჰქონდა უფლება ეტარებინა იარაღი, ჩაეცვა ძვირფასი ტანსაცმელი (სიასამურის ქურქი, ატლასის ქუდი, როგორიც მაჰმადიანებს ჰქონდათ), ევლოთ ცხენით, მაჰმადიანებთან შეხვედრისას უნდა დაეთმო გზა და სხვა. ყველაფერი ეს მიზნად ისახავდა დაპყრობილი მოსახლეობის გამუსლიმანებას და საბოლოოდ დამორჩილებას. ამავე მიზანს ისახავდა დაპყრობილ ადგილებში ოსმალთა ჩასახლებაც. „თუ სხვა ადგილიდან რეია (ოსმალთა გლეხი) დასახლება და სამ წელიწადს იცხოვრებს ისე, რომ არ იქნება ვინმეზე მიწერილი, ის თიმარის მფლობელის რეია ხდება, რადგან აქ საზღვარია და ხალხის ჩასახლება საჭიროა“ – ვკითხულობთ დავთარში (სვანიძე, 1964:70-84). სინამდვილეში ოსმალთა მუსლიმანი რეაიების ქრისტიანულ სოფლებში ჩასახლე-

ბაზე ხელისუფლების მხრივ ხელშეწყობის მიზანი მხოლოდ ერთი შეიძლება ყოფილიყო – ქრისტიანული მოსახლეობის გამუსლიმანება. ოსმალეთის ხელისუფლებამ ეკონომიკური საშუალებებით შედარებით იოლად მოახერხა საზოგადოების მაღალი ფენების დამორჩილება-გამუსლიმანება, ამიტომ ზომებს იღებდა დაბალ ფენებშიც ამის მისაღწევად. ბევრ შემთხვევაში ამას აღწევდნენ კიდეც. XVIII საუკუნის პირველი ნახევრისათვის ვახუშტი ასეთ სურათს იძლევა: „ჩვენს დროში ქრისტიანებად დარჩნენ უმთავრესად გლეხები, ახლა მხოლოდ გლეხებიღა იხდიან ხარაჯასა და სხვა გადასახადებს (ვახუშტი, 1941:123). უნდა ვივარაუდოთ, რომ სწორედ ასეთ ვითარებას გაერიდა მოსახლეობა იმ მესამედზე მეტი დაცლილი სოფლებიდან. ოსმალობას მოყვა აგრეთვე საქართველოსათვის უაღრესად შეურაცხყოფელი და საზოგადოების ზნეობრივად გამხრწნელი ტყვეთა სყიდვა, რომელშიც ჩართული აღმოჩნდა საზოგადოების ყველა ფენა. „ბატონები პირუტყვებივით ყიდდნენ თავიანთ ყმებს, უფრო საშინელი ის გახლდათ, მშობლებიც არ ამბობდნენ უარს ამ შემზარავ ვაჭრობაზე: ზოგჯერ იმიტომ, რომ შვილები დაეხსნათ თავიანთი ბატონების ტირანიისაგან, ზოგჯერ კი სიღარიბისაგან თავდასაღწევად (თამარაშვილი, 1995:604-605).

მსგავსი მდგომარეობა იყო აჭარის ტერიტორიაზეც. „ბეგები არა მარტო საქართველოდან მოპარული ტყვეებით ვაჭრობდნენ, არამედ ვაჭრობდნენ აჭარლებითაც, მიუხედავად იმისა, რომ კურანი კრძალავდა ამას. ბეგები გოგო-ბიჭებს საჩუქრებად უგზავნიდნენ ნაცნობ-მეგობრებს“ (ახვლედიანი, 1943:28).

ქართველი ხალხი თავგანწირვით ებრძოდა ოსმალთა ძაღლობას, არასდროს შერიგებია მათ ბატონობას. ჯერ კიდევ მაშინ, როცა ოსმალებმა აიღეს კონსტანტინეპოლი და აშკარა საფრთხე დაემუქრა ქვეყანას, ქართველმა მეფე-მთავრებმა დროებით დაივიწყეს ურთიერთშუღლი და უყოყმანოდ

დათანხმდნენ რომის პაპის ელჩს ლუდოვიკო ბოლონიელს ანტიოსმალურ კოალიციაში მონაწილეობაზე. ჯერ კიდევ ერთიანი საქართველოს მეფე გიორგი VIII კოალიციაში მონაწილე ბურგუნდიის ჰერცოგს ფილიპეს 1459 წელს ატყობინებდა: „ჩვენ ყველა ქრისტიანმა მთავრებმა, რომლებიც ამ ქვეყანაში ვცხოვრობთ, ურთიერთშორის ზავი, კავშირი და ერთობა დავდეთ და ერთმანეთს შეეფიცეთ მთელი ჩვენი ცოდნითა და ძალდონით თურქებს ვეომოთ, განსაკუთრებით იმათ, რომელნიც კონსტანტინოპოლში არიან, რადგან ისინი ქრისტიანთა ყველაზე მოძულენი არიანო“ (თამარაშვილი, 1902:536). უნდა ვივარაუდოთ, რომ ქართველთა ამ ერთიანობაზე გაელენას ოსმალთა 1454 წელს საქართველოს ტერიტორიაზე პირველად შემოჭრა, სოხუმზე თავდასხმაც მოახდენდა. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, ამ დროს ქართველები მზად იყვნენ 80 000 მოლაშქრე მაინც გამოეყვანათ (ჯავახიშვილი, 1967:80-83). მართალია, კოალიციური ლაშქრობა ოსმალთა წინააღმდეგ არ შედგა, მაგრამ აჩვენა, რომ ქართველ პოლიტიკოსებს შეგნებული ჰქონდათ მოსალოდნელი საფრთხე და ამასთან ისიც, რომ მას საქართველო მარტო ვერ გაუმკლავდებოდა. ამიტომაც, რომ მომდევნო საუკუნეებშიც, როცა ოსმალებმა ქართული მიწები მიიტაცეს, მათ დასაბრუნებლად ქართველი პოლიტიკოსები ხან დასავლეთში ეძებდნენ მოკავშირეს და ხან ჩრდილოეთით.

თუ XV-XVI საუკუნეებში ამიერკავკასიაში გაბატონებისათვის ოსმალეთი და ირანი იბრძოდა, XVII საუკუნიდან მასში რუსეთიც ჩაერთო. ქართველმა პოლიტიკოსებმა ამის საქართველოს სასარგებლოდ გამოყენება სცადეს. 1618 წელს რუსეთს გაემგზავრა გურიელის, დადიანის, იმერეთის ელჩობები დახმარების თხოვნით, 1626-29 წლებში მეფე თეიმურაზ I-ის ელჩი ნიკიფორე ირბახი (ნიკოლოზ ჩოლოყაშვილი) ცდილობს ევროპის ქვეყნების კოალიციის ორგანიზებას, 1693 წელს იმერეთის მეფის არჩილ II-ის ინიციატივით შემოქმედე-

ლი მიტროპოლიტი, იაკობ ღუმბაძე მიემგზავრება მოსკოვს და მათი ინტერესების გაზრდის მიზნით ხაზს უსვამს მისი ეპარქიის ქობულეთთან სიახლოვეს („ჩემი ეპარქია ახლოსაა ქობულეთთან“), მაგრამ ყველგან დაპირებებს თუ იღებდნენ.

ამის პარალელურად, ქართველი მეფე-მთავრები სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლას უცხადებდნენ დამპყრობლებს როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქართველოში. ერეკლე მეორესა და სოლომონ პირველის ღონისძიებანი ფეოდალური ლაშქრის პარალელურად რეგულარული, ევროპულ ყაიდაზე გაწვრთნილი ჯარის შესაქმნელად იმ მიზანს ისახავდა, რომ საჭირო შემთხვევაში ერთობლივი ძალებით დაებრუნებინათ სამხრეთ-დასავლეთით მტრის მიერ მიტაცებული ტერიტორიები. ოსმალური ცხოვრების წესისა და მტრისადმი შეურიგებლობის დემონსტრირება იყო ამ მეფეთა მიერ ტყვეთა სყიდვის აკრძალვაც. ერეკლეს გამარჯვებები მოთარეშე ლეკებზე და 1757 წლის 14 დეკემბერს სოლომონ პირველის გამარჯვება ხრესილთან, მტერზე გამარჯვების რწმენას უნერგავდა მოსახლეობას. 1760, 1761, 1763 და 1764 წლებში დასავლეთ საქართველოში ერთი მეორეზე მიყოლებით თავდასხმებს აწყობდნენ ოსმალები, მაგრამ მაღალი სამხედრო ხელოვნებისა და გმირული თავდადების ფასად მტრები უკუაქციეს ქართველებმა (სდსინ, 2009:261). სამეგრელოს მთავრებმა, მათი მოხერხებული ქმედებებით (არქანჯელო, 1938:25-26), იმას მიაღწიეს რომ, სულთანი დიდ ანგარიშს უწევდა დადიანებთან ნორმალური ურთიერთობის შენარჩუნებას, რადგან „მან კარგად იცოდა, რომ მეგრელები არავის არაფერს უთმობენ, სულ უბრალო საბაბით ხმალზე ხელს იკრავენ და ვინც აწყენინებს, ის ვერაფერს მოიგებს (ტავერნიე, 1974:121). განმათავისუფლებელ ბრძოლას განსაკუთრებით მასშტაბურსა და ეფექტიანს ხდიდა მოსახლეობის დაბალი ფენების ფართოდ მონაწილეობა. ხალხის მეხსიერებას შემოუნახავს მაჭახლელთა თავგანწირული ბრძო-

ლა ოსმალთა წინააღმდეგ 1519 წელს, კახაბრის ველზე ბრძოლა 1520 წელს (ახვლედიანი, 1943:18), საყოველთაო აჯანყება აჭარაში 1586 წელს, როცა ირან-ოსმალეთის 1578-1590 წლების ომი მიმდინარეობდა (სდსინ, 2009:236), აჯანყებები: აჭარაში 1680 წელს, ლიგანის ხეობაში 1684 წელს, შავშეთში 1690 წელს, გამოსვლები მთელ სამუსლიმანო საქართველოში 1697 წელს და სხვა (ახვლედიანი, 1943:20). განსაკუთრებული იყო 1702 წელს მთელ დასავლეთ საქართველოში (გურია, იმერეთი, სამეგრელო, აფხაზეთი) დაწყებული დაუმორჩილებლობის მოძრაობა, როცა აჯანყებულების წინააღმდეგ, ოსმალეთის ხელისუფლებას ახალი ჯარების მობილიზება დაჭირდა მათ დასაწყნარებლად და ზღვისპირა ციხეების გასამაგრებლად (სინ, 1973:457-458).

გამათავისუფლებელ ბრძოლაში ქობულეთის მოსახლეობის განსაკუთრებული აქტიურობის მაჩვენებელია 1737 წელს, ათი წლის განმავლობაში სულთანის ტყვეობაში ნამყოფ პატრიარქ დომენტისთან (ვახტანგ VI ძმა) შეხვედრა, პატრიოტ ძალთა გაერთიანება და დედოფალ დარეჯან თავდგირიძის მოთავეობით კავშირის დამყარება იმერეთის მეფე ალექსანდრე V-თან. ასეთივე მაგალითია 1771 წელს ჭახათის, ხინოს, ასკანის, ღიხაურის მცხოვრებთა მიერ სოლომონ მეფისადმი მირთმეული პირობისა და ფიცის წიგნი, რომელშიც გამოხატულია მოსახლეობის მზადყოფნა მხარი დაუჭირონ მეფეს მტრის მიერ მიტაცებულ მხარეთა გამოხსნისათვის საჭირო ღონისძიებების განხორციელებაში (სდსინ, 2009:264).

მსგავსი განწყობა ჩანს აჭარისწყლის ხეობის მოსახლეობაშიც.

1774 წლის 5 ივლისით დათარიღებულ მოხსენებაში გრაფ პანინისადმი, რუსეთის რწმუნებული ქართლ-კახეთის სამეფოში – კაპიტანი ი. ლვოვი, ეხება რა იმავე წელს აჭარაში მომხდარ ანტიოსმალურ აჯანყებას, აღნიშნავს: „მებრძოლი ქრისტიანი ხალხი, აჭარლებად სახელდებული, მცხოვ-

რები მთებში გურიასა და თურქეთს შორის, შავი ზღვიდან აღმოსავლეთით, თურქთა ქვეშევრდომობიდან სრულიად განდგა; ასე რომ, როცა ახალციხის ფაშა თურქთა გარკვეული რიცხვით ამ ხალხის დასამორჩილებლად აჭარაში შევიდა, მათ იგი დაამარცხეს და აჭარიდან განდევნეს“

მტრის მიერ მიტაცებული ტერიტორიების განთავისუფლებისათვის სოლომონ I-ის მიერ ჩატარებულ ბრძოლათაგან განსაკუთრებული იყო 1784 წლის მარტში მოწყობილი ლაშქრობა იმერეთისა და გურიის რაზმებით, აჭარის ტერიტორიიდან ოსმალთა განდევნის მიზნით, მაგრამ მიუხედავად პირველი წარმატებისა – ქობულეთ-ჩაქვის ტერიტორიების დაკავებისა, ციხისძირთან (ნაჭიშკრევი) ბრძოლაში დამარცხების გამო, დასახული მიზანი ვერ განხორციელდა. ეს მოვლენა საინტერესოა იმ თვალსაზრისითაც, რომ მას წინ უსწრებდა ოსმალთა და მუსლიმან ქართველთა შეჭრა გურიის ტერიტორიაზე, სადაც აკეთთან ბრძოლაში დაიღუპა აჭარის მმართველი აბდულ ბეგ ხიმშიაშვილი. ამიერიდან აჭარის და შემდეგ მთელი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მმართველი გახდა **სელიმ ხიმშიაშვილი**, რომლის დროსაც განმათავისუფლებელი ბრძოლა კიდევ უფრო მასშტაბური გახდა და ახალ საფეხურზე ავიდა.

ამან შესაძლებელი გახდა სელიმის შვილიშვილის – შერიფ ხიმშიაშვილის აქტიური მონაწილეობით, რუსეთ-ოსმალეთის 1877-1878 წლების ომით, დედასაქართველოს დაბრუნებოდა ოსმალთა მიერ მიტაცებული სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს პროვინციების დიდი ნაწილი აჭართურთ.

ლიტერატურა:

არქანჯელო, 1938: არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, თარგმანი იტალიურიდან ა. ჭყონიასი, თბილისი;

აჭარის ლივის., 2001: აჭარის ლივის ვრცელი და მოკლე დავთრები, ოსმალური ტექსტი, თარგმანი, გამოკვლევა, კომენტარები და ფოტოასლები გამოსაცემად მოამზადეს: ზაზა შაშიკაძემ და მირიან მახარაძემ, თბილისი;

ახვლედიანი, 1943: ხ. ახვლედიანი (კირისილოვლი), ნარკვევი აჭარის ისტორიიდან (XVI-XIX საუკუნეები), ბათუმი;

გაბაშვილი, 1958: ვ. გაბაშვილი, ქართული ფეოდალური წყობილება XVI-XVII სს., თბილისი;

ვახუშტი, 1941: ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, თბილისი;

თამარაშვილი, 1902: მ. თამარაშვილი, ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის, ტფილისი;

თამარაშვილი, 1995: მ. თამარაშვილი, ქართული ეკლესია და საბამიდან დღემდე, თბილისი;

იბრაიმ ფეჩევის., 1964: იბრაიმ ფეჩევის ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ, თურქული ტექსტი ქართულ თარგმანითურთ გამოსცა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო ს. ჯიქიამ. თბილისი;

ჟან შარდენის., 1978: ჟან შარდენის მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში (ცნობები საქართველოს შესახებ), ფრანგულიდან თარგმნა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო მგალობლიშვილმა, თბილისი;

სინ, 1973: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV, თბილისი;

სდსინ, 2009: სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, აჭარა, II, ბათუმი;

სვანიძე, 1971: მ. სვანიძე, საქართველო-ოსმალეთის ურთიერთობის ისტორიიდან XVI-XVII სს., თბილისი;

სვანიძე, 1990: მ. სვანიძე, საქართველო-ოსმალეთის ისტორიის ნარკვევები. თბილისი;

სვანიძე, 1964: მ. სვანიძე, ახალციხის (ჩილდირის) საფაშოს დაარსების ისტორიიდან. – „მაცნე“, ისტორიის სერია, 3;

ტავერნიე., 1974: ტავერნიე ჟან ბატისტ, დიდი სენიორის სახლის ახალი აღწერა, ფრანგულიდან თარგმნა კ. გურულმა, თბილისი;

ტივაძე, 1946: გ. ტივაძე, სამცხე-საათაბაგო „გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთრის მიხედვით, „მნათობი“, 8;

შაშიკაძე, 2002: ზ. შაშიკაძე, ორი მნიშვნელოვანი დოკუმენტი XVI საუკუნის აჭარის ისტორიიდან. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მემედ აბაშიძის სახელობის სამეცნიერო კვლევითი ცენტრი. კრებული, III, ბათუმი;

ჯავახიშვილი, 1967: ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. IV, თბილისი.

Bichiko Diasamidze

The Struggle for the Freedom of South-west Georgia from the Ottoman Empire in the XVI-XVIII centuries

Summary

By the concrete examples, the author studies the irreconcilable fight of the Georgian people against the Ottoman supremacy in the XVI-XVIII. That struggle was revealed in the different forms (to flee from their homes and settle down in the safer places far away from the enemy; the total disobedience and refusal to pay taxes and do corvee; the armed uprisings; the liberation fights organized by the Georgian kings and Princes; the readiness to take a part in the coalition campaigns and the attempt to use one enemy against the other one etc.).

From the end of the XVIII century about for a century, the representatives of the Khimshiashvili's family headed the liberation war for the freedom of south-west Georgia. After the 1877-1878 Russian-Turkish war because of Sherif Khimshiashvili's (Selim Khimshiashvili's grandson) accomplishments the most part of South-west Georgia with Adjara was returned to the Motherland.

გურამ ლორთქიფანიძე

*საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული
აკადემიის წევრ-კორესპოდენტი*

ხიმშიაშვილების საგვარეულო აჰმედ აჰარის მიხედვით

აჰმედ აჰარი (1920-2013), ავტორი წიგნისა „ხიმშიაშვილების საგვარეულოს ისტორია“, პირდაპირი შთამომავალია დიდი ქართველი პატრიოტის – სელიმ ხიმშიაშვილისა (1755-1815). სელიმ-ბეგის გარეშე წარმოდგენილია ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა XIX საუკუნის დასაწყისის საქართველოში. მისი მოწამებრივი აღსასრული დაკავშირებული აღმოჩნდა ორი იმპერიული გველეშაპის, რუსეთისა და ოსმალეთის იმპერიების სტრატეგიული ინტერესების შეჯახებასთან სამხრეთ კავკასიაში.

ხიმშიაშვილთა გვარის ისტორია საქართველოს ისტორიის სისხლხორცეული ნაწილია. აჰმედ აჰარის პირმშო ილდიმირ აჰარი (აჯარი) თავადვე აღნიშნავს (იხ.: ვებგვერდი: www.batumelebi.ge), „ჩვენ სადაც არ უნდა ვიყოთ, ამ ქვეყნის შვილები ვართ, ეს ჩემი სისხლის ყივილიაო“ (Ahmed Acar. Tarihte Hamosioghlulari Ankara, 1995; იხ. აგრეთვე: ქეთევან და გურამ ლორთქიფანიძეები, აჰმედ აჰარი და ხიმშიაშვილების გვარის ისტორია, გამომცემლობა „ენა და კულტურა“, თბილისი, 2004, გვ. 5-83; რამაზ სურმანიძე, კომენტარები აჰმედ აჰარის წიგნზე, იხ. წიგნში: სურგულაძე ა., სურმანიძე რ., სელიმ ხიმშიაშვილი, თბილისი, 2013, გვ. 108-206). საუბარი ბატონ ილდიმირთან ჩაწერა ეთერ თურაძემ, თარგმნა ტარიელ ნაკაიძემ.

„ეს ჩემი ქვეყანაა. აქ რომ ჩამოვდივარ, რაც არ უნდა თავის ტკივილი მქონდეს, მაშინვე მესხნება. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, მამაჩემი ხშირად ჩამოდიოდა. კარგი

ურთიერთობა ჩამოყალიბდა ასლან აბაშიძესთან. მემედ აბაშიძე ჩემი ბებიის ბიძა იყო დედის მხრიდან. შესაბამისად, ასლან აბაშიძე ბიძაშვილია ჩემი... მაშინ ჭორი გაავრცელეს თითქოს მამაჩემი მიწების დაბრუნებას ფიქრობსო...”

„მინდა იცოდეთ“, – აღნიშნავს ბატონი ილდიმირი, სორბონის უნივერსიტეტის კურსდამთავრებული, ცნობილი ბიზნესმენი, – რომ „საქართველო სამშობლოა და უბრალოდ გვინდა ჩვენი სისხლი ჩვენს ქვეყანაში დუღდეს“.

ილდიმირ აჭარი მოგვითხრობს: „მამაჩემის სახლში, ანკარაში, სელიმ ხიმშიაშვილის ძალიან ბევრი ნივთი ინახება, მაგალითად, დურბინდი, ხმალი, ტანსაცმელი („ჩერქესკა“, ჩოხა-ახალუხი – გ. ლ.) და ფეხსაცმელები. ასევე, მაქვს ოსმალური ხელნაწერები, ის წერილები, ფირმანები, რომლებსაც სელიმს უგზავნიდნენ. ძალზე ბევრი გრაგნილია შესასწავლი. ასევე, ჩემთან ინახება სელიმის ქალიშვილის სამკაულები – ბეჭდები, მძივები და საყურეები. გვაქვს მისი შვილის – თემურის სამკაულები, ასევე, გვაქვს ფოტოსურათი“.

აღსანიშნავია, რომ აჰმედ აჭარი თავის წიგნში აქვეყნებს საოჯახო რელიქვიის, ხმლის ფოტოსურათს. ბატონმა ასლან აბაშიძემ მთხოვა გამერკვია ამ ხმალზე ამოტვიფრული ვრცელი წარწერის შინაარსი, წარწერა სომხური აღმოჩნდა, რომლის პალეოგრაფიული დათარიღება ვერ მოვახერხე...

ილდიმირ აჭარი აღნიშნავს: „კიდევ ერთი ხმალი მაქვს, რომელთან დაკავშირებითაც ასეთი ისტორია გამიგია: სომხეთის ერთ-ერთი დამარცხებული მთავრისთვის თავი უნდა მოეკვეთათ“, სელიმის შვილს, შერიფ ხიმშიაშვილს ის გადაურჩენია სიკვდილისგან. მაღლიერ სომეხ დიდებულს მისთვის საჩუქრად ძვირფასი ხმალი გადაუცია.

საინტერესოა ილდიმირისეული ხელვა გენერალ-მაიორ შერიფ ხიმშიაშვილის მოღვაწეობისა. მისი სიტყვებით, „ეს სულ სხვა მოვლენა იყო. მის შესახებ რუსები ამბობდნენ – ჩვენი გენერალიაო, ოსმალები – ჩვენი ვეზირია საქართვე“.

ლოშიო; სინამდვილეში ის, როგორც სამთუდიანი ფაშის და ოსმალეთის დიდგვირი პაპის, სელიმ ხიმშიაშვილის ღირსეული შვილიშვილი, საქართველოს, აჭარის, ქართველი ხალხის კეთილდღეობისთვის იბრძოდა. დიდი სელიმიც ამ სულისკვეთებით, ნებაყოფლობით ავიდა ეშაფოტზე, მისი უკანასკნელი, წინასწარმეტყველური სიტყვებიც აჭარის მომავალზე ამით იყო ნაკარნახევი.

1815 წლის 3 ივნისს სოფელ ბაკი-ბაკოში დატრიალებულმა ტრაგედიამ კიდევ ერთი თავდადებული, ჭეშმარიტად ეროვნული გმირის უკდავი სახელი შეჰმატა ქვეყანას. შთამომავლობის ვაღია სათანადოდ დავაფასოთ მისი მოღვაწეობა. პირველი ნაბიჯები გადადგმულია – აჭარაში დამკვიდრდა სახალხო დღესასწაული „სელიმობა“, ბათუმში დაიდგა მისი ძეგლი, არსებობს მისი სახელობის ქუჩა. სამომავლოდ უნდა ვიფიქროთ ხიმშიაშვილებისადმი მიძღვნილი მემორიალური კომპლექსის შექმნაზე, მით უმეტეს, რომ ილდიმირ აჭარი იღვწის ამისთვის, ისევე, როგორც თავის დროზე მისი მამა აჰმედი, რათა უანგაროდ ჩამოიტანოს საქართველოში სელიმისა და მისი შთამომავლობის სახელთან დაკავშირებული რელიკვიები და ისტორიული დოკუმენტები. როგორც ბატონი ილდიმირი აღნიშნავს, „სელიმი ამ ქვეყნის შვილი იყო და აუცილებელია ის დაბრუნდეს თავის სამშობლოში“. მე დავუმატებდი, რომ მისი ნეშტი მთაწმინდას მიებაროს, მით უმეტეს, რომ ამაზე ფიქრობს აჭარის მოსახლეობის დიდი ნაწილი.

ილდიმირ აჭარი კიდევ ერთ საყურადღებო პრობლემაზე ამახვილებს ყურადღებას. ის იხსენებს: „მე, პირადად, ერთი ისტორიის მოწმე ვარ. თურქეთის პრეზიდენტი სულეიმან დემირელი მამაჩემის მეგობარი იყო. დემირელისა და შევარდნაძის დროს ისაუბრეს სელიმის გადმოსვენებაზე საქართველოში“. იქნებ ახლა მაინც მოხერხდეს ხიმშიაშვილის გადმოსვენება მემკვიდრეებთან ერთად, მოხერხდეს ამ ეროვნული, ზნეობრივი აქციის აღსრულება.

**სალიმ ხიმშიაშვილი –
სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს
გათავისუფლებისათვის ბრძოლის წინამძღოლი**

XVIII საუკუნის დასასრულის და XIX საუკუნის დასაწყისის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიაში თვალსაჩინო ადგილი უკავია სელიმ ხიმშიაშვილს. ის იყო გამჭრიახი პოლიტიკური მოღვაწე, რომელმაც მოხერხებულად გამოიყენა ოსმალეთის იმპერიაში დაწყებული მწვავე სეპარატისტული მოძრაობა, აქტიურად ჩაება მასში და პატარა პროვინციის, აჭარის მმართველი ახალციხის საფაშოს ტახტს ორჯერ დაეუფლა: 1803-1809 და 1812-1815 წლებში.

სელიმის ბიოგრაფიის ცალკეულ ეპიზოდებს ვხვდებით რუსულ და ოსმალურ წყაროებში, საარქივო მასალებში და ოფიციალურ მიმოწერებში. მის შესახებ ყურადღება განსაკუთრებით გაცხოველდა აჭარაში ქართველ მეცნიერთა და მოგზაურთა ექსპედიციების დროს (**ივანე კერესელიძე, დიმიტრი ბაქრაძე, გიორგი ყაზბეგი, გრიგოლ გურიელი, ზაქარია ჭიჭინაძე, თედო სახოკია, მოგვიანებით ხარიტონ ახვლედიანი, გიორგი ტივაძე და სხვ.**). მათი ჩანაწერები და დღიურები საკმაოდ ობიექტურად ასახავენ ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი მოძრაობის გამოჩენილი მეთაურის ცხოვრებას, იდეებსა და მისწრაფებებს.

საბჭოთა პერიოდში, სხვა დიდგვაროვანთა მსგავსად, სელიმ ხიმშიაშვილის ბიოგრაფიაც ერთგვარად გამრუდდა, რისი ანარეკლები ჩვენი დროის ნარკვევებში, სამწუხაროდ, დღესაც იჩენს ხოლმე თავს.

ცნობილი საბჭოთა ისტორიკოსები ქართველ მთავრებს რომ ეხებიან, რომელი კუთხის შვილიც არ უნდა ყოფილიყო (სამეგრელო, გურია, აფხაზეთი, სვანეთი, მესხეთი), მიაჩნიათ, რომ ისინი „საქართველოს გაერთიანების მტრები, გაერთიანებული საქართველოს დაშლის მოღვაწენი იყვნენ“.

რაც შეეხება კონკრეტულ პიროვნებებს, რომლებიც მუსლიმანურ სამყაროში მოხვდნენ, მათზე ნათქვამია: **„ქელაიშბეგი** ისეთივე „გმირია,“ როგორი „გმირებიც“ იყვნენ **სელიმ-ფაშა ხიმშიაშვილი** ან **შერიფ-ფაშა ჯაყელი**, მიხრწნილი ოსმალეთის ცენტრალური ხელისუფლების სისუსტეს რომ გრძნობდნენ და სხვა, უფრო მწყალობელ „პატრონს“ ეძებდნენ“ [1].

ასეთი რადიკალური დასკვნა ერთგვარად პასუხობს მაშინდელ პოლიტიკურ კონიუნქტურას, რომლის მიხედვით, რუსეთში გახიზნული ყველა გენერალი გმირი, ხოლო ისინი, ვინც სპარსეთსა და ოსმალეთში ტყვედ გაყიდეს, ან მათ ამ ქვეყნებში გაქცევით საკუთარი და ოჯახის წევრთა სიცოცხლე გადაარჩინეს, – მოღალატე და ქვეყნის დამაქცევარია. ბუნებრივია, ასეთი შეფასების თავი და თავი რწმენის შეცვლაა. თუმცა მხედველობაში მისადებია, რომ ეს იძულებითი ნაბიჯი იყო და ბევრი რჯულშეცვლილი ქართველი ბოლომდე თავისი ქვეყნის და ერის მსახურად დარჩა (ფარულად მაინც). თუ მაგალითები გვინდა, დიდ ქართველებს დავასახელებ: სიმონ დიდმა იძულებით აღიარა ისლამი, მაგრამ ქართველობისთვის არ უღალატნია. დიდმა მოურავმა ორჯერ მიიღო უცხო რჯული, მაგრამ სიცოცხლის ბოლომდე საქართველოზე ფიქრობდა.

მეცნიერთა ერთი ნაწილი სელიმში დამოუკიდებლობისთვის თავდადებულ მებრძოლს, ოსმალთა ბატონობისგან სამხრეთ-საქართველოს გათავისუფლების მებაირახტრეს ხედავს, ზოგს კი მიაჩნია, რომ „იგი ამ ბრძოლას, ხალხის პატრიოტულ მისწრაფებას პირადი ინტერესებისთვისაც იყე-

ნებდა და მისი პოლიტიკური სფერო „ვიწრო ფეოდალურ ჩარჩოებს არ სცილდებოდა“ [2].

საკითხავია, რომელი ქართველი ფეოდალი, გნებავთ, მეფე არ იბრძოდა თავისი პირადი ინტერესებისთვის, ანდა ფეოდალური პრესტიჟის შესანარჩუნებლად?

„რუსეთთან სამცხე-საათაბაგოს შეერთების შემთხვევაში მის იდეალს წარმოადგენდა, აღჭურვილიყო ისეთივე ავტონომიური უფლებებით, როგორი უფლებაც ჰქონდა სამეგრელოს მთავარს, მთავრის ხელისუფლება კი, როგორც ვიცით, არის ერთიანი საქართველოს საწინააღმდეგო გამოხატულება“ [3].

როგორც ვხედავთ, საბჭოთა პერიოდის ამ გამონათქვამებში ბევრია საერთო, თუმცა თუ სასწორის პინაზე დავდებთ მთავრის და ფაშის მოვალეობას, ჩემი აზრით, მთავრის სტატუსი გადასწონის, რამეთუ ის უფრო ახლოს დგას ეროვნულ ტრადიციებთან (ენა, მამული, სარწმუნოება) და, ბუნებრივია, შეძლებისდაგვარად იბრძოლებდა მათ დასაცავად.

მას შემდეგ მრავალი რამ შეიცვალა, ძალიან ბევრი ქართველი მოღვაწის ბიოგრაფიას მოეფინა ნათელი, დღეს სრულიად ახლებურად ვაფასებთ ჩვენი სვედამწარებული წინაპრების ცხოვრებას. ზემოთქმულის ავტორები დღეს რომ ცოცხალი ყოფილიყვნენ, დარწმუნებული ვარ, ახლადგამოვლენილი მასალების შესწავლით, მათს ცხოვრება-მოღვაწეობაზე სრულიად განსხვავებული შეფასებები ექნებოდათ.

მხედველობაში მისაღებია ის გარემოება, რომ სელიმ ხიმშიაშვილმა, ქართველ მოღვაწეთაგან ერთ-ერთმა პირველთაგანმა ყველაზე მეტად გამოამჟღავნა პორტადან გამოყოფის სურვილი და გვიანფეოდალური საქართველოს ორი დიდი ლოზუნგიდან – „გამოხსნა“ და „აღდგომა“, აქტიურად ჩაება პირველის, ე. ი. სამხრეთ-საქართველოს დიდი ტერიტორიის გამოხსნისთვის ბრძოლაში. ეს კი ეროვნულ-განმანთა-

ვისუფლებელ ბრძოლაში გადადგმული დიდი ნაბიჯი იყო. თუ გამოხსნა არ მოხდა, ეს არის არა იმდენად სელიმ ხიმშიაშვილის ბრალი, რამდენადაც რუსეთის ორპირი მოხელეებისა, რომლებიც ერთი ხელით სელიმს აქეზებდნენ პორტასთან დაპირისპირებისთვის, პირდებოდნენ თანამდებობებს და ჯილდოებს, მეორე ხელით კი სულთანს წერდნენ, რომ მემხოხე ქართველი ფაშა რუსეთის მხარდაჭერას ვერასდროს ეღირსებაო [4].

მოვლენათა ასეთი განვითარების გამო ძალიან დიდხანს სელიმ ხიმშიაშვილის ცხოვრებისა და ღვაწლის შეფასება წინააღმდეგობრივი და ბუნდოვანი, ხოლო ლეგენდა და სინამდევით ერთმანეთში იყო არეული.

მიუხედავად ამისა, საზოგადოება, ქართული მწერლობა ობიექტურად აფასებდა იმდროინდელ ვითარებას და სელიმ ხიმშიაშვილსაც თავისი დროის გმირად თვლიდა. ასე აისახა მისი პიროვნება **მიხეილ ჯავახიშვილის** რომან „არსენა მარაბდელში“, **ფრიდონ ხალვაშის** პიესა „ხიხანის ძახილში“, **მამია გარშანიძის** ეპოპეა „ხიხანის არწივებში“, ზურაბ გორგილაძის, შოთა ზოიძის, ემენ დავითაძის, ზურაბ ზოიძის, ამირან ხაბაზის და სხვა პოეტების ლექსებში.

მეცნიერთაგან პირველი, ვინც თავისი დროის და შესაძლებლობების კვალობაზე შეისწავლა სელიმ ხიმშიაშვილის ძალზე რთული ცხოვრება და შექმნა მასზე პირველი მონოგრაფია, იყო პროფესორი **აბელ სურგულაძე** (1933-2001) [5].

სხვებისგან განსხვავებით ავტორი შორსაა პიროვნების იდეალიზაციისგან, მაგრამ იგი ობიექტურად აფასებს მის მოღვაწეობას და დამსახურებას სამშობლოს წინაშე. სელიმი ფეოდალურ-სეპარატისტული ეპოქის შვილი იყო, ამდენად – რთული პიროვნება. ქრისტიან ძმებთან და კავკასიის რუსულ ხელისუფლებასთან გულთბილ ურთიერთობას ის უხამებდა სულთანის სამსახურს, ლეკ აბრაგებთან კავშირს, ზოგჯერ სისასტიკეს და დაუნდობლობას. ვერ განვსჯით მას

ამის გამო, რამეთუ ასეთი იყო იმდროინდელი ცხოვრების წესი. ვერცერთ ქვეყანაში ვერ ნახავთ მეფეს, მთავარს, ბოიარინს, ლორდსა თუ ბეგლარ-ბეის, რომელსაც თავისი ძალაუფლების შესანარჩუნებლად სისასტიკე არ გამოეჩინოს, ვინმე არ დაესაჯოს (სიკვდილითაც), ან არ დაემახინჯებინოს (თვალების დათხრა, დასაჭურისება და სხვ.). ბევრი მათგანი ჩვენ გმირ მეფედ, ან მთავრად გვყავს წარმოდგენილი, რადგანაც მათი კეთილი საქმეები გადასწონიდა ხოლმე ავკაცობას.

1806-1812 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის დროს სელიმ-მა რუსეთის მხარე დაიჭირა, არ შეასრულა სულთნის დავალება, ყარსის ოპერაციის დროს ბრძოლის ველზე ავადმყოფობის მომიჯნავეთი არ გავიდა და ამით რუსებს გზა გაუხსნა ყარსისკენ. ამის საფასურად თითქოს გადაწყვეტილიც იყო მესხეთ-ჯავახეთის და აჭარის რუსეთის მფარველობაში შესვლა, მაგრამ ეს მაშინ არ მოხერხდა, რადგანაც არ შედიოდა რუსეთის უახლოეს გეგმებში.

სელიმის ამ “ავადმყოფობამ” პირველი ეჭვი გაუჩინა სულთან სელიმ III-ს, რომ ის სხვაგვარად აზროვნებდა, მაგრამ პორტას პოლიტიკა თავისებური იყო. ერჩივნა მხარეში ძლიერი მფლობელი ჰყოლოდა. სელიმს სწორედ მისი ძალმოსილებით იცნობდნენ და ვერ ელეოდნენ. სხვათაშორის, ასეთივე ეჭვი გაუჩნდა ახალ სულთანს **მაჰმუდ მეორეს**. დედით ქართველს მეუღლეებიც ქართველები ჰყავდა, გვარად ქუთათელაძე (აბდულ-მეჯიდ II-ეს დედა) და თავდგირიძე (აბდულ-აზიზის დედა). როგორც ამბობენ, მაჰმუდ II დიდად განიცდიდა ამ ბრძენი ქალბატონების კეთილისმყოფელ გავლენას. შესაძლოა ამითაც იყო გამოწვეული, რომ სულთანმა შეამბოხე ვეზირის, სელიმ ხიმშიაშვილის სიკვდილით დასჯაზე უარი თქვა და სტამბოლში მისი ცოცხლად ჩაყვანის ბრძანება გასცა.

1810 წლის შემდეგ, როცა ცარიზმის დამქაშებმა გააუქმეს იმერეთის სამეფო და **სოლომონ მეორე** შეიპყრეს, სელიში დარწმუნდა, რომ მის დამოუკიდებელ არსებობას რუსეთის ხელისუფლება ადრე თუ გვიან აღარ მოითმენდა და მასაც მისი მეგობრის, იმერეთის მეფის ბედი ელოდა. მან ისიც კარგად უწყოდა, რომ ხელისგულისოდენა აჭარა დიდ დამპყრობლებს ვერაფერს დააკლებდა, ამიტომ სხვა გზები უნდა ეძებნა. ერთად-ერთი გზა, რაც სელიმს დარჩა, ეს იყო ქართველ მეფე-ბატონიშვილებთან კავშირი და ანტირუსულ მოძრაობაში მათთან გაერთიანება.

პოლიტიკური ვითარების მიუხედავად, ახელ სურგულაძის ნაშრომი გამოირჩევა მეცნიერული კვლევის სიღრმით, იმ დროისთვის ნაკლებად ცნობილი საკითხების წარმოჩენით და მათი ახლებურად გადაწყვეტით. თუმცა ამ წიგნის გამოსვლიდან მეოთხედი საუკუნის მანძილზე ბევრი რამ შეიცვალა ჩვენს ცხოვრებაში, ქვეყანამ დამოუკიდებლობა მოიპოვა, ადამიანებს მიეცათ სიტყვის თავისუფლება, ის რაც ადრე მკაცრად გასაიდუმლოებული იყო, ახლა ყველასთვის მისაწვდომი გახდა. ამ მოვლენებმა მაფიქრებინეს ხელი მომეკიდა ჩემი მეგობრის, **ახელ სურგულაძის** წიგნზე, რომლის ერთ-ერთი რეცენზენტი გახლდით და ახალი მასალებით შევსებული, მეორეჯერ გამოგვეცა, რაც კიდევ შევძელით [6].

ჩვენს მიერ ახლადგამოვლენილ ფაქტებს ვიწყებთ სელიმ ხიმშიაშვილის ბიოგრაფიით, რაც მანამდე ერთობ ბუნდოვანი იყო. იგი დაიბადა არა სოფელ ქოჩახში, არამედ სოფელ ნიგაზეულში, სადაც ჯერ კიდევ მის მამას გააჩნდა ციხე-სიმაგრე და რეზიდენცია.

მისი მშობლები იყვნენ **აბდულ-ბეგი** (?-1784) და ახალციხელი თავადის **ბეჟანიძის** ქალი, რომლის სახელი უცნობია. იგი 1803 წელს ცოცხალი იყო. მისი წინაპრები ზენდიდიდან ახალციხეში გადასულან და დაწინაურებულან.

სელიმის ოჯახურ განათლებაზე რაიმე საბუთი არ გავ-
განია, თუმცა თუ გავანალიზებთ რუსი მაღალი ჩინოვნიკე-
ბისადმი გავზავნილ ქართულ ბარათებს (ქართველ დიდებუ-
ლებს ჩვეულებრივ ქართულად წერდა), უნდა ვიგულისხმოთ,
რომ მან, არაგვისპირელ ხიმშიაშვილთა ახლო ნათესავმა,
ოჯახური განათლება ქართულ ენაზე მიიღო.

დაახლოებით 1775 წელს სელიმი სტამბოლის, დარულ-
ბადის სამხედრო სასწავლებელში ჩაირიცხა. ოთხი წლის
შემდეგ დაამთავრა იგი, სამშობლოში მაიორის ჩინით დაბ-
რუნდა და იქორწინა კიდევ. მისი მეუღლე იყო წარმოშობით
აჭარელი (ს. ძენწმანი. ქედის რ.) **შაქირ-ფაშა სურმანიძის**
(1733-1805) ქალი **ელმასი**, რომლის სახელთან დაკავშირებუ-
ლია გვიანფეოდალური ხანის (1780 წ.) თალიანი ხიდის აშე-
ნება სოფელ ვარჯანაულში. ხიდი ახლაც დგას. თვით შა-
ქირ-ფაშა ახალციხის ფაშის კარზე დიპლომატ-თარჯიმნის
მოვალეობას ასრულებდა და ხშირად ხედებოდა ქართველ
მეფეებსა და დიდებულებს [7].

სელიმის მჭიდრო ურთიერთობა სოლომონ მეორესთან
იწყება ჯერ კიდევ მაშინ, როცა იმერეთის სამეფო ტახტზე
მას მეტოქე **დავით გიორგის** ძე გამოუჩნდა. ამ უკანასკნელს
მხარს უჭერდა **სიმონ გურიელი**, რომელიც 1790 წელს 300
კაცით ახალციხის **სულეიმან-ფაშა ჯაყელს** ეწვია და დავით
გიორგის ძის გამეფებაზე მხარდაჭერა სთხოვა. ფაშამ სიმონი
უარით გაისტუმრა. უკან მომავალი გურიელი სელიმ ხიმ-
შიაშვილის რაზმებს გადაეყარა. იგი ფაშას მიგვარეს. სე-
ლიმმა პირველ რიგში სიმონ გურიელს სთხოვა მხარი დაე-
ჭირა სოლომონ მეორესთვის. აგრეთვე შესთავაზა დამოყვრე-
ბულიყვნენ, მშვიდობიანად ეცხოვრათ, უარი ეთქვათ ურთი-
ერთშედგომად, ტაციობასა და რბევა-აწიოკებაზე. მოლაპარა-
კება შედეგით დასრულდა. სიმონ გურიელი სიხარულით
შეხვდა ამ წინადადებას. გადაწყვიტეს სიმონის უმცროსი ქა-
ლი **კესარია** დაენიშნათ სელიმის მეორე ვაჟზე **აბდიზე**, რაც

მათი ქორწინებით დაგვირგვინდა. ამიერიდან, მოძმეთა შორის თავდასხმები და გაუგებრობები თითქმის შეწყდა.¹

1791 წელს გარდაიცვალა **სიმონ გურიელი**. მემკვიდრე მთავრის, **მამიას** მცირეწლოვანების გამო რეგენტის მოვალეობას მისი დედა **მარინე წერეთელი-გურიელისა** ასრულებდა. სამთავროს შიგა საქმეებში კი აშკარად ერეოდა მარინეს ძმა, რუსოფილი **ზურაბ წერეთელი**. მან იკისრა რუსეთის ჩვეული გეგმის აღსრულება – ერთმანეთისთვის გადაემტერებინა ქართველი დიდებულები და დაესუსტებინა მათი დამოუკიდებლობისკენ სწრაფვა. უკვე ჭაბუკი მამია ზურაბმა გადაიბირა და დაარწმუნა იგი, რომ რუსეთის ხელისუფლების საფარველის ქვეშ დადინივით დამოუკიდებელი მთავარი იქნებოდა, თუ სოლომონს გადაუდგებოდა[8].

უფრო მეტიც, 1810 წლის მარტში **მამია გურიელმა** თავისი ლაშქარი რუსეთის ჯართან გააერთიანა და იმერეთზე გაილაშქრა. სოლომონ მეფე ხანის ხეობაში შეამწყვდიეს და ახალციხეში გადასასვლელი გზები ჩაუკეტეს. მეფე იძულებული

¹ 1819 წელს ეს მოყვრობაც რუსმა ჩინოვნიკებმა ჩაშალეს. მამია გურიელს მისი და კესარია გურიაში დააპატიუებინეს. მან სამი შვილი ნიგაზეულში დატოვა, ხოლო ჩვილი ესმა („ხოჩინით“) თან წაიყვანა. მთავარმართებელი საგანგებოდ ჩამოვიდა გურიაში, რათა კესარიას უარი ეთქვა აჭარაში დაბრუნებაზე. ამას დაჟინებით მოითხოვდა მისი ძმა მამიაც. კესარიამ სასტიკი უარი განაცხადა დარჩენაზე. როცა თხოვნამ არ გაჭრა, იგი დიდებულში ჩასვეს. უდებოდ დარჩენილი ესმა სიკვდილის პირას მივიდა. ბოლოს კესარია გამოუშვეს. შვილების დარდისგან და პატიმრობისგან დაოსებული ქალი თანდათან შეეგუა საშინელ ცხოვრებას, დააპირა გურიელის მწერალზე ალექსანდრე თავდგირიძეზე გათხოვება, მაგრამ მამიამ იუკადრისა და იგი კულაშელ თავადს გიორგი მიქელაძეს მიათხოვა. კესარია 1861 წელს გარდაიცვალა (დავით წერეთლის დღიურები. აჭარის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი).

რაც შეეხება ესმას, იგი ოდიშელ თავადს ოტია ჯაიანს (დაიდუპა გურიის ჯანყის დროს) მიათხოვეს. დაქვრივებული ერთხანს გურიაში, შემდეგ ქუთაისში ნათესავ ლორთქიფანიძეების ოჯახში ცხოვრობდა. გარდაიცვალა 1893 წლის დეკემბერში.

ასე დაიშალა ხიმშიაშვილთა და გურიელთა მოყვრობა, ეს ბოროტება კი რუსეთის ჩინოვნიკებმა ჩაიდინეს.

ბული გახდა დანებებოდა რუსებს. იგი 1810 წლის 1 აპრილს თბილისში შევიდა, სადაც პატიმარ ჰყვეს და სუმბათაშვილის სახლში ჩაკეტეს, მაგრამ 10 მაისს სოლომონმა მოახერხა გაპარვა და ახალციხეში თავის მომხრეებთან ჩასვლა [9].

ცარიზმის ერთგულ სამსახურში ჩამდგარმა მამიამ რუსეთის ქვეშევრდომობა მიიღო, განუდგა სოლომონ მეორეს და მტრად გადაეკიდა. ამ აქტმა შეაშფოთა სოლომონის მომხრე ქართველი დიდებულები. სელიმ ხიმშიაშვილმა მამია გურიელს საგანგებო წერილით მიმართა, რომლითაც აშკარად დასტურდება მისი თავგამოდება სოლომონ მეფის მხარდასაჭერად, აგრეთვე ანტიცარისტული ორიენტაცია და საკუთარი მხარის საქართველოსთან გაერთიანების სურვილი.

„...ჩემს საყვარელს და უერთგულესს შვილს მამია გურიელს დიად სიყვარულით მოკითხვას მოგახსენებთ. მერმეთ, ჩემო საყვარელო შვილო, მეფე სოლომანი, ჩემ ძმა ხაზინადაროღლი სულეიმან-ფაშასთან მისულა და ამიტომ მოგახსენებთ ამ წერილითა, რომ თუ ჩემი მამა-შვილობა გაქვს და ჩემგან არ გაგივლია, მეფე სოლომანს ნახამ და სულეიმან-ფაშასაც შეეყრები და მათ საქმესა და სამსახურზედ მუყაითი გაუხდები, რომ ჰამ ხელმწიფის სამსახურია და ჰამ ჩვენი მოყვრობა და მამა-შვილობა ამ საქმით გამოცხადდება და ღვთით ჩემი ხელმწიფის წყალობაც შენზედ იქნება და ჩემიც უკეთესი ერთგული საყვარელი იქნები და ჩემი ხაზინადარი მუსტაფა-აღა გამიგზავნია და ისიც ამოგივლის და მოგახსენებს და რაც ამ წერილით მოგახსენებთ, თუ ამდარიგად არ ქენი, მე და შენი მოყვრობა და ერთობა აღარ იქმნება და აღარც გულშიდ გაიტარო, თუ მეც მოყვარე და მოკეთე მყავსო. ასე მოგეხსენებოდეს.

ადიწერა ნოემბრისა 10-ში. 1813 წ.“ [10]

ვფიქრობ, ამ წერილს კომენტარები არ სჭირდება. იმას-ღა ვიტყვით, რომ სოლომონ მეფეს იგი ძმას უწოდებს, ამავე დროს აგრძნობინებს ახალგაზრდა გურიელს, რომ თვლის

“ერთგულ და საყვარელ შვილად,” ნამუსზე აგდებს მას, თანაც აფრთხილებს, რომ წინააღმდეგ შემთხვევაში მათი “მოყვრობა და ერთობა აღარ იქნება.”

სელიმ ხიმშიაშვილი მოღვაწეობდა სწორედ მაშინ, როცა გაუქმდა ქართული სამეფოები, ხოლო მეფის მემკვიდრეები სხვადასხვა ადგილებში აფარებდნენ თავს. ისინი სელიმის მსგავსი მემბოხეების დახმარებით ცდილობდნენ ტახტის დაბრუნებას. ამ მხრივ ყველაზე მეტად გამორჩეულია **ალექსანდრე ბატონიშვილი**, რომელმაც სწორედ ახალციხის საფაშოს მეშვეობით დაამყარა კავშირი იმერეთიდან გაძევებულ სოლომონ მეორესთან.

პავლე ციციანოვი სელიმისგან მოითხოვდა ალ. ბატონიშვილის და მისი ემისრების **ზაალ თუმანიშვილის** და **სოლომონ დავითაშვილის** გადაცემას, მაგრამ სელიმმა მთავარმართებელს დიპლომატიური პასუხი გასცა: ისინი იმერეთში გაემგზავრნენ და თქვენს ქვეშევრდომ სოლომონ მეორეს მოთხოვეთო. გარდა ამისა ელჩებს არავინ აკავებს და ეს თქვენთვის და ჩვენთვისაც საძრახისი საქციელიაო.

ქართველ დიდებულებთან, განსაკუთრებით ტახტის მაძიებელ ბატონიშვილთან ურთიერთობის გამო სელიმს ციციანოვის მსგავსად საყვედურობდა მისი შემცველი ტორმასოვიც.

თუმცა ოსმალეთის სამთუდიანი ფაშის და პირველი ვეზირისთვის, ვინც პორტას კანონებსაც ეურჩებოდა, ძნელი არ იყო არაფრად ჩაეგდო რუსი გენერლების საყვედურები.

რუსეთმა მოითხოვა დროებით ფოთის ციხის გამოყენება, მაგრამ სელიმისგან უკმეხი პასუხი მიიღო: “მთელი იმერეთი დანიშნული არს ჩვენად, ხვანთქრის ფირმანის ბრძანებით იქ უნდა დაგვესება მეფე სოლომონ, რადგან მამული ჩვენი გვეგონა, ციხესაც ავაშენებთ და თუ ხელშეკრულებით განირჩევა და დარჩება თქვენ მამულში, ადვილად შეიძლება მისი დაქცევა“ [11].

ამ წერილიდან ირკვევა, რომ სელიმ ხიმშიაშვილი ფორმალურად იმერეთს სულთნის ხელქვეითად თვლის, მაგრამ არამართო სამცხე-საათაბაგოს და აჭარას, არამედ იმერეთსაც ექმნება და თავხედ რუს გენერლებს შესაფერის პასუხს აძლევს: აქ იმერეთის სამეფოა, მეფედ სოლომონი უნდა იჯდეს, ჩვენ კი რაც გვსურს იმას ავაშენებთ, მაგრამ თუ თქვენ ამას დააპირებთ, მას ძალიან ადვილად დავანგრევთ.

ეს წერილი დაიწერა ფოთში, სადაც სელიმთან ერთად იყვნენ **სოლომონ მეორე** და **ალექსანდრე ბატონიშვილი**, ბუნებრივია, მათთან შეთანხმებით. ისინი რამდენიმე დღე ქობულეთში შეჩერდნენ, საიდანაც მეფე ტრაპიზონში დაბრუნდა.

ალ. ტორმასოვი იძულებულია ქართველი დიდებულების მემკვიდრეობით სელიმთან გამართოს მოლაპარაკებები. დასაწყისში მასთან გაგზავნა პოლკოვნიკი ბეგლარ (თამაზ) ორბელიანი, რომელიც ხიმშიაშვილს სთხოვდა საფაშოს ტერიტორიაზე რუსეთის ჯარი შეეშვა. სელიმმა ბეგლარი ალ. ბატონიშვილსაც შეახვედრა, რომლის ჩარევით, ბუნებრივია რუსებს მათ თხოვნაზე უარი უთხრეს.

ალ. ტორმასოვი არ ცხრება. ამჯერად სელიმთან მოსალაპარაკებლად გზავნის **ელიზბარ ერისთავს**, მაგრამ მისმა მისიამ, კიდევ უფრო დიდი კრახი განიცადა. ელიზბარი იმერეთში რუსულ ჯარს მეთაურობდა და დიდი როლი მიუძღოდა სოლომონ მეფის დაპატიმრებაში და მოსახლეობის რბევა-აწიოკებაში. ეს კარგად იცოდა სელიმმა, ამიტომ სტუმარი თავიდან ჩამოიცილა ისე, რომ მოლაპარაკება არც გამართულა [12].

ჩვენთვის ნაწილობრივ ცნობილია სელიმის თვისებები, რომელსაც ის ავლენდა თავის ხელქვეითებთან, მტრებთან და საეჭვო პირებთან, მაგრამ სრულიად არ ვიცით მისი ხასიათი, გარეგნობა, აგებულება, ჩაცმულობა, მიხრა-მოხრა, შინაურებთან დამოკიდებულება და ა.შ. რამდენიმე წლის წინ ბათუმელმა მხატვრებმა სელიმ ხიმშიაშვილი ქართულ ჩოხა-

ში დახატეს. როგორც ყველა სიახლეს, ამასაც გამოუჩნდნენ ოპონენტები: აქაო-და მას ჩაქვურა უნდა სცმოდაო. სელიმზე და მის მომდევნო თაობებზე ვერ ვიტყვი, მაგრამ აჭარაში და ოსმალეთში გადასახლებულ ხიმშიაშვილთაგან, რომელთა რიცხვი 500-ს აღემატება, არცერთი მათგანი არ მინახავს ჩაქვურაში – ყველა მათგანს ქართული ჩოხა აცვია.

რაც შეეხება თვით სელიმს, საინტერესოა ერთი დოკუმენტის გაცნობა, რომელიც, შეიძლება ითქვას წერტილს უსვამს ამ გაუგებრობას.

1803 წლის 10 სექტემბერს ახალციხის საფაშოს საღა-ხორი **სელიმ-აღა ყიფიანი იოსებ ბებუთაშვილს (მიშკარბაშს)** სწერს, რომ როცა დააპირებს ახალციხეში ჩამოსვლას, “ფაშისთვის ერთი კარგი ჩერქეზის შავი ჩოხა უშოვეთ, რომ ძალიან ეამება, იცოდე“ [13].

ამგვარად ნათელია, რომ სელიმი თავის საყვარელ და საამო სამოსად თვლიდა ჩოხას და არა რომელიმე სხვა ტანსაცმელს.

სელიმ ხიმშიაშვილის სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებზე ბოლო დრომდე ბატონობდა მოსაზრება, რომ მას უღალატა ყველაზე ახლობელმა და უსაყვარლესმა პიროვნებამ, კერძოდ ბიძამ **ახმედ-ბეგ ბეჟანიძემ**. მან ციხის კარები გააღო და მტერი შემოუშვაო. ერთად-ერთი წყარო, სადაც ამას ვკითხულობთ, არის კავკასიის ჯარების მთავარსარდლის, გენერალ **ნიკოლოზ რტიშჩევის** წერილი, რომელიც რუსეთის სახელმწიფო საიდუმლო მრჩეველს თ. ა. კეიდემაიერს გაუგზავნა. ნ. რტიშჩევი ქართველ დიდებულებთან შუღლის ჩამოგდების ოსტატი იყო. ეს წესი მან სელიმის სიკვდილის შემდეგ კიდევ უფრო განავითარა, რათა მის მემკვიდრეებს მტრობა ჰქონოდათ იმ დროისთვის საკმაოდ ძლიერ ბეჟანიძეთა ფეოდალურ გვართან, დასუსტებულიყვნენ და გაადვილებულიყო მხარის დაპყრობა.

სამწუხაროდ, ნ. რტიშჩევის მზაკვრული ჩანაწერი გავრცელდა და ჩვენს დრომდე მოატანა. ბოლო წლებში ჩატარებულმა კვლევებმა კი სულ სხვა რამ დაადასტურა.

როგორც ცნობილია, ხიხანის ციხეში სელიმს თან ჰყავდა 1 000-მდე მებრძოლი და 400-ზე მეტი ოჯახის წევრი. მიუდგომელ ადგილას მათი სურსათით მომარაგება გაჭირდა, საუბედუროდ საიდუმლო დარანიც ჩაიქცა და ეს გზაც გადაიკეტა. ციხეში შიმშილმა დაისადგურა. მრავალი თავშეფარებული შიმშილით გარდაიცვალა. პირველად სწორედ ამ მიზეზმა გადააწყვეტინა სელიმს, ჩაბარებოდა მტერს. შემდგომში მეორე კიდევ უფრო სერიოზული მიზეზიც გაჩნდა. **ბაბა-ფაშა ფეჰლეჟანის** ხელმოცარულმა რაზმებმა, რომელთა ნაწილი სელიმმა ციხის მისადგომებთან ორჯერ გაანადგურა, ახლო-მახლო სოფლების გადაწვას და რბევა-აწიოკებას მიჰყვეს ხელი. ხიხანის ციხიდან მთელი ხეობა ხელისგულისვით ჩანს და სელიმიც ხედავდა, როგორ ნადგურდებოდა სოფლები.

ამ ორმა მომენტმა ხიმშიაშვილს გმირული გადაწყვეტილება მიაღებინა. მან ბრძანება გასცა თავის სარდალს ბეჟანბეგს, მოლაპარაკებოდა მტრის ემისრებს, რომ მზად იყო ჩაბარებოდა მათ იმ პირობით, თუ ციხის ბინადრებს უვნებლად გაუშვებდნენ და შეწყვეტდნენ სოფლების აწიოკებას. ასეც მოხდა.

ამგვარად, სელიმ ხიმშიაშვილმა თავისი სიცოცხლე თავისივე ნებით მიიტანა საკუთარი მიწა-წყლისა და ხალხის გადარჩენის სამსხვერპლოზე, ამიტომ იგი ღირსეული სახალხო გმირია და შესაბამისი პატივით უნდა მოვიხსენიოთ.

ლიტერატურა:

1. ნიკო ბერძენიშვილი. საქართველოს ისტორიის საკითხები. თბილისი. 1966. გვ. 282, 283.
2. შამშე მეგრელიძე. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიიდან. თბილისი. 1963. გვ. 42.
3. შოთა ღომსაძე. სამცხე-ჯავახეთი. თბილისი. 1975 წ. გვ. 145.
4. Акты т. 5. Тифлис, 1873. стр. 819.
5. სელიმ ხიმშიაშვილი. ბათუმი. 1986 წ.
6. აბელ სურგულაძე, რამაზ სურმანიძე. სელიმ ხიმშიაშვილი. თბილისი. 2013 წ. რედაქტორი კახაბერ სურგულაძე.
7. რამაზ სურმანიძე. სურმანიძეები. ბათუმი. 2001 წ. გვ. 62-71.
8. ნიკო ბერძენიშვილი. საქართველოს ისტორიის საკითხები. ტ. 2. თბ. 1965. გვ. 375.
9. მიხეილ რეხვიაშვილი. იმერეთის მეფენი. ქუთაისი. 1992 წ. გვ. 249.
10. Акты Кавказской АдаиАаА'еаბеиé комиссии (АКАК), Т. 5, Тифлис. 1873. стр. 510.
11. ქველი ჩხატარაიშვილი. გურიის სამთავროს შეერთება რუსეთთან. თბილისი. 1985 წ. გვ. 46.
12. АКАК. т. 4. Тифлис. 1889 г. стр. 236, 275, 283, 308, 313.
13. საქართველოს სიძველენი. ტ. 3. ტფილისი. 1910 წ. გვ. 99. ექვთიმე თაყაიშვილის რედაქციით.

ოთარ თურმანიძე

*ბსუ-ს ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის ისტორიისა და
არქეოლოგიის განყოფილების მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი,
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი*

ხიმშიაშვილები XIX საუკუნის პირველი ნახევრის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში

აჭარელი ხიმშიაშვილების შესახებ არაერთი ნაშრომი დაიბეჭდა, რომლებშიც გაშუქებულია მათი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწეობა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში. ხიმშიაშვილების ისტორიის შესახებ ზოგიერთი საკითხი საკამათოა, ზოგიც დაზუსტებას საჭიროებს. აჭარაში ხიმშიაშვილების პირველი წარმომადგენელი სახელად აბდული ყოფილა, რომელიც ზემო აჭარის სოფელ ნიგაზეულში ცხოვრობდა. აბდულ ხიმშიაშვილი თავისი გამჭრიახობითა და გაბედულობით ოსმალეთის სულთნის ყურადღების არეალში აღმოჩნდა. იგი ხიმშიაშვილების საგვარეულოს პირველი ბეგი იყო აჭარაში.

აბდულ ხიმშიაშვილი (1735-1784 წწ.) შეიარაღებული რაზმით 1784 წელს თავს დაესხა გურიის სოფელ აკეთს, რომელიც თავდგირიძეების გურიის შტოს რეზიდენცია იყო. ჩვენი აზრით, ეს თავდასხმა განხორციელდა ოსმალეთის სულთნის დაკვეთით, მიზანი იყო გურიის თავდგირიძეების განადგურება. აბდულ ხიმშიაშვილმა ოსმალეთის სულთნის ეს დავალება წარმატებით ვერ შეასრულა. ბრძოლის დროს დამარცხდა, თვითონ მოკლეს.

აბდულის შვილებს შორის გამოირჩეოდა სელიმ ხიმშიაშვილი (1755-1815 წწ.), რომელიც მამის სიკვდილის შემდეგ აჭარის სანჯაყის გამგებელი გახდა. 1801-1802 წლებში სელიმ ხიმშიაშვილი ახალციხის ეიალეთის (1864 წლიდან –

ვილაიეთი) მუსალიმი (ფაშის მოადგილე) იყო. ეს ისეთი დროა, როდესაც ოსმალეთის სულთნის ხელისუფლება დასუსტებულია, ფაშები აღარ ემორჩილებიან სულთანს, ერთიმეორეს ებრძვიან ძალაუფლებისათვის. 1803 წელს ახალციხის გამგებელი შერიფ ჯაყელი მეორედ განდევნეს საფაშოს რეზიდენციიდან, რომელიც ბაიაზეთის ფაშას, თავის სიმამრს, დროებით შეეკედლა. მაგრამ აქ არ გააჩერეს. ბაიაზეთის ფაშის რჩევით ერევნის სახანოში გადავიდა და პოლიტიკური თავშესაფარი მიიღო. მაშინ ერევნის სახანო ირანის მფლობელობაში იმყოფებოდა.

ცხადია, შერიფ-ფაშა ჯაყელის თანამდებობიდან გადაყენება შეუძლებელი იქნებოდა ოსმალეთის სულთნის დასტურის გარეშე. საქმე ის არის, რომ ოსმალეთის ცენტრალურმა ხელისუფლებამ ჯაყელების საგვარეულოს ფარული ომი გამოუცხადა, მიზანში აღებული ჰქონდა მათი სამოხელეო ხელისუფლებიდან ჩამოშორება. ამის პარალელურად ეწეოდა ხიმშიაშვილების გვარის აღზევებას. სწორედ ამით იყო განპირობებული, რომ 1803 წელს სელიმ ხიმშიაშვილი ახალციხის საფაშოს გამგებელი გახდა, რომელსაც 1809 წლის ბოლომდე მართავდა. მაგრამ ბრძოლა ძალაუფლებისათვის გრძელდებოდა და შერიფ ჯაყელმა 1810 წელს შეძლო ახალციხის საფაშოს გამგებლის თანამდებობის დაბრუნება და ორი წლის განმავლობაში მართავდა. 1812-1815 წლებში სელიმ ხიმშიაშვილი მეორედ იყო ახალციხის საფაშოს გამგებელი.

ამრიგად, სელიმ ხიმშიაშვილი დაახლოებით 9 წლის განმავლობაში იმყოფებოდა ახალციხის საფაშოს გამგებლად. ამ ხნის განმავლობაში გამოვლინდა მისი ქართული ეროვნულ-პატრიოტული სულისკვეთება და პოლიტიკური ორიენტაცია. მართალია, სელიმ ხიმშიაშვილი ფორმალურად, ე.ი. გარეგნულად ოსმალეთის სულთნის ერთგული რჩებოდა, მაგრამ პრაქტიკულად, თავისი შინაგანი მრწამსით ქართველ

ხალხს თანაუგრძნობდა დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში.

ამის დასტურია სელიმ ხიმშიაშვილის მიმოწერები გენერალ პავლე ციციანოვთან, იმერეთის მეფე სოლომონ მეორესთან, ურთიერთობა ერეკლე მეორესთან, ნათესაური კავშირის დამყარება გურიის მთავარ სვიმონთან და ა.შ. სელიმ ხიმშიაშვილის სწრაფვა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ოსმალთა ბატონობისაგან „გამოხსნისათვის“ ყველაზე მკაფიოდ გამოვლინდა რუსეთ-თურქეთის 1806-1812 წლების ომის დროს. 1807 წლის საბრძოლო ოპერაციების დროს იგი პასიურობდა, რითაც ხელს უწყობდა რუსების გამარჯვებას. 1809 წელს საიდუმლო მოლაპარაკება გაიმართა კავკასიის მთავარმართებლის ტორმასოვის წარმომადგენელ მაიორ ჯორაშილსა და სელიმ ხიმშიაშვილს შორის.

შეთანხმდნენ, რომ სელიმ ხიმშიაშვილი აქტიურად იბრძოლებდა ოსმალთა წინააღმდეგ სამხრეთ საქართველოს „გამოხსნისათვის“. რუსეთის მხარე სელიმს შეპირდა მფარველობაში მიღება, ფაშობის შენარჩუნება მემკვიდრეობის უფლებით, ახალციხის საფაშოსათვის ავტონომიის სტატუსის მინიჭება, სამეგრელოსა და გურიის სამთავროების მსგავსად. სელიმ ხიმშიაშვილს მიანიჭებდნენ რუსეთის გენერალ-ლეიტენანტის წოდებას (აქტები, ტ. II, გვ. 782). რუსეთის მხარის შეპირებაში კიდევ მეტად დარწმუნებისათვის სელიმ ხიმშიაშვილმა თავისი სპეციალური წარმომადგენელი მიაგვლინა თბილისში კავკასიის მთავარმართებელთან მოსალაპარაკებლად. ამის თაობაზე ტორმასოვი 1809 წლის 10 ივლისს გრაფ რუმიანცევს მოახსენებდა: სელიმ ფაშა ახალციხელმა ჩვენთან მოაგვლინა თავისი წარმომადგენელი მეგობრობისა და კეთილი თანხმობის ნიშნად (აქტები, ტ. IV, გვ. 203).

რუსეთის მხარესთან მოლაპარაკება გაჭიანურდა. ამასთან, ოსმალეთის ცენტრალური ხელისუფლების ეჭვი სელიმ

ხიმშიაშვილის ერთგულების შესახებ გაიზარდა. იმპერიის მაღალი რანგის მოხელეებს შორის გაჩაღებული ბრძოლის, სულთნის ცენტრალური ხელისუფლებისადმი ურჩობის გამო სელიმ ხიმშიაშვილი სიცოცხლეს გამოასალმეს. 1815 წლის ივნისში არზრუმის სერასქირის იბრაიმ ბაბა-ფაშა ფეჰლეგანის მრავალრიცხოვან ლაშქარსა და სელიმ ხიმშიაშვილის მებრძოლებს შორის ხიხანის ციხეში გამართული ბრძოლის შედეგად იგი დამარცხდა. 1815 წლის 31 მაისს სელიმ ხიმშიაშვილი შეიპყრეს, სოფელ ბაკოში ჩამოიყვანეს და „სერიყა-ნაში“ 3 ივნისს თავი მოჰკვეთეს (სურგულაძე, 1986: 82-83).

სელიმ ხიმშიაშვილის ტრაგიკული სიკვდილის შემდეგ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში აქტიურად მონაწილეობდნენ მისი მემკვიდრეები: ვაჟიშვილები ახმედი, აბდი, ფარხადი, დურსუნი, ხუსეინი და ასული ეხსანი. ეს უკანასკნელი ცოლად ჰყავდა ფოცხოვის ფაშას, გვარად ჯაყელს. მამის სიცოცხლის ტრაგიკულად დასრულების შემდეგ სელიმ ხიმშიაშვილის ოჯახის წევრები მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ. ახმედმა და აბდიმ თავშესაფარი ნახეს მამია გურიელთან, ხოლო ოჯახის დანარჩენი წევრები ახალციხეში პატიმრობაში იმყოფებოდნენ.

გურიის სამთავროში ახმედისა და აბდის თავის შეფარება შემთხვევითი არ ყოფილა. გურიელები ხიმშიაშვილების მოყვრები იყვნენ. ს. ხიმშიაშვილმა სვიმონ გურიელის ასული კესარია ჯერ კი დევ 5 წლის ასაკში დანიშნა თავის შვილ აბდიზე, მათ შვილებიც შეეძინათ. ამის მიუხედავად მამია გურიელი ახმედისა და აბდის თავშეფარებისათვის ნებართვას თხოვდა კაკეასიის რუსულ მართეველობას. ამის თაობაზე გენერალი რტიშჩევი 1815 წლის 27 ივლისს მამია გურიელს სწერდა: წინააღმდეგი არ ვარ შეიფარო სელიმ ხიმშიაშვილის შვილები ახმედი და აბდი (აქტები, ტ. VIII, გვ. 513).

ოსმალეთის ცენტრალურმა ხელისუფლებამ სელიმ ხიმშიაშვილების შვილების შემორიგება გადაწყვიტა, რადგან მათი რუსეთის მფარველობაში ყოფნა იმპერიისათვის სახიფათოდ მიიჩნეეს. რუსეთის ხელისუფლებასთან მოლაპარაკების შედეგად სელიმ ხიმშიაშვილის შვილები სტამბოლში წაიყვანეს, დაშოშმინება დაუწყეს და ამის შედეგად სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს პროვინციებში სამოხელეო თანამდებობებზე დანიშნეს. კონკრეტულად, ახმედ ხიმშიაშვილი დანიშნეს აჭარისა და არტანუჯის გამგებლად, აბდი – შავშეთ-იმერხევის, ფარხადი – ახალქალაქის, დურსუნი – ტაოსკარის, ხუსეინი – ფანაკის. აქედან იწყება სელიმ ხიმშიაშვილების მემკვიდრეობის აქტიური საზოგადოებრივ-პოლიტიკური საქმიანობა. მაგრამ აჭარელი ხიმშიაშვილების, კერძოდ, სელიმის მემკვიდრეების ერთმნიშვნელოვნად შეფასება შეუძლებელია. მათი ნაწილი ბოლომდე დარჩა ქართული ორიენტაციის, ფარულად თუ აშკარად იბრძოდა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ოსმალთა ბატონობისაგან გამოსნისა და დედასამშობლო საქართველოსთან დაბრუნებისათვის. მეორე ნაწილი, მართალია, მტკივნეულად აღიქვამდა სელიმის (მამისა თუ პაპის) სიცოცხლის ტრაგიკულ აღსასრულს, მაგრამ ერთგულად ემსახურებოდა ოსმალეთის ცენტრალურ ხელისუფლებას.

ამ მხრივ გამოირჩეოდა ახმედ ხიმშიაშვილი (1781-1836 წწ.), რომელიც 1816 წლიდან აჭარასა და არტანუჯს მართავდა. 1821 წელს ახალციხის საფაშოს გამგებლის მოადგილედ (მუსელიმი) დანიშნეს. მისი მოღვაწეობის პირველ ეტაპზე ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის კუთხით დადებითი მომენტებიც შესამჩნევია. მაგალითად, 1816 და 1818 წლებში ანტიოსმალურ გამოსვლებსაც აწეობდა. მაგრამ შემდგომში, ობიექტური და სუბიექტური მიზეზების გამო, ოსმალეთის ცენტრალური ხელისუფლების პოლიტიკის გამტარებლად გვევლინება, რისი წყალობითაც სამხრეთ-დასავ-

ლეთ საქართველოში მაღალ სამოხელეო კარიერას მიაღწია და უმსხვილესი მიწათმფლობელიც გახდა. 1828-1829 წლებში ა. ხიმშიაშვილი ახალციხის საფაშოს გამგებლად დააწინაურეს და ორთულიანი ფაშის ტიტულიც მიანიჭეს. სამცხე-ჯავახეთის რუსეთის მფლობელობაში გადასვლის შემდეგ ა. ხიმშიაშვილი ყარსის ეიალეთის გამგებელია, ხოლო 1834 ზელს არზრუმის საფაშოს ვალად (გუბერნატორად) გადაიყვანეს და სერასკირის წოდებაც უბოძეს.

ახმედ ხიმშიაშვილის პროოსმალური საქმიანობა არაერთხელ დადასტურდა. ოსმალეთის სულთნის დავალებით იგი აწყობდა საქართველოს საზღვრისპირა სოფლების დარბევას, ახშობდა სახალხო გამოსვლებს, რომელიც მიმართული იყო ოსმალეთის იმპერიის წინააღმდეგ. 1819 წლის 9 აპრილს შეიარაღებული რაზმი ა. ხიმშიაშვილის მეთაურობით თავს დაესხა გურიის სოფელ ასკანას, საშინლად დაარბია, თავდამსხმელებმა დაიტაცეს დიდძალი ქონება და ტყვედ აიყვანეს ქართველები. მამია გურიელი თავისი შეიარაღებული რაზმით გზაზე დაეწია მომხდურებს. ბრძოლის შედეგად დაიღუპა ა. ხიმშიაშვილის 34 მოლაშქრე, ხოლო 87 ტყვედ ჩავარდა. დაიბრუნეს დატაცებული ნადავლი და გაათავისუფლეს ტყვეები. ამის შესახებ მამია გურიელმა 1819 წლის 2 მაისს აცნობა გენერალ ერმოლოვს (აქტები, ტ. VI, გვ. 669).

ოსმალეთის სულთნის ბრძანებით ახმედ ხიმშიაშვილმა 1819-1820 წლებში დაარბია ლივანა და ლაზეთი. საქმე ის არის, რომ ლივანის ბეგი ალი ჯაყელი ოსმალეთის სულთანს აღარ ემორჩილებოდა, ურჩობდა, რითაც ამ კუთხეში მღელვარების ნაპერწკალს ადვილებდა. ოსმალეთის სულთნისადმი ერთგულების დადასტურებისათვის ახმედ ხიმშიაშვილმა შეიარაღებული რაზმით შევიდა ლივანაში, ააოხრა კუთხე, გადაწვა ალი ჯაყელის სახლ-კარმიდამო, რის შედეგად განადგურდა ჯაყელების საგვარეულოს მიწათმფლობე-

ლობის და სხვა ქართული საბუთები. ოჯახის უძრავ-მოძრავი ქონება (ყაზბეგი, 1876:89).

ახმედ ხიმშიაშვილის, როგორც ოსმალეთის სულთნის მოხელის, სისასტიკე გამოვლინდა ლაზეთის ქვეყნის დარბევისას. ნიშანდობლივია, რომ ლაზები არაერთხელ გამოვიდნენ ოსმალეთის კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ. 1819-1820 წლებში ლაზეთში სახალხო მღელვარების ძირითადი მიზეზი იყო მძიმე გადასახადები, ადგილობრივი მოსახლეობის პოლიტიკური და ეკონომიკური შევიწროება. ოსმალეთის ცენტრალური ხელისუფლების ბრძანებით ლაზების აჯანყების ჩასაქრობად აჭარიდან დაიძრა ლაშქარი, რომელსაც მეთაურობდა ახმედ ხიმშიაშვილი, ხოლო ბორჩხისა და ჩხალის ხეობიდან შევიდა ტრაპიზონელი ოსმან-ფაშას ლაშქარი. ლაზეთი ნაცრად და ფერფლად აქციეს. ახმედ ხიმშიაშვილის მოლაშქრეები ლაზების ქვეყანაში ექვსი თვის განმავლობაში დარჩნენ და უღმობლად აწიოკებდნენ მოსახლეობას. გიორგი ყაზბეგის შეფასებით, აჭარლებმა (ახმედ ხიმშიაშვილის ლაშქარი) ლაზისტანში ის გააკეთეს, რაც თურქებს არ გაუკეთებიათ (ყაზბეგი, 1876:109).

რუსეთ-თურქეთის 1828 წლების ომის დროს აჭარელი ხიმშიაშვილები ოსმალეთის მხარეს იბრძოდნენ. ახმედის ძმა ფარხადი ახალქალაქის ბრძოლის დროს დაიღუპა 1828 წელს. ახმედმა 20 ათასი მოლაშქრე გამოიყვანა რუსეთის წინააღმდეგ საბრძოლველად, მონაწილეობდა ახალციხის, აწყურის, სოფელ წურწყამის საბრძოლო ოპერაციებში. იგი დამარცხდა და აჭარაში გადმოვიდა.

რუსეთის არმიის კავკასიის სარდლობა შეეცადა ახმედ ხიმშიაშვილის გადმობირებას. კავკასიის მთავარმართებლის ივანე პასკევიჩის დავალებით მოლაპარაკებას აწარმოებდა გენერალი ვასილ ბებუთოვი. მისი შეცვლის შემდეგ – გენერალი ოსტენ-საკენი. რუსეთის მხარე ახმედ-ფაშას შეპირდა გენერალ-მაიორის წოდების მინიჭებას და სხვა პრივილეგი-

ებს. ახმედ ხიმშიაშვილი მერყეობდა, საბოლოოდ პროოსმა-
ლური ორიენტაცია აირჩია. ი. პასკევიჩი 1829 წლის 13 აგვის-
ტოს პატაკში იუწყებოდა: ჩემი დავალებით გენერალმა ოს-
ტენ-საკენმა ახმედ ფაშასთან მიაღწინა რუსი ოფიცერი, მაგ-
რამ მოლაპარაკება გაჭიანურდა. რუსეთის მხარემ 14 დღის
შემდეგ მიიღო ახმედ ხიმშიაშვილის პასუხი, რომელშიც
ნათქვამია: ქვემო აჭარის მოსახლეობა რუსეთთან შეერთების
წინააღმდეგიაო. გენერალმა ოსტენ-საკენმა ახმედ ხიმშიაშვი-
ლის საბოლოო პასუხისათვის 4 დღე დაუდგინა. თუ არ გა-
მოცხადდებოდა ახმედი, ან მძევლად არ გამოაგზავნიდა
შვილს, რუსეთის ჯარი დაიდრებოდა ზემო აჭარის წინააღ-
მდეგ (აქტები, ტ. VII, გვ. 816).

მართლაც, 1829 წლის აგვისტოში რუსეთის ჯარმა დაი-
კავა ზემო აჭარის რეზიდენცია (ხულო), გადაწვა ახმედ ხიმ-
შიაშვილის სახლ-კარი; ორი დღის შემდეგ უკან გაბრუნდა,
მაგრამ ახმედ ხიმშიაშვილის მეთაურობით აჭარლებმა ცეცხ-
ლი გაუხსნეს და დიდი ზიანი მიაყენეს. ამრიგად, ახმედ ხიმ-
შიაშვილის მერყეობის, გაუბედავობის გამო აჭარის ოსმალ-
თა ბატონობისაგან „გამოსხნის“ შანსი ხელიდან გაუშვეს.

ახმედ ხიმშიაშვილის მმართველობის დროს აჭარაში
ძლიერდება მოსახლეობის ისლამიზაცია. მის სახელს უკავ-
შირდება ხულოს ეკლესიის დანგრევა, რომელიც სხალთის
ეკლესიაზე უკეთესი ყოფილა. ახმედ ხიმშიაშვილის ინიცია-
ტივით ააგეს ხულოს მეჩეთი, რომელზედაც გამოიყენეს დან-
გრეული ეკლესიის თლილი ქვები, ჩუქურთმებით შეამკეს. მე-
ჩეთთან წყლის აუზიც ააშენეს (ბაქრაძე, 1985:60).

აჭარელი ხიმშიაშვილები ახმედ-ფაშას მმართველობის
დროს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში უმსხვილესი მემა-
მულეები იყვნენ. ახმედ-ფაშას საკუთრებაში იყო 8681 დესე-
ტინა ადგილ-მამული. აქედან 5834 დესეტინა მდებარეობდა
აჭარაში, ხოლო 2847 დესეტინა – არტაანის სანჯაყში. ამ
ადგილ-მამულში შედიოდა სახნავ-სათესი, სათიბ-საძოვრები,

მდგელოები და ტყის მასივები. ახმედ ხიმშიაშვილმა თავისი მიწების მოსახლეობის მიერ სარგებლობისათვის საკუთარი გადასახადები შემოიღო. მას ეკუთვნოდა აგრეთვე სავაჭუფო სოფლები (ალმე, დიდაჭარა, ღორჯოში და პაქსაძეები), რომლებიც ხულოს მეჩეთს 1829 წელს შესწირა (თურმანიძე, 2009:127, 132). ამრიგად, ახმედ ხიმშიაშვილი ქართული ორიენტაციის ერთგული ბოლომდე ვერ დარჩა. ოსმალეთის სულთნისადმი ერთგული სამსახურის შედეგად საკმაოდ მაღალ სამოხელეო კარიერას მიაღწია და უმსხვილესი მემამულე გახდა.

ახმედისაგან განსხვავებით აბდი ხიმშიაშვილმა (1783-1859 წწ.) ბოლომდე შეინარჩუნა ქართული ორიენტაცია. იგი შავშეთში დასახლდა, ადგილ-მამული შეიძინა აქაური ჯაყელებისაგან. საქართველოს სიყვარულით ცხოვრობდა, რაც არაერთხელ გამოვლინდა ქართულ სამეფო-სამთავროებთან პირადი ურთიერთობისა და რუსეთ-თურქეთის ომების დროს. რუსეთ-თურქეთის 1828-1829 წლების ომის დროს აბდი ხიმშიაშვილი ოსმალეთის ერთ-ერთ სამხედრო შენაერთს მეთაურობდა, მონაწილეობდა არაერთ საბრძოლო ოპერაციაში. მაგრამ იგი აქტიურობას არ იჩენდა. ფაქტობრივად, რუსეთის არმიას ხელს უწყობდა საბრძოლო წარმატებებში. ამდენად, აბდი ხიმშიაშვილმა თავისი ტაქტიკური ქმედებით გარკვეული წვლილი შეიტანა რუსეთის გამარჯვებაში.

აბდი ხიმშიაშვილის ანტიოსმალური ქმედება აშკარად გამოვლინდა ყირიმის ომის დროს (1853-1856 წწ.). იგი ოსმალეთის არმიას სარდლობდა და ნაბრძანები ჰქონდა შეტევა განეხორციელებინა თბილისისა და ბათუმის მიმართულებით. აბდი ხიმშიაშვილმა ცენტრალური სარდლობის ბრძანება შეგნებულად არ განახორციელა. მისი ქმედება სამხედრო ოპერაციების დროს კ. მარქსისა და ფ. ენგელსის ყურადღების არეალში აღმოჩნდა. კ. მარქსი სტატიაში „აღმოსავლეთის ომი“ წერდა: საომარ ოპერაციებს ყარსისა და ახალცი-

ხის მხარეებში თურქეთის მხედართმთავარი აბდი-ფაშა ხელმძღვანელობს. იგი ან გამყიდველი იყო ან სულელი. შემდეგ გაიწვიეს და ყარსში დააპატიმრეს.

ფ. ენგელსი 1853 წლის 25 ნოემბერს წერდა: აბდი ხიმშიაშვილს თურქეთის სულთანმა ბრადლებები წაუყენა, მოღალატედ შერაცხეს და გაიწვიეს. იგი იყო თურქეთის ერთადერთი გენერალი, რომელიც რუსებს საშუალებას აძლევდა გამარჯვება მოეპოვებინათ ადგილობრივ ბრძოლებში. ფ. ენგელსის მიხედვით აბდი ხიმშიაშვილმა მის დაქვემდებარებაში მყოფი ჯარი გააბნია ბაიაზეთსა და ბათუმს შორის, საბრძოლო ოპერაციებში არ განავითარა თბილისისა და ბათუმის მიმართულებით.

XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ხიმშიაშვილები ხელმძღვანელობდნენ არაერთ სახალხო მოძრაობას სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში. მაგალითად, 1844 წლის აჯანყებას შავშეთ-იმერხევეში აბდი ხიმშიაშვილის ვაჟიშვილი სელიმი მეთაურობდა. იგი მაშინ 15 წლისა ყოფილა. ცხადია, მის გვერდით იდგა სელიმის მამა აბდი ხიმშიაშვილი. მაშინ შავშელებმა 10 ათასიანი შეარაღებული რაზმი გამოიყვანეს ოსმალეთის საოკუპაციო რეჟიმის წინააღმდეგ. მართალია, აჯანყება დამარცხებით დამთავრდა, მაგრამ მთავარი ის არის, რომ აბდი ხიმშიაშვილი და მისი მემკვიდრეები შეურიგებელნი იყვნენ ოსმალეთის კოლონიური პოლიტიკის მიმართ და მოსახლეობის მხარდაჭერაც ჰქონდათ.

აჭარაში 1843-1844 წლების სახალხო გამოსვლას ქვემო აჭარის მმართველი ხუსეინ სელიმის ძე ხიმშიაშვილი მეთაურობდა (ქორ ხუსეინი). აჯანყებაში ხუთი ათასამდე კაცი მონაწილეობდა. მოსახლეობა აჯანყდა გადასახადების დამძიმებისა და ოსმალეთის ჯარში ახალგაზრდების გაწვევასთან დაკავშირებით. აჯანყებულებს თანაუგრძნობდა ახმედ ხიმშიაშვილის ქვრივი – დუდი ბექანიძე, რომელიც მაშინ ზემო აჭარის მმართველი იყო. ხუსეინ ხიმშიაშვილის წინამძღო-

ლობით აჯანყებულებმა მოიგერიეს ოსმალეთის ცენტრალური ხელისუფლების მიერ გამოგზავნილი ჭყონია-ფაშას შეიარაღებული რაზმის შემოტევა. ჭყონია-ფაშას ლაშქრის დამარცხებისა და განდევნის შემდეგ სულთნის მიერ გამოგზავნა კიდევ უფრო მრავალრიცხოვანი შეიარაღებული რაზმი, რომელსაც სისასტიკით განთქმული ქეი-ოღლი მეთაურობდა. მან საშინლად ააოხრა აჭარა, ხოლო ხუსეინ ხიმშიაშვილი შეიპყრეს და სტამბოლში მოკლეს.

ამრიგად, ხიმშიაშვილების წვლილი XIX საუკუნის პირველი ნახევრის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი იყო. მათი ბრძოლა ოსმალეთის კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ და ქართული ორიენტაცია რამდენადმე ხელს უწყობდა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს გამოსწისა და დედასამშობლოსთან დაბრუნების საქმეს.

ლიტერატურა:

აქტები – Акты собранные кавказского археографической комиссией, тт. III, IV, VI, VII, VIII;

ბაქრაძე, 1985: – ბაქრაძე დ., არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში, ბათუმი;

ყაზბეგი, 1876: – Казбек Г., Тры месяца в турецкой Грузии. Записки кавказского отдела императорского русского географического общества, книжка X, выпуск первый. Тифлис;

თურმანიძე, 2009: – თურმანიძე ო., საადგილმამულო ურთიერთობანი და აგარარული მოძრაობა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში (1876-1928 წწ.), ბათუმი;

სურგულაძე, 1986: – სურგულაძე ა., სელიმ ხიმშიაშვილი. ბათუმი.

Otar Turmanidze

Socio-political activities of Khimshishvili in South-Western Georgia in the first half of XIX century

Summary

The article discusses socio-political activities of Khimshishvili in South-Western Georgia in the first half of XIX century. After tragic death of Selim Khimshiashvili, his sons Akhmed, Abdi, Phardikh, Dursun and Huseyn continued his work. Among them featured was Akhmed Khimshiashvili, who after Akhaltsikhe Kingdom, in 1828-1829 was the governor of Kars and Arzrum governorates (vilayet).

In the fight against Ottoman colonial domination, from the heirs of Selim especially active were Abdi and Huseyn Khimshiashvili. Their merit is clearly revealed in the 1843-1844 rebellion, and in the Crimean War (1853-1856).

By their actions they contributed to the weakening of the Ottoman Empire and the south-west Georgia „rescue~ from the Ottoman domination.

მუსტაფა იაქუთი (გურამ ხიმშიაშვილი)

*სტამბოლის ქართველთა სათვისტომოს
წარმომადგენელი (თურქეთი)*

ნიმუშიაშვილთა გვარის ისტორიიდან

ძვირფასო ქალბატონებო და ბატონებო!

თურქეთში მცხოვრები ნიმუშიაშვილების სახელით, ერთხელ კიდევ მოგესალმებით და მადლობას მოგახსენებთ ქართველი ხალხის სახელოვანი შვილის, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში – ისტორიულ სამცხე-საათაბაგოში – ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ბელადის, **დიდი სელიმ ხიმშიაშვილის** გარდაცვალებიდან 200 წლის აღსანიშნავად, მისი ხსოვნის უკვდავსაყოფად, გაწეული საქმიანობისათვის. ასე დიდებულად, ასეთი სიყვარულით გამთბარი შეხვედრები აჭარაში აქამდე არ ჩატარებულა. როგორც ჩანს, საზოგადოება აკვირდებოდა დიდი სელიმის ხსოვნის გამძლეობას.

200 წლის მანძილზე დრო-ჟამის ცვლამ, წუთისოფლის ბორბლის ტრიალმა ყველა დაარწმუნა, რომ სამშობლოსათვის თავდადებული, მისი ერთიანობისათვის თავშეწირული გმირის ხსოვნა უკვდავია; მისი სახელი ხალხის გულშია სათუთად შენახული და მას დრო-ჟამის ტრიალი ვერ წაშლის. უკვდავთან სიკვდილი უძლურია, რადგან ამ ხსოვნის მატარებელი **ქართველი ხალხია უკვდავი და ფერუცვლელი**. ქართული სისხლის ყივილი თაობიდან თაობაში გადადის და უკვდავყოფს სამშობლოსათვის თავდადებული გმირის – **დიდი სელიმ ხიმშიაშვილის** სახელს.

ვინმე უცხოელი შეიძლება იკითხავს: რა გააკეთა ამ კაცმა ისეთი, რომ სიკვდილიდან 200 წლის შემდეგაც სიყვარულით იხსენებენ და უკვდავყოფენ მის სახელს. პასუხი

მოკლეა და გასაგები: მან თავი შესწირა საქართველოს ერთიანობისათვის ბრძოლას, მშობელი ხალხის თავისუფლები-საკენ სწრაფვას. მან, სამშობლოს სიყვარულით გულანთე-ბულმა ვაჟკაცმა, სიცოცხლე მსხვერპლად შესწირა საქარ-თველოს დაჭრილი სხეულის გაერთიანების საქმეს, მის ნა-თელ მომავალს. მას შეეძლო ამაყად წარმოეთქვა გიორგი ლეონიძის სიტყვები: „**სიცოცხლეს ვერვის დავესესხები, თუ სამშობლოსგან გავიწირები**“. მართლაც, ამ თავშეწირვით მან უკვდავება, უკვდავი სიცოცხლე მოიპოვა ქართველი ხალხის გულში.

თაობები მოდიან და მიდიან. საუკუნეთა ჭიდილში ზოგი გვარი გადაშენდა, ზოგიც გადაშენების პირასაა. ხიმშიაშვი-ლების გვარი დიდი სელიმის სახელმა, მისმა თავდადებამ შეკვდაყო.

ისტორიკოსები ბევრს წერენ ამ გვარის წარმოშობისა და გავრცელების შესახებ. ჩვენ, თურქეთში მცხოვრებმა ქარ-თველებმა, ჩვენი წინაპრების ნაამბობიდან მომდინარე ვიციით, რომ ეს ძირძველი ქართული გვარი – **ხიმშიაშვილი** – მომ-დინარეობს მამაკაცის სახელიდან „ხიმშია“. ბევრმა იცის, ვინ იყო **ხიმშია ზედგინიძე**. ჩვენ ვიზიარებთ იოანე **ბაგრატი-ონის** მოსაზრებას. იგი სამართლიანად წერს, რომ „**ხიმშიაშ-ვილები იყვნენ აჭარის თავადები**. ოსმალეთის ბატონობის დროს ხიმშიაშვილების ერთი ნაწილი აჭარიდან გადასახ-ლდნენ **ქართლსა და კახეთში**. კერძოდ, 1605 წელს, ლეონ მეფის დროს, ხიმშიაშვილთა რამდენიმე ოჯახი „საგურამოს თავს, **საგნაგორაიას** დაესახლნენ“.

ქართლ-კახეთში განსახლებულ ხიმშიაშვილებსაც თავი-ანთი საქმიანობით სასახელო ფურცლები ჩაუწერიათ საქარ-თველოს ისტორიაში. მათ შორის აღსანიშნავია:

ნიკოლოზ ხიმშიაშვილი – საქართველოს უკანასკნელი დედოფლის – მარიამის მხლებელი, რომელმაც 1803 მოკლა

რუსი გენერალი ლაზარევი და ახალციხის საფაშოს შეაფარა თავი;

გიორგი ხიმშიაშვილი – საქართველოს დამოუკიდებლობას შეეწირა; იგი 1923 წელს დახვრიტეს.

ნიკოლოზ ხიმშიაშვილი – ილია ჭავჭავაძის მეგობარი. მან დამოუკიდებლად დაიწყო ილიას მკვლელობის გამოძიება და 1909 წელს ვერაგულად მოკლეს.

კოტე ხიმშიაშვილი – 1942 წელს დახვრიტეს, შეთქმულებაში მონაწილეობისათვის.

ქართლ-კახეთის ხიმშიაშვილებიდან ბევრი გაჰყვა მეცნიერებას, ბევრიც – მწერლობას. მათ შორის აღსანიშნავია: **ნიკოლოზ და გიორგი ხიმშიაშვილები** – გეოგრაფია-მინერალოგიის მეცნიერებათა დოქტორები.

მწერალი ქალბატონი გახლავთ **დოდო ხიმშიაშვილი**.

აჭარაში დარჩენილი ხიმშიაშვილების შესახებ ისტორიული ცნობები მოიპოვება XVIII საუკუნის ბოლოდან. **აბდულ ხიმშიაშვილი** იყო აზნაური – ალა, დიდი სელიმის მამა; სელიმ-ფაშა ხიმშიაშვილის ორი ვაჟი – **ახმედი** და **ჰუსეინი**, მამის მსგავსად, ფაშის წოდებას ატარებდნენ. ახმედმა დიდი როლი შეასრულა სამცხე-ჯავახეთის, არტაან-ჩილდირის საქართველოსთან დაბრუნების საქმეში 1828-1829 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომის დროს. **ჰუსეინი**, მართალია, ფაშის ტიტულს ატარებდა, მაგრამ, ამასთანავე, ხელმძღვანელობდა აჭარაში გაჩაღებულ აჯანყებას 1844 წელს. იგი სასტიკად დაისაჯა ამის გამო. ჯერ სიკედილით დასჯა მიუსაჯეს, მაგრამ შეიწყნარეს და კუნძულ კრეტაზე გადასახლება დაუპირეს, მაგრამ კრეტაზე გადასახლებამდე, 1847 წელს გარდაიცვალა და სტამბოლშია დაკრძალული. **ახმედი** კი, როგორც ცნობილია, ეზრუმში მოწამლეს ბაბა-ფაშას მომხრეებმა და იქვეა დაკრძალული. ესე იგი, **სელიმ ფაშის ორივე ვაჟიშვილი** – **ახმედი და ჰუსეინი** – მამის (სელიმის) მსგავსად, სამშობლოს ინტერესებს შეეწირა.

სელიმის ორ შვილს – **შაფშეთის გამგებელს აბდის და ტაოსკარის გამგებელს დურსუნს** – ბეგის წოდება ჰქონდათ. მათი შთამომავლები იყვნენ დიდი მეცნიერის ექვთიმე თაყაიშვილის მასპინძლები ისტორიულ ტაოში.

რუსეთის იმპერიის სამეფო კარი, როგორც ცნობილია, ოსმალეთის სამეფო კარის მსგავსად, პატივს სცემდა ხიმშიაშვილებს. აჭარელმა ხიმშიაშვილებმა რუსეთის სამეფო კარისაგან მიიღეს „**რუსეთის უგანათლებულესი თავადის წოდება**“; შავშეთელ ხიმშიაშვილებს კი ერგოთ **რუსეთის თავადის წოდება**.

როგორც ცნობილია, ხიმშიაშვილები ახლოს იყვნენ ქართლ-კახეთის სამეფო კართანაც. სელიმ ხიმშიაშვილს ურთიერთობა ჰქონდა **მეფე ერეკლესთან, გიორგი მეთორმეტესთან, იმერეთის მეფეებთან – სოლომონ პირველთან და სოლომონ მეორესთან**; მოყვრობა ჰქონდა **სვიმონ გურიელთან** (სელიმის ვაჟი აბდი და სვიმონის ქალიშვილი კესარია მეუღლეები იყვნენ). სელიმი მფარველობდა ერეკლე მეფის ვაჟს **ალექსანდრე ბატონიშვილს**, რომელსაც სურდა რუსეთისგან გამოეხსნა ქართლ-კახეთის სამეფო.

თუ გადავხედავთ ხიმშიაშვილების ისტორიას, დავინახავთ, რომ ეს გვარი საკმაოდ დაწინაურებული, საპატიო გვარი იყო. ამ გვარის შვილებს ბევრი სასახელო საქმე გაუკეთებიათ საქართველოს ნათელი მომავლისთვის ბრძოლის საქმეში; თავგანწირულნიც ყოფილან ამ გვარის შვილები.

თურქეთის რესპუბლიკაში მცხოვრები ხიმშიაშვილებიც სასახელონი არიან, მოღვაწეობენ სხვადასხვა სფეროში. არიან ექიმები, მასწავლებლები, სამხედრო პირები, საჯარო სამსახურის თანამშრომლები, ინჟინრები და სხვ. ყველანი თურქეთის რესპუბლიკის ღირსეული მოქალაქის სახელს ატარებენ. ბევრმა მიიღო ორმაგი მოქალაქეობის ნებართვა და საქართველოს მოქალაქეც გახდა.

დიდი სელიმ ხიმშიაშვილის ხსოვნის 200 წლისთავზე ქალაქ ბათუმში დაიდგა ამ სახელოვანი მამულიშვილის ძეგლი; შოთა რუსთაველის უნივერსიტეტში გაიხსნა სელიმ ხიმშიაშვილის აუდიტორია. მე, როგორც ამ გვარის მატარებელი რიგითი ქართველი, მადლობას მოგახსენებ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობას, შოთა რუსთაველის უნივერსიტეტს, მის ხელმძღვანელს – რექტორს, ბატონ პროფესორ **მერაბ ხალვაშს** უნივერსიტეტში ამ დღეების ასე სასახელოდ წარმოჩენისათვის. მადლობა უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებლებს, მეცნიერებს, სტუდენტობას სელიმ ხიმშიაშვილის დეაწლის დაფასებისათვის.

ჩვენც, თურქეთში მცხოვრები ხიმშიაშვილები, ვცდილობთ, გარკვეული წვლილი შევიტანოთ დიდი წინაპრის დამსახურების წარმოჩენის საქმეში. პირადად მე შევეცდები, რომ თურქეთელი ხიმშიაშვილების ოჯახებში შემონახული სამუზეუმო მასალები გამოვავლინო, შევაგროვო და გადავცე უნივერსიტეტის რექტორატს, **უნივერსიტეტში სელიმ ხიმშიაშვილის მუზეუმის მოსაწყობად**. მჯერა, ეს მუზეუმი იქნება სტუდენტთა პატრიოტული სულისკვეთების ამღვლეების მნიშვნელოვანი კერა, **სამშობლოს მოსიყვარულე ქართველების სამჭედლო**.

სელიმ ხიმშიაშვილი ქართველი ხალხის საამაყო, სამაგალითო, მისაბაძი გმირია. იმედს გამოვთქვამ, რომ მისი საიუბილეო დღეები გაიმართება არა მხოლოდ აჭარაში, არამედ ამ თარიღს გამოეხმაურება **სრულიად საქართველო** და ჩვენ დედაქალაქშიც ვიზიტირებთ მისი ხსოვნის უკვდავყოფას, ჩვენი დედაქალაქიც გულში ჩაიკრავს მის უკვდავ სახელს.

საქართველოს პრეზიდენტს, რესპუბლიკის მთავრობას ვთხოვთ, ჩვენს დიდებულ წინაპარს, საქართველოს ერთიანობისათვის თავგანწირულ მამულიშვილს, სელიმ ხიმშიაშვილს ეწოდოს ეროვნული გმირის სახელი.

მადლობას მოგახსენებთ ყურადღებისათვის.

ოლეგ ჯიბაშვილი

ბსუ-ს ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის
ისტორიისა და არქეოლოგიის განყოფილების
უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი, ისტორიის დოქტორი

ხიმშიაშვილთა საგარეო-პოლიტიკური ურთიერთობანი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს განთავისუფლებისათვის ბრძოლის წლები

XIX საუკუნის დასაწყისისათვის აჭარა და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სხვა კუთხეები ოსმალეთის იმპერიის ფარგლებში იყო მომწყვდეული. „დიდებული მესხეთი“, ან როგორც დიდი ილია იტყოდა – „ჩვენის გმირების ბუდე, ჩვენის უწინდელის განათლების და სწავლის აკვანი, ჩვენი ძველი საქართველო“ – სხვათა მოდგმის ისტორიის სამჭედლოდ იყო ქცეული. თუმცა, აქაურ ქართველობას არასოდეს შეუწყვეტია ბრძოლა ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის. XIX საუკუნის დასაწყისიდან ამ ბრძოლამ ახალი შინაარსი შეიძინა – ამიერკავკასიაში მყარად ჩამოდგა რუსეთის მზარდი იმპერია, რითაც ანტიოსმალურ ძალებს მეტი ლავირების საშუალება მიეცათ.

აღნიშნული საუკუნის მთელ სიგრძეზე აჭარაში მიმდინარე ანტიოსმალურ ბრძოლებს, ძირითადად, ხიმშიაშვილთა საგვარეულო ედგა სათავეში. ხშირად ეს ბრძოლა და ხიმშიაშვილთა გავლენა აჭარის ფარგლებს გასცდებოდა ხოლმე და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სხვა კუთხეებსაც მოიცავდა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია სელიმ-ბეგ ხიმშიაშვილის მოღვაწეობა.

სელიმ ხიმშიაშვილი XVIII საუკუნის მიწურულს გამოვიდა პოლიტიკურ ასპარეზზე. ეს იყო საკმაოდ მძიმე დრო, რაც სელიმს რთული პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მი-

ღებასა და გაბედული ნაბიჯების გადადგმას აიძულებდა. ასეთი ვითარების გამო მისი ქმედებები მოტივირებული იყო როგორც ზოგად-ეროვნული მისწრაფებებით, ისე ფეოდალური, საგვარეულო-კლანური ინტერესებით. თუმცა აქ გასაკვირი არაფერია – მოტივაციათა ასეთი სიმბიოზი საერთოდ იყო დამახასიათებელი იმდროინდელი ფეოდალური რეალობისათვის. მთავარი აქ ის არის, რომ, როგორც ამას სამართლიანად მიუთითებენ, „სამუსლიმანო საქართველოს“ ქართველ პოლიტიკოსთა შორის მან პირველმა ოფიციალურად უარყო სულთნისადმი მორჩილება და აშკარად შეეცადა აჭარისა და მთელი სამცხე-საათაბაგოს ოსმალთაგან გათავისუფლებას. ამ ურთულეს საქმეში სელიმ ხიმშიაშვილი საუკეთესო მოკავშირეს ოსმალთაგან დაუპყრობელ ქართულ სამეფო-სამთავროებში ხედავდა.

ჯერ კიდევ 1790-იან წლებში იგი კავშირს ამყარებს ქართლ-კახეთისა და იმერეთის მეფეებთან, ხოლო 1800-იანი წლების დასაწყისში უმოყვრდება გურიის მთავარ სვიმონ გურიელს – სელიმის ერთ-ერთ მცირეწლოვან ვაჟს, აბდის, უნიშნავენ სვიმონის ხუთი წლის ქალს – კესარიას. თავისთავად ცხადია, რომ ეს დამოყვრება პოლიტიკური ხასიათის იყო და კავშირების განმტკიცებას ისახავდა მიზნად.

მალე სელიმ-ბეგმა ისარგებლა ახალციხის ფაშის შერიგბეგ ჯაყელის პოლიტიკურად აწეწილი მდგომარეობით, განდევნა იგი ახალციხიდან და ფაშობა თვითონ იგდო ხელთ. როგორც ცნობილია, სელიმი 1803-1809 და 1812-1815 წლებში ორჯერ იყო ამ მაღალ თანამდებობაზე. აღნიშნულ პერიოდში სელიმ-ფაშა კავშირს ამყარებს რუსეთის იმპერიის წარმომადგენლებთან და ამ გზით ცდილობს საკუთარი პოზიციების განმტკიცებას. იგი მზად არის მიიღოს რუსეთის ქვეშევრდომობაც, სანაცვლოდ კი სურვილი აქვს ახალციხის საფაშოსათვის დააკანონოს ისეთივე უფლებრივი მდგომარე-

ობა, როგორიც იმ პერიოდში სამეგრელოს სამთავროს გააჩნდა რუსეთის იმპერიის ფარგლებში.

ოსმალეთის ქვეშევრდომობის რუსეთის ქვეშევრდომობით შეცვლა, რა თქმა უნდა, არ იყო დამოუკიდებლობის მოპოვება, მაგრამ, იმდროინდელი ვითარების გათვალისწინებით, ეს ცალსახოვნად და ერთმნიშვნელოვნად დადებითი მოვლენა იქნებოდა.

რუსეთი ნელ-ნელა, ეტაპობრივად, მაგრამ შეუჩერებლად ახორციელებდა ქართული პოლიტიკური ერთეულების დაპყრობა-მიერთების გეგმას. ეს პროცესი კი პერსპექტივაში გამოიწვევდა საქართველოს დაქსაქსული ნაწილების ერთ პოლიტიკურ სივრცეში თავმოყრას. რა თქმა უნდა, უმჯობესი იყო ასეთი შემკრებლის მისია რომელიმე ქართულ სამეფოს აეღო თავის თავზე და განეხორციელებინა, მაგრამ, რადგან ეს ასე არ მოხდა, ამ ეტაპზე უმჯობესი იყო ისევე რუსეთის ფარგლებში შეკრებილიყო ყველა ქართული მიწა, ვიდრე დარჩენილიყო იგი სხვადასხვა სახელმწიფოს შორის დანაწილებული. ცნობილია, რომ ამ პროცესს თვით ილია ჭავჭავაძეც კი მიესალმებოდა.

ვითარების გათვალისწინებით, გასაგებია, რამდენად მნიშვნელოვანი იყო ქართველი ერის მომავლისათვის სელიმის გეგმების წარმატებული რეალიზება. ამ გზით საქართველოს უდიდესი ნაწილი უკვე XIX საუკუნის დასაწყისისათვის მოიყრიდა თავს ერთ პოლიტიკურ სივრცეში და უკვე ამ დროიდანვე დაიწყებოდა საუკუნეების განმავლობაში დაქუცმაცებული ქართველი ერის როგორც ფიზიკური, ისე სულიერი გაერთიანება. სხვათა შორის, არსებობს დიდი ალბათობა, რომ მუჰაჯირობის ტრაგედიაც თავიდან იქნებოდა აცილებული.

სამწუხაროდ, მოვლენები ასე არ განვითარდა. ამას თავისი მიზეზები გააჩნდა. მაგ. რუსეთის წარმომადგენლების მხრიდან ქართული ინტერესების ჯეროვანი გაუთვალისწინ-

ნებლობა, სელიმ-ფაშასთან ურთიერთობისას პარალელურ რეჟიმში შერიფ-ფაშასთან ურთიერთობა, გარკვეული ურთიერთუნდობლობის ფაქტორის არსებობა, იმერეთის სამეფოს გაუქმება და სხვ. ამას ზედ დაერთო 1812 წლის 16 მაისის ბუქარესტის ზავი რუსეთსა და ოსმალეთს შორის, რის შედეგადაც ამ ეტაპზე სელიმ-ფაშამ რუსეთისათვის აქტუალობა დაკარგა, რითაც კარგად ისარგებლა სულთნის ხელისუფლებამ და დამარტოხელებული აჭარის ურჩი წინამძღოლი სიკვდილით დასაჯა. ნიშანდობლივია სელიმის ცნობილი სიკვდილისწინა სიტყვები: „მე მჭრით თავს, მაგრამ გეტყვით, რომ გურჯისტანი ოსმალეთს არ შერჩება, ამ ხსოვნას ჩემს შვილებს დაუტოვებ“. მათში კარგად ჩანს ეროვნული სულისკვეთება და ანტიოსმალური განწყობილება.

სელიმის სიკვდილის შემდეგ, მისი ვაჟები აბდი და ახმედი მამია გურიელის ძალისხმევის შედეგად გურიაში გადაიყვანეს. აბდი ხიმშიაშვილი გურიელების სიძე იყო, ამდენად, მამია გურიელის აქტიურობის მიზეზი გასაგები და ნათელია.

ძმები ხიმშიაშვილები მამია გურიელის შუამდგომლობით მოლაპარაკებებში ჩაერთვნენ რუსეთის ხელისუფლების წარმომადგენლებთან და ცდილობდნენ მათი დახმარების მიღებას მამისეული მემკვიდრეობის დასაბრუნებლად. რადგან მოცემულ ეტაპზე რუსეთს ხელს არ აძლევდა მდგომარეობის გაუარესება ოსმალეთის იმპერიასთან, სელიმის ვაჟების ძალისხმევა ამოუადმონდა. მალე სულთნის ხელისუფლებამ ძმები შეირიგა და ისინი აჭარაში დააბრუნა.

სელიმ-ბეგის მემკვიდრეები იძულებული იყვნენ სულთნის სამსახურში ჩამდგარიყვნენ. თანდათან ისინი დაწინაურდნენ და ხიმშიაშვილების გავლენა აჭარის ფარგლებს კვლავ გასცდა. ახმედ-ბეგი აჭარასა და არტანუჯს განაგებდა, აბდი-ბეგი – შავშეთსა და სათლელს, მესამე ძმა ჰუსეინი

დაეუფლა ბანას, ხოლო მეოთხე – დურსუნ-ბეგი – ტაოს-კარს.

1828-29 წლებში რუსეთსა და ოსმალეთს შორის მორიგი ომი გაჩაღდა. ამ ომში ახმედ ხიმშიაშვილმა რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლით გამოიჩინა თავი და სულთნისაგან ფაშას ტიტული დაიმსახურა. რუსეთის ხელისუფლება, მართალია, შეეცადა საერთო ენა გამოენახა ხიმშიაშვილებთან და თავის მხარეზე გადაებირებინა ისინი, მაგრამ უნდობლობის ფაქტორმა, გურიის სამთავროს გაუქმებამ, ოსტენ-საკენისა და სხვათა დაუფიქრებელმა ქმედებებმა და სხვა მიზეზებმა ეს წამოწყება ჩაშალა. მიუხედავად ადგილობრივი მოსახლეობის სურვილისა, თავი დაედწია ოსმალეთის საუკუნოვანი ბატონობისაგან, ამ ომის შედეგად აჭარის გამოხსნა არ მოხერხდა, თუმცა ამის შანსები არსებობდა. ადრიანოპოლის 1829 წლის 2 (14) სექტემბრის ზავით მხოლოდ სამცხისა და ჯავახეთის მიწები გადაეცა რუსეთს. აჭარის დანარჩენ საქართველოსთან გაერთიანება ამით რამდენიმე ათწლეულით დაგვიანდა. თუმცა, შეიძლება ამან აჭარა სამცხე-ჯავახეთის ხვედრისაგან იხსნა. ყველასათვის ცნობილია, რომ ქართულმა საზოგადოებრიობამ იმ ეტაპზე ვერ გამოიჩინა სათანადო ყურადღება და სომხურმა ნაციონალისტურმა წრეებმა რუსი მოხელეების ხელშეწყობით სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის ეთნიკური ჩანაცვლება განახორციელეს.

ოსმალეთის ფარგლებში დარჩენილი აჭარა და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სხვა კუთხეები სულთნის ხელისუფლების გაძლიერებული ზეწოლის ქვეშ აღმოჩნდა. რუსეთის წარმატებული სვლა მცირე აზიის სიღრმეში სტამბოლის შემოღობვას იწვევდა. სასაზღვრო პერიმეტრის გასწვრივ პოზიციების განმტკიცების მიზნით სულთნის ხელისუფლება გაძლიერებული ძალისხმევით ახორციელებდა ადგილობრივი ქართველობის საბოლოო ისლამიზაციისა და გათურქების პოლიტიკას. ამან ისედაც მძიმე ოსმალური

უღელი კიდევ უფრო დაამძიმა, რასაც, თავის მხრივ, ანტი-ოსმალური გაწყობილების გაძლიერება მოჰყვა. როდესაც 1877-1878 წლებში კიდევ ერთი მორიგი რუსულ-ოსმალური ომი გაჩაღდა, აღნიშნულმა განწყობილებამ აშკარად იჩინა თავი და ქართული კუთხეების ოსმალთაგან გამოსხნა საგრძნობლად გააადვილა. ამ საქმეში მნიშვნელოვანი როლი კვლავ ხიმშიაშვილებმა ითამაშეს, განსაკუთრებით სელიმის შვილიშვილმა შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილმა.

შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილი ახმედ-ბეგისა და დუდი ხანუმ ბეჟანიძის შვილი იყო. იგი ღირსეული შემსრულებელი აღმოჩნდა სელიმ-ბეგის სიკვდილისწინა ანდერძისა და დიდი წვლილი შეიტანა ოსმალთა განდევნის საქმეში.

სხვათა შორის, შერიფ-ბეგთან, ჯერ კიდევ ომამდე ბევრად ადრე, აქტიური ურთიერთობა ჰქონდათ ქართული საზოგადოებრიობის წარმომადგენლებს, როგორებიც იყვნენ ივანე კერესელიძე, დიმიტრი ბაქრაძე, გიორგი ყაზბეგი და სხვები. ამ ურთიერთობებს ანტიოსმალური გამოსვლების მომზადების განზრახვა ედო საფუძვლად. შეიძლება ითქვას, რომ ამ შემთხვევაში ქართველების სურვილი და რუსეთის ხელისუფლების დავალება ერთმანეთს დაემთხვა. ამ დროისათვის ქართული საზოგადოებაც აღარ იყო მთლად ისეთი მოუმზადებელი, როგორც 1828-1829 წლების ომის დროს. უკვე აქტიურად იყო გამოსული სამოღვაწეო ასპარეზზე ილია ჭავჭავაძე და მისი დასი, რამაც მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ზოგად-ქართული ეროვნული ცნობიერების აღმავლობის საქმეში.

ერთობლივი ძალისხმევით სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოდან ოსმალების განდევნის საქმე წარმატებით დაგვირგვინდა. როდესაც ზემო აჭარიდან წამოსული რუსული რაზმი გენერალ ტრეიტერის მეთაურობით 1878 წლის 2 (14) სექტემბერს ბათუმში შემოვიდა, მას წინ მოუძღოდა ზემო აჭარისა და შავშეთ-იმერხევის მოსახლეობის დეპუტაცია შე-

რიფ და ნური ხიმშიაშვილების მეთაურობით. შვილიშვილებმა ღირსეულად ადასრულეს პაპის დანაბარები და „გურჯისტანი ოსმალეთს არ შეარჩინეს“. რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე II-მ სათანადოდ შეაფასა შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილის დამსახურება, გენერლის წოდება მიანიჭა მას და წმინდა გიორგის ოქროს ჯვრით დააჯილდოვა.

ლიტერატურა:

1. ბაქრაძე დ., არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში, თარგმნა ა. ტოტოჩავამ, ბათუმი, 1988;
2. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, აჭარა, II, ბათუმი, 2009; III, ბათუმი, 2008;
3. სახოკია თ., მოგზაურობანი (გურია, აჭარა, სამურზაყანო, აფხაზეთი), ბათუმი, 1985;
4. ყაზბეგი გ., სამი თვე თურქეთის საქართველოში, ნაშრომი თარგმნეს, შესავალი წერილები, კომენტარები და საძიებლები დაურთეს და გამოსცეს რამაზ სურმანიძემ და მამია ხარაზმა, ბათუმი, 1995;
5. ღომსაძე შ., სამცხე-ჯავახეთი (XVIII საუკუნის შუაწლებიდან XIX საუკუნის შუაწლებამდე), თბილისი, 1975;
6. სურგულაძე აბ., განმათავისუფლებელი მოძრაობის ისტორიიდან აჭარაში, ბათუმი, 1978;
7. სურგულაძე აბ., სელიმ ხიმშიაშვილი, ბათუმი, 1986;
8. სურგულაძე აბ., სურმანიძე რ., სელიმ ხიმშიაშვილი, ბათუმი, 2014;
9. ჭიჭინაძე ზ., ისტორია ოსმალეთის ყოფილ მუსულმან ქართველთ საქართველოსი, ბათუმი, 1911;
10. ხიმშიაშვილები (წყაროები, ლიტერატურა, პუბლიკაციები), გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი, ბიბლიოგრაფია და საძიებელი დაურთო იოსებ ხიმშიაშვილმა, წიგ. I, ბათუმი, 2003.

**The Khimshiashvilis' Foreign Relations in the Years of the Fight
for the Freedom of South-west Georgia**

Summary

At the beginning of XIX century Adjara and the other regions of South-west Georgia were a part of the Ottoman Empire. However, it must be emphasized that the Georgians from those regions never ceased the fight for the national independence.

In the course of XIX century, the Khimshiashvilis headed the struggle against the Ottomans. Often this struggle and the Khimshiashvilis' influence exceeded the territory of Adjara and covered the other regions of South-west Georgia. We would like to pay special attention to the activities of Selim-Beg Khimshiashvili (the beginning of XIX century).

The family and national interests together made Selim-Beg Khimshiashvili the leader of the anti-Turkish struggle. He tried to liberate south-west Georgia from the Ottoman supremacy and incorporate it with the rest of Georgia under the rule of the Russian Empire. For that reason, he actively cooperated with the political forces of Christian Georgia and the Russian Empire. In the Struggle Selim Khimshiashvili was defeated, but he willed to his descendants to accomplish the great deed.

Indeed, the children and the grandchildren of Selim Khimshiashvili in the alliance with the Russian Power and the Georgian Society played a great role in the liberation of Adjara and the other Georgian regions from the Ottoman rule.

ოთარ გოგოლიშვილი

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი*

შერიფ ხიმშიაშვილი – საქართველოს ერთიანობისთვის მებრძოლი

შერიფ ხიმშიაშვილის ეროვნულ-პატრიოტული სულისკეთება ოჯახსა და მშობლიურ გარემოში ჩამოყალიბდა. მის ბავშვობაში ჯერ კიდევ ცოცხლები იყვნენ წინაპრთა (მათ შორის, პაპის – სელიმ ხიმშიაშვილის) თანამებრძოლები. ისინი გატაცებით ყვებოდნენ თავიანთ გარდასულ დღეთა საგმირო საქმეებზე, რასაც შეუძლებელია გავლენა არ მოეხდინა მოზარდის სულიერ განწყობილებაზე, მისი ხასიათის ფორმირებაზე. ამას დაემატა მამის, ოსმალთა დიდმოხელის, აღმოსავლეთ ანატოლიის ჯარების მთავარსარდლის ასმედ ფაშის მოულოდნელი სიკვდილი (1836). გავრცელებული ხმების მიხედვით, იგი სულთნის ბრძანებით მოწამლეს, რასაც, ცხადია, უნდა გაეღვივებინა შვილში სიძულვილი არსებული ხელისუფლებისადმი.

შერიფ ხიმშიაშვილი დავაჟიკადა XIX საუკუნის 40-50-იან წლებში, ე. წ. თანზიმათის, ანუ რეფორმების ხანაში, როდესაც მთავრობა ცდილობდა იმპერიის ძლიერების აღდგენას განაპირა მხარეთა სეპარატიზმის აღმოფხვრის გზით. თანზიმათი მაშინ მწარედ შეეხო აჭარასაც. რუსეთის გაბატონებამ საქართველო-ამიერკავკასიაში დააჩქარა მთავრობის ღონისძიებანი ამ კუთხის გაოსმალებისათვის. ამიტომ ბრძოლა გამოუცხადეს ყველაფერ ქართულს, განსაკუთრებული იერიში მიიტანეს და მოშალეს ჯერ კიდევ შემორჩენილი ქართული მიწათმფლობელობისა და საგადასახადო სისტემის ნაშთები. ამის საფუძველზე ხიმშიაშვილებს (და სხვებსაც) თანდათან

წართვეს ადრინდელი სამემკვიდრეო უფლებები თავიანთ ყმა-მამულზე, ჩამოართვეს სამოქალაქო და სამხედრო თანამდებობები (გაბატონებულ მდგომარეობას ამიერიდან ისინი მხოლოდ ტრადიციით ან სიმდიდრით ინარჩუნებდნენ), რამაც უფრო გააძლიერა მათი ანტიოსმალური განწყობილება და ისინი ხელისუფლებას დაუპირისპირა (ამიტომაც 1844 წლის, აგრეთვე 60-70-იანი წლების ანტიოსმალურ მღელვარებაში აქტიურად მონაწილეობდნენ მოსახლეობის ზედა ფენის წარმომადგენლები). ოპოზიციური სულისკვეთების ჩამოყალიბების ამ თანდათანობით პროცესს კარგად გამოხატავს 1879 წლის ივნისში გაზ. „დროებაში“ გამოქვეყნებული სტატია „გულწრფელი აღსარება“, რომელშიც შერიფ ხიმშიაშვილი გულახდილად მოუთხრობდა ქართველ მკითხველს: „თუმცა მე კერძოდ ჩემს ღირსების შესაფერად მომეტებული სახელიც მქონდა, პატივიც, კარგი ყოფა-ცხოვრებაც და სიმდიდრეც მამა-პაპისეული, ... შემეძლო თავისუფლად ოსმალური გაღაღებით და შვეებით სიცოცხლე, მაგრამ ესე... თვალში სულ არაფრად არ მომდიოდა. ან როგორ ავიცილებდი თავიდან ეგრეთ ბოროტმოვლინებათ, როდესაც ერთის მხრით ოსმალების უსამართლობა, მძლავრობა, ცარცვა-მგლეჯელობა, დამაქცევლობა და ჩემ ტკბილ სამშობლოს უკიდურესი აოხრება, გატიალება დღითგან-დღეზე უფრო და უფრო მატულობდა? მეორე მხრით, ჩემსა საყვარელ მოძმე მესხ-კლარჯთა ზნეობრივი საშინელი გარყვნა-განებივრება, ავგულობა, მეძავეობა, სიხარბე, მგლეჯელობა, მოსისხლეობა, ჭრა, კვლა და მისთანა, კაცობრიობითის გზა-კვალთაგან გარეთ გასვლა ღუპავდა ჩემს ქვეყანას!“ [1]

ასეთ ვითარებაში სრულიადაც არ იყო მოულოდნელი შერიფ ხიმშიაშვილის სწრაფვა მშობლიურ კერაზე დაბრუნებისათვის, რადგან ამაში და ქვეყნის ერთიანობაში ხედავდა თავისი მხარის გადარჩენის ყოველგვარ მანკიერებათაგან განკურნების რეალურ საფუძველს. მისი ლტოლვა განსაკუთ-

რებით შესამჩნევი გახდა XIX საუკუნის 70-იან წლებში. მაშინ რუსეთი ოსმალეთთან ომისთვის ემზადებოდა და თავის სამსახურში მყოფ ქართველებს აქეზებდა მიტაცებულ მხარეებში თანამემამულეებთან კავშირის გაფართოებისაკენ. კავკასიის რუსული ადმინისტრაცია დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ურთიერთობას შერიფ ხიმშიაშვილთან, რომელსაც შეეძლო „ფასდაუდებელი სამსახური“ გაეწია რუსეთისათვის. ამიტომ ომის წინ გახშირდა არალეგალური მოგზაურობა აჭარასა და მის მიმდებარე ქართულ რეგიონებში. ხიმშიაშვილების მოყვრის – გრიგოლ გურიელის მეშვეობით, ზემო აჭარას სხვადასხვა დროს ეწვივნენ ქართული ინტელიგენციის შესანიშნავი წარმომადგენლები: ივ. კერესელიძე, დიმ. ბაქრაძე, გ. ყაზბეგი და სხვ. ამას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ჯერ ერთი, შეიქმნა შესანიშნავი ნაშრომები, რომლებითაც მეცნიერულმა სამყარომ პირველად გაიცნო სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო, მისი წარსული და სულიერი ცხოვრება, განსაკუთრებით ურდვევი კავშირი მშობლიურ კერასთან, და მეორეც, რაც მთავარია, ამ ვიზიტებით კიდევ ერთხელ დადასტურდა „აქეთა მხარის ქართველთა“ დიდი ეროვნული სულისკვეთება და სწრაფვა გაერთიანებისაკენ („ძმები, – ილიასი არ იყოს, – კვლავ ძმებად დარჩენილიყვნენ“) [2].

ცნობილმა ქართველმა საზოგადო მოღვაწემ – ნიკოლოზ არჯევანიძემ 1887 წელს კავკასიის არმიის პირველი კორპუსის სარდალთან, გენერალ-ლეიტენანტ ზაქარია ჭავჭავაძესთან ერთად იმოგზაურა ზემო აჭარაში, სადაც შეხვდა შერიფ ხიმშიაშვილს და შემდეგი დახასიათება მისცა მას: „შერიფ ხიმშიაშვილი ოსმალეთის ბატონობის დროს ზემო აჭარის მფლობელი იყო და 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის დროს და ომის გამოცხადებამდეც დიდად დაეხმარა რუსეთის სამეფო მთავრობას აჭარის რუსეთისათვის გადაცემის და საქართველოსთან შეერთების საქმეში. შერიფ-

ბეგი წარმოსადგეი, საშუალოზე მაღალი, მხარ-ბეჭიანი კაცი იყო, დარბაისლური გამომეტყველებით, ჭკვიანი თვალებით, იგი მარტო გარეგნულად კი არ იყო წარმოსადგეი, არამედ ჭკუითაც. განთქმული იყო ენამახვილობითა და ოხუნჯობით, მშვენივრად ლაპარაკობდა ქართულს, ცოტა არ იყოს გურულ კილოზე უქცევდა. მთელი ჩვენი ხულოში ყოფნის დროს არ მოშორებია ზაქარია ჭავჭავაძეს, რომელსაც ართობდა თავისი საამური საუბრით აჭარის წარსულის, მისი თავგადასავალის და თანამედროვე ცხოვრების შესახებ“ [3].

თანამედროვეები ახასიათებენ შერიფ ხიმშიაშვილს ენერგიულ და დაუღალავ მშრომელ ადამიანად. გადმოცემით მას ხელიდან ყველაფერი გამოდიოდა. სახლში საოჯახო ავეჯი მისი დამზადებული იყო. ეხერხებოდა მხატვრობა. მისი სახლის შიდა კედელი მისი მოხატული იყო. საბრძოლო იარაღსაც კი ამზადებდა.

შერიფ ხიმშიაშვილი ეწეოდა დიდ აღმშენებლობით საქმესაც ზემო აჭარაში. გაჰყავდა სარწყავი არხები, გზები, აშენებდა ხიდებს. ხულოდან ახალციხისაკენ მიმავალი შარაგზა მისი ხელმძღვანელობით და ინიციატივით გაკეთდა. მისი მიზანი იყო აღნიშნული გზა ბათუმამდე გაგრძელებულიყო, რაზედაც ოსმალთა ხელისუფლებამ ნება არ დართო. მიზეზი ის იყო, რომ ომის შემთხვევაში რუსეთის ჯარს გაუადვილდებოდა აჭარის დაპყრობა. მის სახლსა და სამუშაო რეზიდენციას შორის აშენდა სასმელი წყლის აუზი [4].

დიმიტრი ბაქრაძე გადმოგვცემს: „ხულოში ყოველდღე ახლომახლო სოფლებიდან საქმეზე ჩამოსულ უამრავ ხალხს ეხედავდი. საერთოდ ასეთი თავშეყრილობა იყო ყველგან, ჩურუქ-სუსა და სხვაგან. მიაბობდნენ, რომ აჭარის სასამართლოებს უმთავრესად საქმე აქვთ მსხვილფეხა საქონლისა და ცხენების ქურდობასთან. ზემო აჭარაში ეს დანაშაული, ისევე როგორც სისხლის აღება, შერიფ ბეგის ძლიერი გავ-

ლენის წყალობით საგრძნობლად ნაკლებია, ვიდრე ქვემო აჭარასა და ჩურუქ-სუში“ [5].

1877 წლის აპრილში დაიწყო რუსეთ-ოსმალეთის ომი. საბრძოლო ოპერაციები საქართველოში გაჩაღდა სამხრეთ-დასავლეთის მიმართულებითაც. შერიფ ხიმშიაშვილს, როგორც ოსმალეთის არმიის ოფიცერს, უბრძანეს მოხალისეების შეგროვება – 1000 კაცი არტაანს უნდა გაეგზავნა, თავად კი 2 ათასი მოლაშქრით ციხისძირის გარნიზონს მიშველებოდა, შემდეგ ოზურგეთზეც დაერტყა. მაშინ შერიფმა გადადგა ერთადერთი სწორი ნაბიჯი, მოიმიზეზა ავადმყოფობა, აგრეთვე ახალციხიდან რუსთა შემოჭრის საშიშროება და ადგილიდან აღარ დაიძრა. ამავე დროს, ძიძიშვილის ანტონ მეფისაშვილის მეშვეობით დაუკავშირდა რუსთა ძალების სარდალს კომაროვს, აღუთქვა სრული უშიშროება და გზის მიცემაც კი ზემო აჭარაში შემოსვლის შეთხვევაში. მასვე შესთავაზა აგრეთვე აქედან შეტევის განხორციელება ბათუმზე, რადგან ქობულეთ-ციხისძირიდან ამის გაკეთება, საზღვაო ძალების გარეშე, ძნელი იქნებოდა. ეს გეგმა არ მიიღეს, რაც შემდეგ რუსებს ძალზე ძვირი დაუჯდათ.

ოსმალეთის ხელისუფლებამ ეჭვით შეხედა შერიფ ხიმშიაშვილის „ავადმყოფობას“ და უმოქმედობას. თავად შ. ხიმშიაშვილი მოგვიანებით აღნიშნავდა – დევრიშ ფაშა ყოველ კვირაზე მწერდა „გეიწი, გეიწი ახალციხისაკენო, რას გაჩერებულხარ ერთ ადგილასო. ჯერ კიდევ ვაღორებდი, რომ გზა მაქვს გამაგრებული, ვერ დავიძრები აქედან, მაგრამ როცა ჯარი (რუსთა – ო. გ.) არტანუჯისაკენ გაუშვი ხელუხლებლად, მაშინ კი სულ უფრო ეიღო ეჭვი დევრიშ-ფაშამ... ჩამასმინეს იმას რუსეთისკენ უჭირავს თვალიო.“ მაშინ მას მოსთხოვეს ბათუმში შვილების გამოგზავნა. ჩანს, ამით ფიქრობდნენ მამის შესაძლო განდგომის აღკვეთას. ამიტომ შერიფმა თხოვა რუსთა სარდლობას „ახალციხიდან მოქმედების დაწყება“, რომ „თავის მართლების“ საშუალება ჰქონო-

და. მართლაც, შეიქმნა ცალკე რაზმი პოლკ. ტრეიტერის მეთაურობით, რომელსაც დაევალა „ძალის ენერგიული დემონსტრირება“ ზემო აჭარაში. სწორედ ამ დროს, 1878 წლის მარტში, გაფორმდა სან-სტეფანოს ზავი და საომარი მოქმედებაც შეწყდა [6].

ისტორიული სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ბედი საბოლოოდ ბერლინის კონგრესს უნდა განესაზღვრა. ამ მხარის მოსალოდნელი დაკარგვით შემფოთებული ოსმალეთი შეეცადა აქ მღელვარების ორგანიზებასა და მსოფლიო საზოგადოების დარწმუნებას, რომ მოსახლეობას არ სურდა რუსეთთან შეერთება. შერიფი ახლა ამ ღონისძიებას დაუპირისპირდა. ოსმალთა თვალსაზრისით ეს უკვე აშკარა ღალატი იყო და დერეფში ფაშამ ბათუმიდან გაგზავნა რაზმი მის შესაპყრობად. შერიფი ახალციხეს გადავიდა. დამსჯელმა ექსპედიციამ მას ოჯახი დაურბია, სახლი გადაუწვა.

5 მაისს შერიფ ხიმშიაშვილს ახალციხეში ეწვია თბილისის საზოგადოების დელეგაცია და რუსეთის არმიის გენერალ-მაიორის ჩინში ამადლება მოულოცა. დელეგაციის წევრებმა რწმენა გამოთქვეს, რომ ისტორიის ბედუკუდმართობით დაშორებული ძმები კვლავ მჭიდროდ შეუკავშირდებოდნენ ერთმანეთს. „შერიფსაც ძმობისა და ერთგულების პირობა მიუცია და დიდი კმაყოფილებით მადლობა გადაუხდია სტუმრებისათვის“.

ამასობაში, ბერლინის კონგრესმა აჭარა ბათუმითურთ რუსეთს მიაკუთვნა. გადაცემა 1878 წლის 25 აგვისტოსთვის დაინიშნა. დაიწყო რუსთა ჯარების შემოსვლა ახლადშემოერთებულ ტერიტორიაზე. გოდერძის უღელტეხილით ზემო აჭარაში გადმოვიდა პოლკ. ტრეიტერის რაზმიც, რომელსაც თან ახლდა შერიფ ხიმშიაშვილი. 26 აგვისტოს ისინი უკვე ხულოში იყვნენ. დახვედრით კმაყოფილი ტრეიტერი სარდლობისადმი პატაკში სპეციალურად აღნიშნავდა „ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილგანწყობას“.

დიდი გულითადობით გამოირჩეოდა შეხვედრა ქობულეთშიც, სადაც გულო კაიკაციშვილმა უბრწყინვალესი სიტყვით მიმართა რუსეთის არმიის „გურიის დრუჟინას“. პატრიოტ-მამულიშვილი არა მარტო მიესალმა მშობლიურ კერაზე დაბრუნებას, არამედ ისურვა ისეთი მომავალი საქართველო, როგორიც იყო იგი „დავითისა და თამარის მეფობაში“. ჩანდა, უცხოობაში ხანგრძლოვი ცხოვრების მიუხედავად, მოსახლეობაში ძალუმაღ ჩქეფდა ეროვნული ერთიანობის სულისკვეთება [7].

იმავე წლის ნოემბერში თბილისს ეწვია შემოერთებული ქართულ მხარეთა დეპუტაცია. მათ შორის იყო შერიფ ხიმშიაშვილიც. საზოგადოება აღფრთოვანებით შეხვდა ძვირფას სტუმრებს. მასპინძელთაგან ბანკეტს ესწრებოდნენ გრ. ორბელიანი, აკ. წერეთელი, გრ. წერეთელი, სერგეი მესხი და სხვები, სულ 90-მდე კაცი (ილია მაშინ პეტერბურგში იმყოფებოდა). მრავალი თბილი სადღეგრძელო ითქვა მაშინ, რადგან „ამ დღეს საქართველოს შვილნი, – როგორც სერგეი მესხი აღნიშნავდა, – განაწილებულ საქართველოს შეერთებას დღესასწაულობდნენ“. განსაკუთრებით გულში ჩამწვდომი აღმოჩნდა შერიფ ხიმშიაშვილის სიტყვა, რომელიც, არსებითად, ამ მხარეში ქართული საზოგადოების მომავალი სამოქმედო პროგრამის საფუძველი გახდა. კერძოდ, მან თქვა: „განათლება ეჭირვებათ, ბატონებო, იმათ. ამდენი ახალგზრდა კაცები ხართ, განათლებულები. წადით, გაიცანით, ზოგიც აქ მოიყვანეთ, სკოლა გამართეთ, ასწავლეთ“. ჩანს, ავტორი არა მარტო მაღალი შეხედულებისა იყო საერთოდ სწავლა-განათლების შესახებ, არამედ აღნიშნავდა მის დიდი როლს მოსახლეობის გათვითცნობიერებისა და ეროვნული სულისკვეთების ამაღლების საქმეში. თავის ვრცელ „გულწრფელ აღსარებაში“, რომელიც ამ შეხვედრიდან ერთი წლის შემდეგ დაიბეჭდა, შ. ხიმშიაშვილმა კვლავ მოუწოდა თანამემამულეებს აჭარაში „სწავლა-მეცნიერების ამაღლება-

ში“ დახმარებისაკენ. ამიტომაც იყო, რომ ქართველმა საზოგადოებამ, ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით, უპირველეს მიზნად დაისახა განთავისუფლებულ მხარეში სწორედ ქართული სკოლების გახსნა. ჩვენ მოძღვარს განათლება მიაჩნდა მაჰმადიან ქართველებთან „სულით და გულით“ შეერთებისა და ადრინდელი „ძმური სიყვარულის“ აღდგენის მძლავრ საშუალებად. მართლაც, მისი ხელმძღვანელობით 1881 წელს ბათუმში დაარსდა პირველი ქართული სკოლა, რითაც პრაქტიკულად განახორციელა მამულიშვილის პროგრამული მოთხოვნა.

1880 წელს, იმპერატორ ალექსანდრე მეორის მიწვევით, შერიფ ხიმშიაშვილი პეტერბურგს ჩავიდა. თან იახლა ორი ძე, რომლებიც სამხედრო სასწავლებელში მიაბარა. იმპერატორმა შერიფი დიდი პატივით მიიღო, მადლობა უძღვნა გაწეული სამსახურისათვის და შეჰპირდა, რომ არ დაუვიწყებდა ამაგს.

პეტერბურგში ყოფნისას შერიფმა გადადგა ნაბიჯი, რომელიც იმ ვითარებაში გმირობის ტოლფასი იყოს – ის და მისი შვილები დაუბრუნდნენ წინაპართა რელიგიას და მართლმადიდებელ ქრისტიანებად მოინათლნენ. შერიფის ნათლია თავად იმპერატორი იყო და მის პატივსაცემად ალექსანდრე დაირქვა. მამასაც სახელი ახმედი იმპერატორის უფროსი ძმის, ასევე ალექსანდრეს სახელით შეუცვალა. ამასთან, მან იქვე იქორწინა ქრისტიან (გერმანელ) მანდილოსანზე და იგი აჭარაში ჩამოიყვანა. ყველაფერი ეს იყო უდიდესი მნიშვნელობის მოვლენა მშობელი ხალხის სულიერი შეკავშირების გზაზე [8].

ალექსანდრე (შერიფყოფილი) ხიმშიაშვილის მოღვაწეობას მაღალ შეფასებას აძლევდნენ თანამედროვენი. „ბეგის სახე მუდამ იქნება დიდებით მოსილი. მან მოელი თავისი შეგნებული ცხოვრება საქართველოს ერთიანობას შესწირა. მისი ქართველური შეგნება საძირკველად გაუხდება ქართვე-

ლი ქრისტიანებისა და ქართველი მაჰმადიანების დღევანდელ ერთობა“. ასე წერდა 1915 წლის ჟურნალი „თეატრი და ცხოვრება“. და მართლაც, განახლებულ საქართველოში მას მოიხსენიებენ და პატივს მიაგებენ, როგორც დიდ მამულიშვილს, რომელმაც თავისი მოღვაწეობით თუ პირადი მოქმედებით ხელი შეუწყო სამშობლოს ერთიანობისა და აღორძინების დიად საქმეს [9].

ლიტერატურა:

1. შ. მეგრელიძე, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიიდან, ბათ., 1976, გვ. 80-84;
2. თ. კომახიძე, დუდი ხანუმ ბეჟანიძე და ძე მისი შერიფ ბეგ ხიმშიაშვილი, ბათ., 2002, გვ. 146-149;
3. ხ. ახვლედიანი, ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, ბათ., 1978, გვ. 59-62;
4. ხ. ახვლედიანი, სამხრეთ საქართველოს განთავისუფლები-სათვის მებრძოლნი, ბათ., 1972, გვ. 45-47;
5. დ. ბაქრაძე, არქეოლოგიური მოძრაობა გურიასა და აჭარა-ში, თბ., 1969, გვ. 34;
6. შ. მეგრელიძე, აჭარის განთავისუფლება თურქთა ბატონო-ბისაგან, ბათ., 1956, გვ. 87-88;
7. შ. მეგრელიძე, აჭარის განთავისუფლება თურქთა ბატონო-ბისაგან, ბათ., 1956, გვ. 93-94;
8. თ. კომახიძე, დუდი ხანუმ ბეჟანიძე და ძე მისი შერიფ ბეგ ხიმშიაშვილი, ბათ., 2002, გვ. 226-230;
9. ჟურნალი „თეატრი და ცხოვრება“, 1915, № 45.

Otar Gogolishvili

Sherif Khimshiashvili – the Warrior for the Unity of Georgia

Summary

Sherif Khimshiashvili was the ruler of Adjara. During the Russian-Turkish war of 1877-1878, he contributed to the return of Adjara to the motherland.

შუშანა ფუტკარაძე

*ბსუ-ს ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის
ფოლკლორის, დიალექტოლოგიისა და ემიგრანტული
ლიტერატურის კვლევის განყოფილების ხელმძღვანელი,
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ემერიტუს-პროფესორი*

სახელოვანი ქართველი ქალები სიმგიაშვილთა ოჯახებიდან

ქართველმა ქალმა დასაბამიდან დღემდე ბევრი სასახელო ფურცელი ჩაწერა მშობელი ქვეყნის ისტორიაში. იგი მტკიცე დედაბოძად ედგა ოჯახსა და სამშობლოს ჩვენი ერის ისტორიის გრძელ გზაზე. პატიოსნებითა და ერთგულებით გამორჩეული ქართველი ქალები სანატრელ საპატარძლოებად ითვლებოდნენ ოდითგანვე მეზობელ ხალხებშიც. XVII საუკუნის თურქი პოეტი **ნიაზი მისრი** ერთ თავის დიდაქტიურ ლექსში უმღერის ქართველი ქალის სათნოებას და თავის შვილს ურჩევს ცოლად აირჩიოს სათნო ქართველი ქალი. გავისხენოთ ამ ლექსის თამაზ ნატროშვილისეული თარგმანის ფრაგმენტი:

„ხომ გსურს იცხოვრო, შვილო ჩემო,

მშვიდად და ტკბილად?

მაშ, უყოყმანოდ აირჩიე სათნო ქართველი!

მთელს დუნიაზე ჭეშმარიტად ერთადერთია,

ცოლად, მეგობრად, მიჯნურად რომ გამოგადგება...

ნუ დაიწუნებ უხეირო სამოსლის გამო,

სამაგიეროდ, გუღწრფელია, ნაზი, ხალასი...

მაშ, შვილო ჩემო, აირჩიე ქალი ქართველი;

მასთან ცხოვრებით შენ იხილავ ყველაფერს იმას,

რასაც ალაზი უწყალობებს უბრალო მოკვდავთ

ამქვეყნიური ნეტარების მოსაპოვებლად”...

მართლაც, ქართველი ქალები დიდი ხნის მანძილზე ამ შეგნებდნენ ბიზანტიის, ირანის, სელჩუკების, ოსმალების... სამეფო სასახლეებს; იყვნენ სილამაზით, მისაბაძი კულტურით, განათლებით, ქველმოქმედებით გამორჩეული დედოფლები (მართა-მარიამ ბაგრატიონი, გურჯი ხათუნი – თამარ ბაგრატიონი, თამთა ათაბაგი, მესხი შალიკაშვილის ასული – შაჰ-აბასის ბებია, მიჰრიშაჰ სულთანი, ბეზმიალემ ვალიდე სულთანი...). მათ შესახებ მოგვითხრობენ ქართული და უცხოური წყაროები.

ბუნებამ კდემამოსილებითა და სილამაზით გამორჩეულ ქართველ ქალებს გამირული სულიც შთაბერა. სამშობლოს დაცვისა და მისი ნათელი მომავლისათვის ბრძოლაში ხშირად ვაჟკაცებს გვერდში ედგნენ ეს ნაზი არსებანი. ეროვნული იდეალებისათვის წამებულნიც ყოფილან ისინი და სათუთი სატროფოებიც; გმირი დედების სახელიც უტარებიათ, ძღვევამოსილი მეფის გვირგვინიცა და პატიოსანი მანდილოსნის მანდილიც...

საქართველოში ოდითგანვე დიდების შარავანდედით მოსავდნენ ქალის სახელს. ქართველი ერის ასეთნაირი დამოკიდებულება ბუნების ამ ქმნილებისადმი უპირველესად იმით აიხსნება, რომ ქალის არსებას ჩვენი წინაპრები დასაბამითგანვე უკავშირებდნენ მშვენიერების, სათნოების, სიკეთის, სიყვარულისა და დედობის ამაღლებულ, ღვთაებრივ გრძნობებს. ეს ეროვნული შეგნება შესაბამისად აისახა ქართულ ენაში. ქართველ ქალს ჩვენი ენა აღარებს ციურ მნათობებს, ყვავილს, ვარდს, სინათლეს... ქალთა საკუთარი სახელები, ჩვენი ენის მიერ ჩამოქნილი, სწორედ ამაზე მიგვითითებს: **მზისა, მთვარისა, მზისაღარი, მზექალა, ქალთამზე, მზევინარი, მზიური, გულთამზე, გულვარდი, გულნაზი, ნარგიზი, შუქია, ნაზიბროლა, ციური...** ესენი ჩვენი ენის მიერ შექმნილი ქალთა საკუთარი სახელებია, რომლებიც, სამწუხაროდ, დღეს ნაკლებად გვესმის...

ქალისადმი დამოკიდებულებაში გამოხატულია ქართველი ერის შინაგანი კულტურა, ჰუმანიზმი, პატივისცემა, მაღალი სულიერება. დიდი ილია ხშირად მიგვანიშნებდა ხოლმე ქართველი ხალხის ამგვარ დამოკიდებულებაზე ქალის მიმართ. სწორედ მან მიგვაქცევინა ყურადღება ქართული ენის ერთ ლამაზ სიტყვაზე, როგორიცაა **გათხოვება**. დაგვანახვა, რომ ქართველი ქალს კი არ ჰყიდდა (როგორც ეს ძველად მრავალ ხალხში ქორწინებასთან დაკავშირებულ ტრადიციად იყო ქცეული), არამედ **ათხოვებდა**. ამ „თხოვებაში“ იღო სწორედ დიდი აზრი, კეთილშობილური დამოკიდებულება ქალიშვილის მიმართ, რომელიც სხვა ოჯახში მიდიოდა საცხოვრებლად. ამ საკითხზე დიდმა **ილია ჭავჭავაძემ** და **ივანე ჯავახიშვილმა** გაამახვილეს ყურადღება და ჩაგვახედეს ქართული ენის წიაღში, ქართველი კაცის მდიდარ სულიერ სამყაროში.

ქართველმა ქალმა ისტორიის გრძელ მანძილზე, მამაკაცთან ერთად, თანაბრად ზიდა ცხოვრების მძიმე უღელი. იგი ჭეშმარიტი მეუღლე იყო. ქართულმა ენამ ეს ურთიერთობა შესანიშნავად ასახა და გამოძერწა სიტყვა **„მეუღლე“**. ასეთი სახელდება დედამიწაზე არც ერთ ენაში არ არის შენიშნული ენათმეცნიერთა მიერ.

XVII საუკუნეში იტალიელი **პიეტრო დელა ვალე** წერდა: „ქართველი ქალები ყველაზე მშვენიერნი არიან მთელს აზიაში“. ეს შესაშური თვისება ხშირად საბედისწერო ხდებოდა არა მხოლოდ ამ ლამაზი არსებისათვის, არამედ მთელი საქართველოსთვისაც, რაც ცნობილია ჩვენი ისტორიის ფურცლებიდან.

სახელოვანი ქართველი პოეტი **აბაკი წერეთელი** გვასწავლის: „თუ რომელიმე ხალხის გაცნობა გინდა, იმ ქვეყნის ქალები უნდა გაიცნო, შეისწავლო. ისინი არიან თავისი ქვეყნისა და ხალხის მაჩვენებელი, როგორც ბარომეტრია ტაროსისაო-ამინდისაო... **თუ ქალები მაღალ საფეხურზე დგა-**

ნან ამა თუ იმ ერის ცხოვრებაში, მაშინ იმ ხალხსაც დარი უდგასო“. სახელოვანი ქართველი დედების სულიერი და ფიზიკური მშვენიერების წყალობით, საუკუნეთა მანძილზე ქართველ ერს დარი ედგა დალოცვილ მიწაზე – საქართველოში. სწორედ ქართველი დედები იყვნენ ქართველობის მაჩვენებელი ბარომეტრები ჩვენს ქვეყანაში. ამიტომ გადაურჩა გადაშენებას ქართველი ერი. ქართველთა ასაკის მქონე ერების დიდი ნაწილი კი კარგა ხანია გადაშენდა და მათი ხსენება მხოლოდ ისტორიულ ნაშრომებშია საძიებელი.

მეცნიერთა დაკვირვებით ცხადი ხდება, რომ ერის მეობის, თვითმყოფადობის შემნახავი, გადამრჩენი უმთავრესი ძალა მტკიცე ტრადიციების მატარებელი ოჯახია. ოჯახის ბურჯი – დედაბოძი კი დიასახლისია, ქალია, დედაა.

ცნობილი მწერალი, საზოგადო მოღვაწე **ჰაიდარ აბაშიძე** სამართლიანად წერდა: „აჭარამ სამი საუკუნის მანძილზე ცეცხლში გამოატარა თავისი ყოფა-ცხოვრება. აჭარელმა ქალმა, ამ სახელოვანმა ქართველმა დედამ, სუფთად შემოგვინახა ქართული სისხლი და ჩვენამდე ბრძოლით მოიტანა ჩვენი ტკბილი დედაენაო“. მართლაც, განუზომელია ქართველი ქალის დეაწლი აჭარაში ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნებაში.

ისტორიული ტაო-კლარჯეთის ულამაზეს კუთხეში – აჭარაში საუკუნეთა ქარტყილებმა კიდევ უფრო გამოკვეთა ქართველი ქალის არსება. აქ ქალი-დედა მოგვევლინა ქართველობის, ქართული გენისა და ენის სიძლიერის, უკვდავების სიმბოლოდ. აქაურმა დედებმა შაბენელ წარსულში თავიანთ თბილ უბეებში სათუთად შეინახეს მშობლიური ქართული. ისინი აკვანში თავიანთ შვილებს, დედის რძესთან ერთად, არწყულებდნენ მშობლიური ქართულით. მათ მამა-პაპათა ნაფუძარებზე არ გააცივეს ქართული კერა, არ მოშალეს ეროვნული ზნე-ჩვეულებანი და ჩვენამდე მოიტანეს სა-

პატრონებლად, საშვილიშვილო იადგრად (სამახსოვრო საჩუქრად).

ამ სახელოვან ქალთა შორის საპატიო ადგილი უჭირავთ აჭარის დიდებულთა ოჯახებში დღენიადაგ მოფუსფუსე, სამშობლოს ზრუნვაში მუხლჩაუხრელ, ერის წინამძღოლი შვილების გამზრდელ, ერისკაცთა ერთგულ მეუღლეებს, აჭარის ღირსეულ მანდილოსნებს, უპირველესად, ხიმშიაშვილთა საგვარეულო ოჯახებში მოღვაწე დიდებულ ქალბატონებს.

ხიმშიაშვილთა ოჯახებში ქართული ცნობიერების, მშობლიური ენის, ძირძველი ტრადიციების შენარჩუნებას, ხიმშიაშვილთა ძარღვიდან მომდინარე სუფთა ქართული სისხლის ქალბატონების გარდა, ემსახურებოდნენ, აგრეთვე, სხვა წარჩინებულ გვართა წარმომადგენლებიც, ხიმშიაშვილთა საპატიო პატარძლები. მოგეხსენებათ, დიდებული გვარი სამოყვროდ ისევ დიდებულ გვარს ეძებდა. საუკუნეთა მანძილზე ასე ყალიბდებოდა საზოგადოების წარჩინებული წარმომადგენლობა. ხიმშიაშვილთა ოჯახების პატარძლები სახელოვანი გვარის შვილები იყვნენ. ბოლო 170 წლის ისტორიას თვალს თუ გადავაგვლებთ, დავინახავთ, რომ ხიმშიაშვილთა ოჯახებში პატარძლებად შესული არიან ბეჟანიძეების, **ფალავანდიშვილების, აბაშიძეების, ათაბაგების (ჯაყელების), ერისთავების, ლორთქიფანიძეების, თავდგირიძეების, გურიელების...** ულამაზესი ასულები. თითოეული მათგანის ბიოგრაფია საინტერესოა და მისაბადი, გამოდგება ისტორიული რომანების სიუჟეტებად.

ამჯერად, მკითხველის ყურადღებას შევაჩერებთ სამი სახელოვანი ქალბატონის შესახებ. ესენი გახლავთ: **ღუდი-ხანუმ ბეჟანიძე, ფიქრიე და მელაათ ხიმშიაშვილები.**

ღუდი-ხანუმ ბეჟანიძე იყო ჩაქველი თავადიშვილის უსეინ-ბეგ ბეჟანიძის და. უსეინ-ბეგ ბეჟანიძე ისტორიული პიროვნებაა. 1883 წელს ჩაქველ თავადს ესტუმრა ცნობილი ფოლ-

კლორისტი პეტრე უმიკაშვილი და მისგან ჩაიწერა თამარ მეფის ლექსი „ათასი კაბა ყმა მყავდა“.

„ათასი კაბა ყმა მყავდა, ყველანი ოქროს ღილითა;
ვაჭმევდი დედალ ხოხობსა, ვასმევდი ბროლის ჭიქითა.
ვინც რომ შემება, შევები ალალითა და ჯიქითა;
აწი თქვენ იცით, მეფენო, ვინც დარჩით ამას იქითა“.

ეს ლექსი უსეინ ბეგს გაგონილი და ნასწავლი ჰქონია წინაპართაგან. ლექსი, ჩამწერის წერილთან ერთად, დაიბეჭდა გაზეთ „დროებაში“. ეს გამოსათხოვარი წერილი იყო, უსეინ ბეგ ბეჟანიძის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით დაწერილი. გაზეთი მოგვითხრობს, რომ უსეინ ბეგმა თურმე მთელი „ვეფხისტყაოსანი“ ზეპირად იცოდა, კარგი მექართულე და სამშობლოს მოსიყვარულე იყო. მისი საქმიანობით მუჰაჯირობის პროცესი საგრძნობლად შეჩერებულია ჩაქვსა და ქობულეთში.

უსეინ ბეგ ბეჟანიძე ყოფილა „გონიერი, მოსწრებული სიტყვის პატრონი, გულკეთილი, კეთილშობილი, საყვარელი ხასიათის მქონებული. სულითა და გულით ნამდვილი გურჯი (მუსლიმანი ქართველი), მაიორის ჩინით... მომეტებულად გადასახლების (მუჰაჯირობის) მოწინააღმდეგეთაგანი. მას ძლიერ უყვარდა მამა-პაპის მიწა-წყალი და მისი მოშორება სიკვდილად მიაჩნდა თავისთვისაც და ჩვენს ხალხისთვისაც“. პ. უმიკაშვილი ასე ეთხოვება ამ დიდ ქართველს: „ვერც არავითარი ცრემლი, ვერც არავითარი მეტყველი ენა და კალამი ვერ გამოსახავს შენს და შენს მსგავს ღვაწლს, კეთილო კაცო უსეინ-ბეგ, რაც საშვილიშვილო, საუკუნოდ მოსახსენებელი, საქართველოს საისტორიოდ საღაღადებელი, ქართველთ ქვეყნისთვის ძვირფასი საქმე მოიმოქმედე; ახი ათასი შვილი გადაურჩინე დედა ქვეყანასა... **იყავნ უკვდავ მაგალითად ჩვენის შთამომავლობისათვის... იყავნ საუკუნოდ სახსენებელი, შენ, პატიოსანო, ერთგულო შვილო შენის ქვეყნისაო**“ (უმიკაშვილი, 1883).

აი, ასეთ ოჯახში, ასეთი ძმის გვერდით იყო აღზრდილი **დუდი ხანუმ ბეჟანიძე** – დიდი სელიმის რძალი, **ახმედ-ბეგ ხიმშიაშვილის** მეუღლე, შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილის დედა.

ქართული სულისკვეთებით აღზრდილ ქალბატონს მეუღლის – ახმედ ხიმშიაშვილის ოჯახშიც საქართველოს სიყვარულით გამთბარი ატმოსფერო დახვდა. იგი მეუღლესთან ერთად შენატროდა იმ დღის გათენებას, როცა დედის კალთას დაუბრუნდებოდა ისტორიული საქართველოს მიწა-წყალი: აჭარა, სამცხე-ჯავახეთი, შავშეთ-კლარჯეთი, არტაანი და ტაო.

დუდი ხანუმის პიროვნების სიდიადე დღემდეა შემონახული არა მარტო ისტორიულ წყაროებში, არამედ ზეპირსიტყვიერების შედევრებშიც, თქმულება-ლეგენდებში. დუდი ხანუმისა და ახმედ ხიმშიაშვილის ოჯახში საქართველოს დაჭრილი სხეულის გაერთიანების, გამთლიანების ოცნება შლიდა ფრთებს.

ჭკვიანმა მანდილოსანმა კარგად იცოდა, რომ მხოლოდ რუსეთის არმიის დახმარებით შეიძლებოდა დაკარგული ისტორიული ქართული მიწების დაბრუნება. ამიტომაც თანაუგრძნობდა თავი მეუღლეს, მამაცსა და შეუპოვარ მეომარს, რომელსაც, ოფიციალურ პირთა სიტყვებით, მხოლოდ მას შეეძლო მორჩილებაში ჰყოლოდა დაუდგრომელი ხალხი. ახმედ ხიმშიაშვილის შესაძლებლობას, ნიჭს კარგად აფასებდა თურქი ისტორიკოსი **ჯევედეთი**. იგი ნაშრომში – „**თარიჰი ჯევედეთი**“ ახმედ ხიმშიაშვილს ახასიათებს როგორც მამის – სელიმის საქმის გამგრძელებელს, რომელმაც მოსახლეობა ზემო აჭარაში თურქეთის წინააღმდეგ ააჯანყა და მთავრობის რწმუნებული, ამ მაზრის უფროსი მუთესელიმი განდევნა აჭარიდან.

სამშობლოს ნათელი მომავლისათვის მოღვაწე ხიმშიაშვილთა საგვარეულო ოჯახის – დუდი ხანუმისა და ახმედ ხიმშიაშვილის სანუკვარი ოცნება სინამდვილედ ნაწილობ-

რიგ იქცა 1828-29 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომის დამთავრებისთანავე, როცა სამცხე-საათაბაგოს დიდი ნაწილი დედა-სამშობლოს დაუბრუნდა.

ოცნების სრული გამართლება კი, მოგვიანებით, 1877-78 წლების ომის შემდეგ განხორციელდა, რაშიც დიდი წვლილი შეიტანა დუდი ხანუმის იდეებზე აღზრდილმა შერიფ ხიმშიაშვილმა. 1878 წლის აგვისტოს ბოლოს ახალციხიდან ბათუმში მომავალ განმათავისუფლებელ რუსი ჯარისკაცების არმიას **გენერალ ტრეიტერის** ხელმძღვანელობით წინ მოუძღოდა თეთრ ცხენზე ამხედრებული, ეროვნულ ტანსაცმელში გამოწყობილი შერიფ ბეგ ხიმშიაშვილი. მან ეს არმია გოდერძის უღელტეხილით გადმოიყვანა აჭარაში; მშვიდობიანად გამოატარა აჭარისწყლის გრძელი ხეობა. შერიფ-ბეგის პატივისცემითა და რიდით ერთი ტყვიაც არ გასროლილა, მიუხედავად იმისა, რომ მაშინ ბევრ ვინმეს არ გაუხარდებოდა რუსეთის არმიის აჭარაში შემოსვლა. შერიფ-ხიმშიაშვილი სიხარულით შემოუძღვა ბათუმში ამ არმიას; გამარჯვების ნიშნად ბათუმში დიდებული ღვინო გაიმართა. „ტოლუმბაშად“ შერიფ ბეგი აირჩიეს. ამის შესახებ საინტერესოდ მოგვითხრობს სამხედრო ჟურნალისტები – ალ. ფრენკელი და ნ. ვასილევსკი (ფრენკელი, 2012: 143-144; Василевский, 1880: 296).

დუდი ხანუმ ბეჟანიძისა და ახმედ ხიმშიაშვილის ოჯახში ქართული სული ტრიალებდა, ჰუმანიზმისა და პატრიოტიზმის სანთელი ენთო. დუდი ხანუმი ღარიბთა, ქვრივობოლთა მფარველი და გამკითხავი იყო. მან ხშირად იცოდა მოწყალეების გაღება, გამოირჩეოდა ქველმოქმედებით. ხიმშიაშვილების სახელოვანი რძლის სახელი დღესაც ლეგენდებში ცოცხლობს აჭარის მთიანეთში. ღრმად მოხუცები დღესაც ჰყვებიან მამა-პაპათა მონათხრობს ამ კეთილშობილი მანდილოსნის შესახებ.

დუდი ხანუმი ჭკვიანი, შორსმჭვრეტელი, დიპლომატიური ნიჭით დაჯილდოებული მანდილოსანი გახლდათ. მას არაერთხელ გამოუვლენია ეს დადებითი თვისებები და მოუხიბლავს უცხოელებიც კი. ამ თემასთან დაკავშირებით შესანიშნავი წყარო გახლავთ ცნობილი პიროვნების **პოტოს** დღიურები, **აქტები** და სხვა ისტორიული წყაროები. თავისი პიროვნების სიდიადე ამ ქალბატონმა კარგად გამოავლინა 1829 წლის აგვისტოს ბოლოს ზემო აჭარაში ვერაგულად შემოჭრილ ოსტენ-საკენტან დაკავშირებით (Потто, 1885: 96).

დუდი ხანუმ ბეჟანიძე ადრე დაქვრივდა; ქმარი, ახმედ ხიმშიაშვილი – ეზრუმის სერასკირი – 1836 წელს ეზრუმში ტრაგიკულად დაიღუპა. ზოგიერთი ცნობით, იგი ბაბა ფაშას მიმდევრებმა მოწამლეს. მას ოთხი მცირეწლოვანი შვილი დარჩა: შერიფი, ასლანი, ფატმა და დილდარი (ყაზბეგი, 1995: 68).

მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ, სულთნის ბრძანებით აჭარის გამგებლობა დუდი ხანუმ ბეჟანიძეს დაევალა. იგი 14 წლის მანძილზე – 1836-1850 წლებში – იყო აჭარის გონიერი მმართველი. მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ – 1836 წლისათვის მისი ვაჟიშვილი – შერიფი მხოლოდ 7 წლისა იყო. მის დავაჟიკაცებამდე აჭარას თვითონ მართავდა. შერიფს მიაღებინა შესაბამისი განათლება ოსმალეთის სამეფო კარზე. ქართულ ენასა და ლიტერატურაში კი შვილს თვითონ წვრთნიდა. ოსმალეთის სამეფო კარზე მას ეხმარებოდა სულთან აბდულ მეჯიდის დედა – წარმოშობით ქობულეთელი **თავდგირიძის** ქალი, რომელიც ოსმალეთში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა და იწოდებოდა **ბეზში აღემ ვადიდე სულთანად ანუ ხალხის დედა-დედოფლად**. სწორედ ამ დიდბუნებოვანი ქალბატონის – ფადიშაჰის (სულტან აბდულ მეჯიდის) დედის წყალობით შეძლო დუდი ხანუმმა აჭარაში თანზიმათის კანონების შერბილება, 1844 წლის აჯანყების

მშვიდობიანად დამთავრება და აჯანყებულთა ხელმძღვანელების სასჯელისაგან განთავისუფლება (ქასაბ, 2012: 140).

აჭარის წარსულის ეს მონაკვეთი მეტად რთული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური სიტუაციებით გამოირჩეოდა. როგორც ცნობილია, 1844 წლიდან ოსმალეთის მთავრობა მთელს იმპერიაში შეუდგა ე.წ. თანზიმათის კანონების შემოღებას, მმართველობის რეჟიმის გამკაცრებას. დიდი ხნით ნახევრადვასალურ მდგომარეობაში ყოფნას მიჩვეული აჭარის მოსახლეობა ამ ფაქტმა ააღელვა. 1844 წელს აჯანყებამ მთელი აჭარა მოიცვა და ერთი წელი გრძელდებოდა. დუდი ხანუმ ბეჟანიძე მშობელი ხალხის წინაშე წარსდგა, როგორც ბრძენი მმართველი, დიპლომატიური ნიჭით დაჯილდოებული პოლიტიკოსი. მშობელი მხარის დასჯისაგან გადასარჩენად მან ბევრი იღვაწა.

დუდი ხანუმ ბეჟანიძე სტამბოლში რამდენიმე თვეს დარჩა სულთნის დედასთან და მისი დახმარებით **ოსმალეთის ხელისუფლებასთან თავისი ქვეყნის სასარგებლოდ მიაღწია შეთანხმებას**. აჭარის მოსახლეობა იხსნა ოსმალეთის ახალი რისხვისაგან, რაც ოსმალეთის იმპერიის სხვა ამბოხებულ რეგიონებში დიდი სიმკაცრით განხორციელდა. ამ შეთანხმებით აჭარის მოსახლეობა სამხედრო ბეგარისაგან გაათავისუფლეს და გადასახადების რაოდენობა შეუმცირეს. თანაც მალე დუდი ხანუმმა თავისი 15 წლის ვაჟიშვილი – შერიფი სტამბოლიდან ხულოს საგვარეულო სასახლეში ბეგის ტიტულით დააბრუნა. მან თავისი გონიერი საქმიანობით დაამშვიდა აჯანყებულები და აჭარას მშვიდობიანი ცხოვრება დაუბრუნა („ივერია“, 1899, №203).

დუდი ხანუმი ხელოვნების ნიჭით დაჯილდოებული იყო. ოქრომკედით დაგვირისტებული ქარგვის საიდუმლოს ფლობდა. მისი ხელით ნაქსოვი ფარდაები და ნაქარგობა დიდხანს ამშვენებდა ხიმშიაშვილთა სასახლეებს. რამდენიმე ერთეული დღემდე დაცულია სტამბოლელი და ბაქოელი ხიმ-

შიაშვილების ოჯახებში და ძვირფას სამუზეუმო ექსპონატს წარმოადგენს.

დუდი ხანუმი ბეჟანიძე საკმაოდ განათლებული, ქართულ მწერლობაში განსწავლული მანდილოსანი იყო. ბავშვობაში თავის ძმას – უსეინ ბეგ ბეჟანიძეს „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დაზეპირებაში ეჯიბრებოდა. იგი ქართულ წერა-კითხვას ასწავლიდა არა მარტო თავის შვილებსა და შვილიშვილებს, არამედ მოსამსახურეთა ოჯახის წევრებსაც. მისი დარბაისლური ქართულის მაღლი ათბობს შერიფ ხიმშიაშვილის წერილებს, მის ნაფიქრ-ნააზრებს. ამ მხრივ აღსანიშნავია 1879 წლის 29 თიბათვეს არტაანში დაწერილი წერილი **„გულწრფელი აღსარება“**, რომელიც დაიბეჭდა გაზეთ „დროებაში“, 1879 წელს. ქართული პუბლიცისტიკის ეს შედეგური გამოირჩევა ფილოსოფიური სიღრმითა და მხატვრული ოსტატობით, **მეტაფორული აზროვნების საუკეთესო ნიმუშებით, მოხდენილი ეპითეტებითა და შედარებებით, პატრიოტული სულისკეთებით** (ფუტყარაძე, 1989)..

სამართლიანად არის ნათქვამი: „ყოველი ხე ნაყოფითა მისითა იცნობებისო“. მშობლების პროგრესულმა იდეებმა, ოჯახში შეთვისებულმა ქართული ლიტერატურის სიყვარულმა, შვილის სულიერ სამყაროში გაშალა ფრთები, შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილის საქმიანობაში განხორციელდა... 1879 წლის 19 ივნისს შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილი და არტაანის მაზრის მმართველი **მიხეილ მეფისაშვილი** სადილად იყვნენ მიწვეულნი თბილისში **თავად მედიქიშვილთან**. მასპინძელს შერიფისათვის უკითხავს: – ქართული ხომ არ დავიწყნიათ თქვენკენო. შერიფ-ბეგს უპასუხია: – რა ბრძანებაა, ბატონო! მთელს აჭარაში სულ ქართულს ღაპარაკობენ.

– წერა-კითხვა, ბატონო ბეგო?

– მაგაში კი სუსტობენ: ალაგ-ალაგ კიდევ იციან ზემო აჭარაში, მაგრამ სხვაგან ძვირად... უფრო დედაკაცებმა იციან ქართული წერა-კითხვა“ („დროება“, 1879, № 26). ცხადია,

უპირველესად, საყვარელ დედას გულისხმობდა შერიფ-ბერი, რომელმაც არა მარტო თავის შვილებს, არამედ შვილიშვილებსაც შეასწავლა ქართული წერა-კითხვა და მწიგნობრობა.

შერიფ ხიმშიაშვილს სწორედ დედამ შეაყვარა ხელოვნება, მხატვრობა, ხელოსნობა. **გ. ყაზბეგი**, რომელმაც 1874 წელს იმოგზაურა ზემო აჭარაში, ასე ახასიათებს შერიფს: „იგი ძალზე ჭკვიანია, კარგი მოუბარი და ენამოსწრებული, თავისებურად განათლებული და, რაც მთავარია, ხელიდან ყველაფერი გამოუდის. ჩვენ ვნახეთ მისი გაკეთებული ხმალი, რომელსაც ოქროს ზარნიში და ვერცხლის შემკულობა აქვს. იარაღის ყველა წვრილმანი ჩვენი მასპინძლის ხელითაა გაკეთებული. ეს კიდევ ცოტაა – ბეგმა თვითონ ჩამოახსა სპილენძის პატარა ზარბაზანი; კაკლის ხისგან კი საკმაოდ ფაქიზად გააკეთა რამდენიმე სკამი და დივანი. გარდა ამისა, **შერიფ-ბეგი კარგი მხატვარიცაა**; სახლის თითქმის ყველა კედელს მისი ნახატები ამშვენებს“ (ყაზბეგი, 1995: 44).

დუდი ხანუმის ხელსაქმეს სახელი ჰქონდა განთქმული. მისი ხელით ნაქსოვი ფარდაები, ნაქარგი გულისპირები, დაგვირისტებული ყაბალახები, ხელმანდილები დიდხანს ინახებოდა ხიმშიაშვილთა ოჯახებში; ხიმშიაშვილთა გათხოვილი ქალიშვილების მზითვის წიგნებში საპატიო ადგილას იყო ჩაწერილი დუდი ხანუმის ხელსაქმის ნიმუშები, როგორც საგვარეულო რელიქვია. ერთ-ერთი, ასეთი მზითვის წიგნი დღემდე დაცულია ბაქოში მცხოვრები ფიქრიე ხიმშიაშვილის ოჯახში. ეს ისტორიული წყარო დაწერილია შერიფ ხიმშიაშვილის ვაჟის ჯემალ ხიმშიაშვილის მიერ; წარმოადგენს დუდი ხანუმის შვილიშვილის ნიგარ ხიმშიაშვილის საკუთრებას, რომელიც არტაანში იყო გათხოვილი.

დუდი ხანუმმა ოქრომკედით ანუ სირმა ძაფით ქარგვის ოსტატობა შეასწავლა არა მხოლოდ თავისი ოჯახის წევრებს – ქალიშვილებსა და რძლებს, არამედ მოსამსახურე

ქალებსაც. როგორც ისტორიული წყაროები მოგვითხრობენ, თავადაზნაურთა სასახლეებში ქალები ასწავლიდნენ წერა-კითხვას, ჭრა-კერვასა და ქარგვას დაბალი სოციალური წრის წარმომადგენლებსაც. „არ იყო ისეთი სოფელი თუ დაბა, რომ ოსტატ დედაკაცებს სკოლა არ ჰქონოდათ“ (ჯანაშვილი, 1914: 142; დროება“, 1880, №119). ეს ტრადიცია საქართველოში სათავეს უმთავრესად იღებდა დიდი თამარ მეფის სამეფო კარიდან. დუდი ხანუშის წინაპრები, ისტორიული წყაროების თანახმად, თამარ მეფის პირისმსახურები იყვნენ. აქედან მომდინარეობს გვარის სახელი „**პირმსახურისძენი**“, რომლებიც სახელოვანი **შვილის ბეჟან პირიმსახურის ძის** შემდეგ **ბეჟანიძეებად** იქცნენ.

ცნობილი სასულიერო პირი, ისტორიკოსი **დიმიტრი ჯანაშვილი**, საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე დაკვირვების საფუძველზე, ასეთ დასკვნას აკეთებდა: „საზოგადოება ისე კეთილად ვერა ზრდის და ვერ სწვრთნის კეთილ-ცხოვრებისათვის ადამიანს, როგორც ოჯახში დედაკაცი. ხალხს საზოგადო ზრდილობას და გაწვრთნილობას დედა-კაცი აძლევს ოჯახში... **დედა და დედაკაცი არიან ნამდვილნი მწვრთნელნი და განმანათლებელნი ხალხისა**. იმათ მოჰყავთ ხალხის ცხოვრება მოძრაობაში; იმათ ხელშია ყმაწვილკაცობაში კაცის ბედი და უბედობა, მისი მომავალი. სწორედ ასეთი იყო ქართველი ქალების ისტორიული მნიშვნელობა წარსულში“ (ჯანაშვილი, 1914: 199-200). ეს სიტყვები ესადაგება დუდი-ხანუმ ბეჟანიძის საქმიანობასა და ღვაწლს, გაწეულს აჭარაში ეროვნული ცნობიერების შენარჩუნების საქმეში.

დუდი ხანუმი არა მარტო ნიჭიერი პოლიტიკოსი, არამედ გამორჩეული ღვთის მსახურიც იყო. მისი რიდით სხალთის ეკლესიას ავი თვალით ვერავინ შეხედავდა. სხალთის უძველესი საყდარი ხიმშიაშვილების სასახლესთან ახლოს დგას. სახელოვანი ქალბატონი ეკლესიის ხშირი სტუმარი და ნამდვილი ჭირისუფალი იყო; მის ბებერ კედლებს ედგა ერ-

თველ დარაჯად. მამისეული ოჯახიდან გამოყოლილ ბევრ ქრისტიანულ რიტუალსა და ტრადიციას ხიმშიაშვილების ოჯახშიც იცავდა. ისტორიული წყაროებისა და ხალხური გადმოცემების თანახმად, ხიმშიაშვილები XVIII საუკუნის ბოლომდე და XIX საუკუნის 20-იან წლებამდე ქრისტიანული აღმსარებლობისანი იყვნენ. ეს კარგად ჩანს სელიმ ხიმშიაშვილის წერილებიდანაც (ფუტკარაძე, 2014: 358-360; ფუტკარაძე, 2006: 4-5). დუდი ხანუმის სიცოცხლეში სანთლის შუქი და სითბო არ მოჰკლებია დაობლებულ სხალთის საყდარს.

ასეთივე სიყვარული აკავშირებდა მას ხულოს ეკლესიასთანაც. მართალია, მისი მეუღლე, ისტორიული ტაო-კლარჯეთისა და სამცხე-ჯავახეთის გამგებელი – ახმედ ფაშა ხიმშიაშვილი ოფიციალურად, სამსახურეობრივი მდგომარეობის გამო, მუსლიმანური რწმენისა გახლდათ, მაგრამ ხულოს ტაძარში სიარულსა და მისთვის ზრუნვას არ უშლიდა მეუღლეს – დუდი-ხანუმ ბეჟანიძეს. სამწუხაროდ, 1829 წლის აგვისტოს ბოლოს ზემო აჭარაში გენერალ ოსტენ-საკენის ხელმძღვანელობით ვერაგულად შემოტრილ რუსის ჯართან შეტაკების დროს ხულოს უღამაზესი ეკლესია დაიწვა, დაინგრა; განადგურდა საეკლესიო ნივთები და ხატები (Потто, 1885: 96, 394-398).

დუდი ხანუმ ბეჟანიძე ღვთის სიყვარულს უნერგავდა შვილებსა და შვილიშვილებს. სხალთის ტაძრისადმი პატივისცემა და სიყვარული დუდი ხანუმის შვილებზე, შვილიშვილებზე და ადგილობრივ მოსახლეობაზედაც გადადიოდა. სხალთის ეკლესიის გადარჩენას მეტწილად მის სახელს უნდა ვუმაღლოდეთ. მოგზაურთა ცნობით, შერიფ ბეგის სიცოცხლეში ტაძარი საკმაოდ კარგად ყოფილა მოვლილი და შენახული. სხალთის ტაძრისადმი პატივისცემა და მოკრძალება გახდა შემდეგში იმის საფუძველი, რომ შერიფ ხიმშიაშვილმა პეტერბურგში ყოფნის დროს შეძლო სარწმუნოების გამოცვლა, ქრისტიანულად მონათვლა. როგორც ჩანს, იგი

შინაგანად, სულიერად უკვე მზად იყო ასეთი ნაბიჯისათვის. მას ქრისტიანული სარწმუნოების სიყვარული და პატივისცემა სხალთიდან გაჰყვა პეტერბურგში.

ისტორიული წყაროების თანახმად, 1883 წელს შერიფ ბეგი, დედის ძმასთან უსეინ ბეგ ბეჟანიძესთან, უსეინ-ბეგ აბაშიძესთან, თეოლოგიის პროფესორ ლომან-ეფენდი ქარცივაძესთან და სხვა დიდებულებთან ერთად, მიწვეული იყო პეტერბურგში ალექსანდრე მესამის საიმპერატორო კარზე. იგი ქრისტიანულად მონათლა რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე მესამემ. შერიფის ნათლობის სახელიც „ალექსანდრე“ იყო. მან პეტერბურგში ყოფნის დროს გაიცნო ალექსანდრე მესამის მეუღლის – დედოფალ მარია თეოდორეს ასულის ბიძაშვილი, დანიის მეფის ქრისტიან IX-ის ძმის შვილი და მასზე იქორწინა. ცნობილია, რომ ჯვრისწერისა და ნათლობის ცერემონიალი რუსეთის სამეფო კარზე გაიმართა დედოფლის თაოსნობით. მალე მონათლული შერიფი ჯვარდაწერილი მეუღლითურთ სხალთაში დაბრუნდა. რამდენიმე ხანს ეს ქალბატონი გახლდათ სხალთის ტაძრის მზრუნველი.

დუდი ხანუმის პიროვნება ჭეშმარიტად ნათელ ფურცელს ჰმატებს ქართველი ქალების გმირული ცხოვრების ისტორიას; იგი სამშობლოს ნათელი მომავლისათვის მუხლჩაუხრელი ზრუნვის მაგალითია; შთამომავლობა მისგან „თელილ“ გზას უნდა გაჰყვეს.

„აწმყო, შობილი წარსულისაგან, არის მშობელი მომავლისა“, – უთქვამს ლიბნიცს. ჩვენი აწმყოც დიდებულ ფესვებზეა აღმოცენებული და გვეამაყება დიდად. ამიტომაც მტკიცედ გვჯერა ნათელი მომავლისა. დიდებული მანდილოსნის – დუდი ხანუმ ბეჟანიძის ფესვებზე ამოზრდილი იყო ცნობილი ქალბატონი **ფიქრიე ხიმშიაშვილი**, დუდი ხანუმის შვილიშვილის – **ჯემალ ხიმშიაშვილის** ქალიშვილი. ფიქრიეს დედა – **საადეთ ბეჟანიძე** თავის გვარში გამორჩეუ-

ლი ასული იყო, კდემამოსილი, ქართული ლიტერატურის მცოდნე, განათლებული. მან შეასწავლა თავის შვილებს ქართული წერა-კითხვა, ჩაუნერგა სამშობლოს სიყვარული.

ფიქრიე ხიმშიაშვილი, დედისა და დიდედის მსგავსად, სილამაზით ქებული, შესანიშნავი მექართულე, განათლებული ქალბატონი გახლდათ; ექვს ენას ფლობდა. ქართულ, თურქულ, აზერბაიჯანულ, ფრანგულ, არაბულ, რუსულ ენებზე თავისუფლად შეეძლო საუბარი. კარგად იცნობდა ამ ენებზე შექმნილ მხატვრულ ლიტერატურას. იყო დაგვირის-ტებული, ოქრომკედით მქარგავი, მქსოველ-დეკორატორი, მუსიკისა და მხატვრობის მოტრფიალე და მცოდნე. იგი XX საუკუნის 20-40-იან წლებში ბევრი ქართველი ვაჟკაცის ტრფობის საგანი გამხდარა. მაგრამ თვითონ მას პირად ცხოვრებაში სრულყოფილ ბედნიერად თავი მხოლოდ 3-4 წლის მანძილზე თუ უგრძნია. პირველი ქორწინება ხანმოკლე და უბედური გამოდგა. მისი მეუღლე შორეული მოგვარე, ცნობილი პიროვნება – **თახსიმ ხიმშიაშვილი** ბოლშევიკური რეპრესიების მსხვერპლი შეიქმნა. გაზეთ „**სამუსლიმანო საქართველოს**“ ერთ-ერთი რედაქტორი, ახლად ჩამოყალიბებულ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში არაბული ენის მასწავლებლად **ა. შანიძის** მიერ მიწვეული, უგანათლებულესი პიროვნება, ხუთი ენის საუკეთესო სპეციალისტი (ქართული, არაბული, ოსმალური, ფრანგული, რუსული) ბოლშევიკურმა რეჟიმმა სასიკვდილოდ გაიმეტა. გადმოცემის თანახმად, ჯერ სამსახურიდან დაითხოვეს, შემდეგ კი იგი მოწამლეს, რადგან საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვას ვერ ეგუებოდა, ბოლშევიკური ხელისუფლების იდეოლოგია არ მოსწონდა.

ახალგაზრდა ულამაზესი ქალბატონი, ჯემალ ბეგ ხიმშიაშვილის ქალიშვილი – ფიქრიე აჭარიდან განდევნეს; თბილისში გაასახლეს. მას სასტიკად ეკრძალებოდა აჭარაში ჩამოსვლა, მამა-პაპისეულ სახლში ცხოვრება. ერთხანს ულუკ-

მაპუროდ დარჩენილი ხელსაქმით ირჩენდა თავს: ნაქარგებს, ნაქსოვებს, სათამაშო თოჯინებს ამზადებდა გასაყიდად; მთელი დღე ქუჩაში იდგა, ყიდდა თავის ნახელავს და ისე შოულობდა სარჩოს. ღვთის წყალობით, დედის ნათესავის – ნარგიზ ბეჟანიძის ბინაში ათევდა ღამეს.

...დრო გადიოდა დუხჭირ წუთისოფელში, „მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს“ წუთისოფლის მარწუხებში მოქცეულ კეთილ ადამიანებს; და ასეც მოხდა. თბილისში მაშინ, 1924-28 წლებში, უნივერსიტეტში სწავლობდა აზერბაიჯანელი თავადიშვილი, ყარაბაღელი ბეგის შვილი **ილიუშა ახუნდოვი**. მას შეუყვარდა ულამაზესი ფიქრიე და ცოლად შეირთო; ისინი ბაქოში დასახლდნენ და შესანიშნავი ოჯახი შექმნეს, შვილები შეეძინათ.

ფიქრიე ხიმშიაშვილს გული მაინც აჭარისკენ, ხულოსკენ მოუწევდა; დარდობდა, აჭარაში ჩამოსვლა რომ ეკრძალებოდა დიდხანს. მთელი სიცოცხლე აჭარის თბილ მიწას ოცნებით ეფერებოდა, დედის – საადეთ ბეჟანიძის საფლავი ესიზმრებოდა, მამისეული 180 წლის სახლი ენატრებოდა. სტამბოლელი ხიმშიაშვილების თხოვნით მე მის სანახავად 1998 წლის აპრილში ბაქოში ჩავედი, გავეცანი ოთხმოცდაცხრამეტი წლის ქალბატონს და აღფრთოვანებული დავრჩი მისი გამძლეობით, სამშობლოს სიყვარულის ჩაუქრობელი გრძნობით. მან გადმომცა წინაპართა ფოტოსურათებისა და სამუზეუმო ექსპონატების ორიგინალები, რომელთა ასლები დღეს ამშვენებს აჭარაში არსებულ ხიმშიაშვილთა მუზეუმებს; სურათების ორიგინალები კი ჩემს არქივშია დაცული.

ფიქრიე ხიმშიაშვილის ოცნება იყო ხულოში, მამაპაპისეულ ისტორიულ, 180 წლის სახლში **სელიმ ხიმშიაშვილის სახელობის სახლ-მუზეუმის გახსნა**. მას სურდა თავის ოჯახში შემონახული ისტორიული წყაროები (მზითვის წიგნი, წერილები, საქმიანი ქაღალდები) ამ მუზეუმისთვის გადა-

ეცა. დღეს ეს საუნჯე ბაქოში **ორჰან და საადეთ ახუნდოგების** ოჯახებშია დაცული. აქვეა ძვირფას ჩარჩოებში ჩასმული ოქრომკედით შესრულებული, დაგვირისტებული ნაქარგობის ნიმუშები. როგორც ცნობილია, ქარგვის ოსტატობის ეს სახეობა მომდინარეობს თამარ მეფის სასახლიდან. ამ ოსტატობის ნიმუშები შენარჩუნებული ჰქონდათ აჭარელ პირმსახურისძეებს (ბეჟანიძეებს). დუდი ხანუმის მეშვეობით, ამ ხელოვნებას ეზიარა ხიმშიაშვილთა საგვარეულოც. ამ საუნჯის დაკარგვას შთამომავლობა არ გვაპატიებს...

ხიმშიაშვილთა საგვარეულო სახლში დაბადებულ ქალბატონებს შორის სამშობლოს უსახდვრო სიყვარულით გამოირჩევა **მელაათ ხიმშიაშვილი**, დუდი ხანუმ ბეჟანიძის შვილთაშვილი, შერიფ ბეგის შვილიშვილი.

მელაათ ხიმშიაშვილზე საუბრის დროს, უნებურად მახსენდება ცნობილი ნოველისტის, სახელოვანი მწერლის, ნიკო ლორთქიფანიძის მინიატურა – **„გული“**. მოგეხსენებათ, მასში სულ რამდენიმე სტრიქონით ნაჩვენებია თავგადასავალი უცხოეთში გადახვეწილი ქართველისა, სამშობლოზე დარდს რომ ვერ გაუძლო, დასნეულდა და ნაადრევად გარდაიცვალა. მეგობრებმა გვაში გააკვეთინეს; ნახეს, რომ მკედარს გული აღარ ჰქონდა. სამშობლოზე სევდას გული ფერფლად ექცია. დარწმუნებით შემიძლია ვთქვა: მელაათ ხიმშიაშვილის ცხედარიც რომ გაეკვეთათ, გულის მაგივრად ფერფლი დახვდებოდათ.

...მელაათი დაიბადა ზემო აჭარის ულამაზეს ადგილას, დაბა ხულოში 1922 წლის 14 ივნისს, ჰაჯი **ალი სეიდიშვილი-ხიმშიაშვილის** ოჯახში. მამა ვაჭრობას მისდევდა; სტამბოლიდან სამრეწველო საქონელი ჩამოჰქონდა აჭარაში და იმით ახერხებდა ოჯახის შენახვას, ხიმშიაშვილთა დიდი გვარის სიძეობას. გულისხმიერი, თავაზიანი, სტუმართმოყვარე პიროვნება ხიმშიაშვილთა საყვარელი სიძე გახლდათ.

მელაათის დედა – ქალბატონი **მინირე** – ხიმშიაშვილთა სახელოვანი შვილის – შერიფ ბეგ ხიმშიაშვილის ქალიშვილი იყო, **დანის მეფის ქრისტიან IX-ის (1818-1906) ძმის შვილიშვილი**.

შერიფ ხიმშიაშვილი 1880 წელს პეტერბურგში მიიწვია რუსეთის იმპერატორმა **ალექსანდრე მეორემ (1855-1881 წწ.)**, აჭარისა და ისტორიული ტაო-კლარჯეთის მხარეების დაბრუნების საქმეში გაწეული ღვაწლის აღსანიშნავად. პეტერბურგში ყოფნის დროს შერიფის პირად ცხოვრებაში ბევრი რამ შეიცვალა...

შერიფი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოდან, კერძოდ, აჭარიდან, პირველი ქართველი მუსლიმანი გახლდათ, რომელიც პეტერბურგში ქრისტიანულად მოინათლა. იგი მონათლა იმპერატორმა **ალექსანდრე მესამემ (1881-1894)**. ნათლობის სახელიც მეფემ შეურჩია – **ალექსანდრე**. მალე შერიფმა ჯვარი დაიწერა **ნადეჟდა დაგმარაზე – დანიელ პრინცესაზე** და რუსეთის იმპერატორს დაუმოყვრდა. ამ ქორწინებით ხიმშიაშვილთა საგვარეულო, აგრეთვე, დაუახლოვდა ინგლისისა და დანის სამეფო კარებს.

ალექსანდრე მესამის მეუღლეს – **მარია თეოდორეს ასულს** – სასახლეში სეფექალთა ამაღლა ჰყავდა. ამ ამაღლის საპატირო წევრი იყო **ნადეჟდა (ნადია) დაგმარა**. რუსეთის იმპერიის დედოფალი, **დანის მეფის ქრისტიან IX-ის (1818-1906) ქალიშვილი – მარია თეოდორეს ასული** – ნადეჟდას **ღვიძლი ბიძაშვილი** იყო; შერიფ ხიმშიაშვილის ნათლობისა და ჯვრისწერის დღესასწაულები სამეფო კარმა რომანოვების სასახლეში გადაიხადა.

ამიერიდან რუსეთისა და დანის სამეფო კარი დაუმოყვრდა აჭარის მმართველ გვარს – ხიმშიაშვილებს. ეს მოყვრობა გაგრძელდა 1917 წლის თებერვლამდე, რუსეთის იმპერატორის **ალექსანდრე მესამის შვილის – ნიკოლოზ მეორის (1894-1917 წ.წ.) გადადგომამდე**. იმ მძიმე დღეებში **ალექსან-**

დრე მესამის ქვრივი, ნიკოლოზ მეორის დედა – მარია თეოდორეს ასული (დაგმარა) ისვენებდა ლივადიაში (ყირიმის ოლქი, იალტასთან ახლოს), მკურნალობდა კარდიოლოგიურ სანატორიუმში. რუსეთის სამეფო კარის განადგურებამ, შვილის – **ნიკოლოზ მეორის – წამებულმა სიკვდილმა**, დაამძიმა დედოფლის ჯანმრთელობა. მას, როგორც **დახვრეტილი ნიკოლოზ მეორის დედას**, საფრთხე შეექმნა.

ინგლისის მაშინდელმა დედოფალმა **ალექსანდრამ (1844-1925 წ.წ.)** სამხედრო კრეისერი „**მარლბორო**“ გამოგზავნა ოდესაში, ლივადიაში, **თავისი დის – ნიკოლოზ II-ის დედის ლონდონში წასაყვანად**. რუსეთის იმპერიის ყოფილი დედოფალი **მარია თეოდორეს ასული (ნიკოლოზ მეორის დედა)** თავისი ამალით **შეიფარა ინგლისის სამეფო კარმა**. ამ ამალაში ირიცხებოდა **შერიფ ხიმშიაშვილის ქვრივიც – ნადეჟდა (ნადია) დაგმარა**. როგორც ცნობილია, შერიფი გარდაიცვალა პეტერბურგში 1892 წლის ზამთარში. ასე დაშორდა **ნადია დაგმარა** თავის ერთადერთ ქალიშვილს – **მინირეს**, რომელიც მაშინ სტამბოლში ცხოვრობდა ქმართან ერთად.

მალე ოსმალეთშიც დამძიმდა სოციალურ-პოლიტიკური ვითარება. ევროპის ძლიერი სახელმწიფოები, ოსმალეთის იმპერიის დაცემის შემდეგ, ცდილობდნენ სტამბოლის დასაკუთრებას. **ჩანაქქალესთან** გამართულ ბრძოლაში (1915 წელს) ოსმალეთის მტრები დამარცხდნენ, მაგრამ სახელმწიფოს მმართველმა ორგანოებმა ვეღარ შეძლეს ხელისუფლების შენარჩუნება; ბოლო იმპერატორმა (ფადიშაჰმა), დედით ქართველმა – **სულთან მეჰმედ ვაჰიდუდინმა** (1918-1922) სამეფო ტახტი დაკარგა.

ოსმალეთის იმპერიის გულში აღმოცენდა ახალი ძლიერი სახელმწიფო – **თურქეთის სახალხო რესპუბლიკა, ქემალ ათათურქის** მეთაურობით.

თურქეთში შექმნილი მძიმე პოლიტიკური ვითარების გამო, მეღაათის დედ-მამა საცხოვრებლად სტამბოლიდან ხულოში გადავიდა, **ჯემალ ბეგ ხიმშიაშვილის** ოჯახში. ე.ი. ძმამ შეიფარა დის – მინირეს ოჯახი. 1922 წელს მეღაათი დაიბადა. იგი ხულოში ცხოვრობდა 1935 წლამდე; მან აქ მიიღო დაწყებითი განათლება.

ბოლშევიკური მმართველობის მძიმე პერიოდმა მის თვალწინ გაიარა. მეღაათს ბოლომდე დაწვრილებით ახსოვდა ყველაფერი: ბოლშევიკები როგორ ავიწროებდნენ ხიმშიაშვილთა ოჯახებს, უმოწყალოდ ძარცვავდნენ, სიკვდილით ემუქრებოდნენ, შეურაცხყოფას აყენებდნენ; აბუჩად იღებდნენ აღებსა და ბეგებს (აზნაურებსა და თავადებს). სწორედ, მაშინ განადგურდა საზოგადოების მოწინავე ნაწილი, განათლებული ქართველობა: ბევრი განუკითხავად დახვრიტეს, დახოცეს, ციმბირში გადაასახლეს, სადაც, ცხოვრების მძიმე პირობების გამო, მალე დაიხოცნენ. სამეცნიერო ლიტერატურაში ობიექტურადაა შეფასებული ხიმშიაშვილთა ღვაწლი და დამსახურება სამშობლოს ნათელი მომავლისათვის ბრძოლაში. თურქეთში იძულებით გახიზნული ხიმშიაშვილების გვარი. „თურქეთისა და რუსეთის იმპერიის საზღვრებში მოქცეული, სამშობლოს გადასარჩენად იღვწოდა და მწვავედ იწვინა რეპრესიების სუსხი – მათ სიკვდილით სჯიდნენ, უწვავდნენ სახლ-კარს, ასახლებდნენ. მიუხედავად ამისა, თურქეთში მცხოვრებმა ხიმშიაშვილებმა დღემდე მოიტანეს თავისი გვარის ღირსება“ (ლორთქიფანიძე, 2004: 6).

მეღაათის მშობლები იძულებული გახდნენ 1935 წელს დაეტოვებინათ აჭარა და ყარსში გადასულიყვნენ. მათ მოინახულეს ტაო-კლარჯეთში მცხოვრები ხიმშიაშვილები, ამ მხარეების გამგებლები. ყველანი – **ოღთისში, ტაოსკარში, შავშეთში, არტანში, არტანუჯში, ფოცხოვში** მცხოვრები ხიმშიაშვილები – ამ მხარეების ყოფილი გამგებლები – მძიმე პირობებში იმყოფებოდნენ. მალე თურქეთის მთავრობამ

ისინი გადაასახლა შიდა თურქეთში და გაფანტა. შემდეგ წლებში ნელ-ნელა წელში გაიმართნენ და სტამბოლში, ანკარაში, ბურსაში გადმოსახლდნენ, რათა შვილებისათვის მიეღებინებინათ შესაბამისი განათლება.

ქალბატონი მეღაათი დიდი სიყვარულით იგონებდა ხულოში გატარებულ ბავშვობას. მას ხულოს საბაზო სკოლაში ჰქონდა მიღებული დაწყებითი განათლება. ხშირად იხსენებდა **ნინო მასწავლებელს**, რომელმაც ქართული წერა-კითხვა ასწავლა. მისი მადლით ცხეულს ღრმა სიბერეშიც კი ახსოვდა „**დედა ენის**“ ლექსები, ქართული წერა-კითხვა; უყვარდა ქართული ლიტერატურა..

მეღაათ ხიმშიაშვილმა დაამთავრა სტამბოლის უნივერსიტეტის პედაგოგიკის ფაკულტეტი. მიიღო დაწყებითი სკოლის მასწავლებლის სპეციალობა. პენსიაზე გასვლამდე მასწავლებლობდა. ძალიან უყვარდა ბავშვები. თავის ენერგიას უანგაროდ ახმარდა მომავალი თაობის აღზრდა-განათლების საქმეს. **ნათესაების ბავშვებს ასწავლიდა ქართულ ენას, ქართულ წერა-კითხვას, საქართველოს ისტორიას. სელიმ ხიმშიაშვილის შთამომავლებში აღვივებდა ისტორიული სამშობლოს სიყვარულს.** მთავრობისაგან მიღებული ჰქონდა სიგელები და ჯილდოები. სიკვდილამდე იღებდა დამსახურებული პედაგოგის პენსიას.

სარფის კარის გახსნის შემდეგ, 1990 წლის შემოდგომაზე, ძმის შვილიშვილთან, **ენვერ ხიმშიაშვილთან** ერთად, ესტუმრა სამშობლოს; მოიარა მშობლიური ადგილები. მომდევნო წლებშიც რამდენიმეჯერ გაახარა გული სამშობლოს ნახვით. თუმცა მონატრების გრძნობა მაინც დაუკმაყოფილებელი დარჩა. სულ ენატრებოდა მშობლიური კუთხე, სამშობლოს დღე-ღურდანი; ბარში – კოპწია ბათუმი, ღილისფერი თვალხატულა ზღვა. მთაში კი... ხულოს სასახლის ეზო-კარში გაველაზე ოცნებობდა. შადრევანთან მდგარი ხეების ჩე-როში ჩამოჯდომა ენატრებოდა. სასახლის სასტუმრო დარ-

ბაზში მდგარ, პეტერბურგიდან პრინცესა ელიზავეტას მიერ ნაჩუქარ, პიანინოს კლავიშებთან გათამაშება სწყუროდა. პაპისეულ მაღალ სარკეში ჩახედვას ნატრობდა და თანაც იღიმებოდა: „იმ სარკეში ჩემს ახალგაზრდობას დავინახავ... წლები მხრებიდან ჩამომცვივდება, ნაოჭები გამისწორდება, კვლავ ისეთი მოსაწონი შევიქმნები, ოდესღაც თაყვანისმცემლებს რომ უუნახივარ და ამღერებულან: **„მიყვარს ვარდი, მომწონს ია, ბეგის ქაღმა გადამრიო“**...“

ენატრებოდა **ხულო, სხალთა, ნიგაზეული**; სხალთის წყალში ჩაძირული მთვარე; ხულოს სასახლის ბაღის ძველი შადრევანი, **სხალთის ტაძარი, ხულოს ძველი მეჩეთი, წინაპართა საფლავები**, ხულოს გაღმა დამცავი კედელივით აღმართული **არგინეთის ქედი**....

ბედის უკუღმა ტრიალს რომ ასცდენოდა მეღაათის ცხოვრება, ვინ იცის, როგორ ამადლდებოდა იგი საზოგადოებრივ სარბიელზე, დანიის, რუსეთისა და ინგლისის სამეფო ოჯახების, ხიმშიაშვილთა სახელოვანი გვარის შთამომავალი, მუსიკისა და მხატვრობის მცოდნე და მოყვარე, დეკორატიული ქსოვისა და დაგვირისტებული ქარგვის ოსტატი, ქართული ჩუქურთმის მესაიდუმლე...

მშობლიურ კერას მოშორებული, სამშობლოზე უსახდვროდ შეყვარებული ქალბატონების – **ფიქრიე და მეღაათ ხიმშიაშვილების** ოცნება იყო დაბა ხულოში, დიდი სელიმ ხიმშიაშვილისა და მისი შთამომავლების ისტორიულ, 180 წლის სახლში, **სამშობლოს ერთიანობისათვის თავშეწირული გმირის სელიმ ხიმშიაშვილის სახელობის მუზეუმის გახსნა**. ორივე ქალბატონის ანდერძის თანახმად, მათ საცხოვრებელ ბინებში (ბაქოში, სტამბოლში) დაცული საარქივო მასალები და სამუზეუმო ექსპონატები ნაანდერძევია აღნიშნული მუზეუმისათვის. ღვთის შეწევნით, ეს მუზეუმი მართლაც გაიხსნება ხიმშიაშვილთა საგვარეულო სახლში, დაბა ხულოში და ეს ძვირფასი საუნჯეც იქ დაიდებს ბინას.

ბაქოსა და სტამბოლში უცხო, ცივ მიწას მიბარებული მათი სულები, აღბათ, მხოლოდ მაშინ დაისვენებენ და ზეციური საქართველოდან დალოცავენ მიწიერ საქართველოს. ჩვენც თხრობას დავასრულებთ ასევე უცხო, ცივ მიწაში მიბარებული გენიოსი პოეტის ნიკოლოზ ბარათაშვილის სიტყვებით: „ჰოი, დედანო, მარად ნეტარნო, კურთხევა თქვენდა ტკბილსახსოვარნო!“...

ლიტერატურა:

1. **ლორთქიფანიძე, 2004:** – ლორთქიფანიძე ქეთევან, ლორთქიფანიძე გურამ, „აჰმედ აჯარი და ხიმშიაშვილების გვარის ისტორია, თბილისი;
2. **უმიკაშვილი, 1883:** – უმიკაშვილი პეტრე, უსეინ-ბეგ ბეჟა-ნოღლი“, გაზეთი „დროება“, №60, თბილისი;
3. **ფრენკელი, 2012:** – ფრენკელი აღ., ნარკვევები ჩურუქსუზე და ბათუმზე, თბილისი;
4. **ფუტკარაძე, 1989:** – ფუტკარაძე შ., დუდი ხანუმი აჭარის მმართველი, გაზეთი „საბჭოთა აჭარა“, 25 აპრილი, ბათუმი;
5. **ფუტკარაძე, 2006:** – ფუტკარაძე შ., ჩვენებურების სულიერი საგანძური: „ნაწერი განძად დარჩების“, გაზეთი „სხალთის ზარები“, №2 (23), ბათუმი;
6. **ქასაბ, 2012:** – მურად ქასაბი, ოსმალეთის ქართველები, სტანბული;
7. **ყაზბეგი, 1995:** – ყაზბეგი გ., სამი თვე თურქეთის საქართველოში, ბათუმი;
8. **ხიმშიაშვილი, 1879:** – ხიმშიაშვილი შერიფ, „გულწრფელი აღსარება“, იხ. გაზეთი „დროება“, №26, თბილისი;
9. **ჯანაშვილი, 1914:** – ჯანაშვილი დ., „ისტორიული სურათები“, გორი;
10. **Acar, 1995:** – Ahmet Acar, TARIHTE HAMŞİOĞLULARI, Ankara;

11. **Василевский, 1880:** – Василевский Н., От Ахалциха через Годерзский перевал до Батума, см. «Военный сборник», №12, стр. 296, С. Петербург;

12. **Потто, 1885:** – Потто В., Кавказская война в отдельных очерках, эпизодах, легендах и биографиях, С. Петербург.

Shushana Putkaradze

Women from the Khimshiashvili Family

Summary

Georgian women wrote many glorious pages in the centuries-old history of the Georgian nation. They stood as strong pillars of families and motherland during the longtime history of Georgia. Georgian women, distinguished by their chastity and faith were considered as desired brides even by the neighboring nations. As a confirmation to this the article gives a didactic verse by a 17th century Turkish poet Niyazi Misri in which the poet praises Georgian women and advises his son to marry a virtuous Georgian woman. And indeed, Georgian women beautified the royal courts of Byzantium, Iran, the Seljuk and the Ottomans. They used to be the queens of high cultural and educational background, philanthropic, benevolent and charitable, as the historical sources mention about them (Martha-Mariam Bagrationi, Tamar Bagrationi – Gurji Khatuni, Tamta Atabagi, the daughter of Meskhian Shalikashvili, Mihri Shah Sultan, Bezmi Alem Valide sultan, etc.).

Apart from beauty and tenderness the Nature granted Georgian women with heroic spirit as well. They often fought beside the men for the defense of their motherland and bright future. They used to be martyrs for national ideals as well as tender lady-loves; they used to bear the names of mother-heroes, crowns of powerful queens and kerchiefs of honorable women. Our ancestors have always associated the feelings of be-

auty, virtue, kindness, love and motherhood with women. This national consciousness has respectively been reflected in the Georgian language. The language compares Georgian women with celestial luminary bodies, flowers, roses and light. The attitude towards women reflects the high inner culture of the Georgian nation, humanism, veneration of women and high spirituality. All this is reflected in the Georgian language. In this respect especially interesting are the words “gatkoveba” – “giving away as bride” and “meughle” – “a spouse”. The article deals with the contents and meaning of these words, the principle of naming as well as the richness of the language.

After a general introduction the article deals with the outstanding women living and working in the famous family of the Khimshiashvili in Georgia. The readers get acquainted with Dudi Khanum Bezhanidze. I am her first researcher. On the basis of the information delivered by the Khimshiashvili immigrated to Turkey as well as the sources found in Georgia I have presented the contribution of this historical lady to the Georgian society for the first time (see “Dudi Khanum – the Ruler of Ajara”, newspaper “Sabchota Achara”, 25 April, 1989, p.4). Dudi Khanum Bezhanidze was the daughter-in-law to Selim Pasha Khimshiashvili, the wife of his son – Ahmed Pasha Khimshiashvili. She was the ruler of Ajara in 1836-1850 until her son Sherif Beg Khimshiashvili became of the legal age. With her wise command she evaded Ajara - confined within the Turkish borders – from many troubles.

The article also deals with the main biographical episodes from the lives of Sherif Beg Khimshiashvili's grandchildren – Pikrie Khimshiashvili and Melaat Khimshiashvili. These women were of tragic fate. They became the victims of the Bolshevik repressions. Pikrie Khimshiashvili died in Baku, while Melaat died in Istanbul.

All these three women of the Khimshiashvili family living and working in emigration were distinguished by physical and spiritual beauty and faithful love towards their motherland. New generations should be raised on the examples of such glorious Georgian women.

სალიხ ხიმშიაშვილის შვილთაშვილთა ჯაბრილობული მოღვაწეობა

ახალციხის სამთუდიანი ფაშის სელიმ ბეგ ხიმშიაშვილის ანდერძმა რეალური ხორცშესხმა ჰპოვა რუსეთ-ოსმალეთის 1877-1878 წლების ომის შედეგად. შავშეთ-იმერხევი და აჭარა დაუბრუნდა დედასამშობლოს. ომამდე და ომის შემდეგაც ხიმშიაშვილთა ღირსეულმა წარმომადგენლებმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს ამ მამულიშვილურ საქმეში. ამჯერად, ჩვენ ყურადღებას დაუთმოთ თემურ-ბეგისა და ნური-ბეგის ცხოვრება-მოღვაწეობას.

სელიმის შვილთაშვილებს შორის ღირსეულ ადგილი უჭირავს აბდი-ბეგის ვაჟს ნური ხიმშიაშვილს, რომელმაც მამულიშვილური დვაწლით თავისი სიტყვა თქვა საქართველოს უახლეს ისტორიაში.

სელიმ ხიმშიაშვილის სიკვდილით დასჯის შემდეგ მამის სამფლობელო შვილებმა გაიყვეს: აბდის ერგო შავშეთ-იმერხევი და სათლელი, ქორხუსეინს – ფანაკი, ღურსუნს – თავასკერი, ხოლო აჰმედს წილად ხვდა აჭარა და არტანუჯი. აბდის გარდაცვალების შემდეგ, შავშეთ-იმერხევს ფლობდნენ მისი შვილები ნური და სელიმი. ნური-ბეგის შესახებ პირველი წერილობითი ცნობა მოგვაწოდა გიორგი ყაზბეგმა. იგი, პოლკოვნიკ გრიგოლ გურიელთან ერთად, 1874 წელს სოფელ შინდობანში ეწვია ნური ხიმშიაშვილს. გ. ყაზბეგი შემდეგნაირად ახასიათებს მას: „ნური-ბეგი, სელიმ-ბეგის ძმა, ახალგაზრდა და ახალი წრთობის კაცია. მის მამულში (შინდობანში) მიეცა დასაბამი აბრეშუმის ჭიის წესიერ განვითარებას, კონსტანტინეპოლში გამოცემული სახელმძღვანელოს

მიხედვით, აქ სწორად არის დაგეგმილი თუთის ბაღი, აგრეთვე ბახჩა, სადაც იზრდება ფერადი კომბოსტო. გარდა ამისა, აქვს რამდენიმე ძირი ლივანური ვაზი. საერთოდ, ნური-ბეგის კარ-მიდამო თავის პატრონთან ერთად წარმოადგენს სასიამოვნო გამონაკლისს...“ (ყაზბეგი, 1876: 93).

როგორც ხიმშიაშვილთა გვარის სხვა წარმომადგენელმა, ნური-ბეგმაც განაცხადა თანხმობა, რომ კარს მომდგარ რუსეთ-ოსმალეთის ომში აქტიურად ჩაერთვებოდა სამხრეთ საქართველოს ოსმალეთის იმპერიის უღლისგან განთავისუფლების მიზნით. ომის შემდეგ რუსეთის არმიის გენერალური შტაბის პოლკოვნიკი ვ. ლისოვსკი შემდეგნაირად აფასებს ნური ხიმშიაშვილის ღვაწლს: „თურქეთთან უკანასკნელი ომის დროს (იგულისხმება, 1877-1878 წლების ომი – ნ.ხ.) შერიფ-ბეგმა, რომელიც აჭარის მმართველი იყო, საბოლოოდ დაიჭირა ჩვენი მხარე და შავშეთის მმართველის ნური-ბეგის თანაბრად გაგვიწია მნიშვნელოვანი სამსახური“ (ხიმშიაშვილი, 2003: 445).

ნური-ბეგის თაოსნობით შავშეთის მცხოვრებლები რუსების ჯარს სურსათითაც დაეხმარნენ. ნური-ბეგის პოზიცია მიმდინარე ომში ნათლად ჩანს გენერალ კ. კომაროვთან გაგზავნილ მის კორესპონდენციებში.

1878 წლის 30 აგვისტოს, ნური-ბეგის ხელმძღვანელობით, ბათუმში შავშეთიდან, ართვინიდან და მაჭახლიდან ჩამოვიდა წარმომადგენლობითი დელეგაცია. მან თავის სიტყვაში კიდევ ერთხელ დაადასტურა ბათუმ-შავშეთ-იმერხევის დედა-სამშობლოსთან დაბრუნების უდიდესი ისტორიული მნიშვნელობა. ასევე, ნური-ბეგს ვხედავთ ქ. თბილისში 1878 წლის 20 ნოემბერს გამართულ ისტორიულ ბანკეტზეც, რომელიც დიმიტრი ყიფიანის ინიციატივით ქართველმა საზოგადოებრიობამ გაუმართა აჭარის დელეგაციას. 1880 წლიდან ნური ხიმშიაშვილი ინიშნება შავშეთ-იმერხევის უბნის უფროსად. ორ ათწლეულზე მეტი ნური ბეგი თავდადებით ემსა-

ხურებოდა თავის კუთხეს. 900-იანი წლების დასაწყისში იგი ხელისუფლების დავალებით ზედამხედველობას უწევდა ართვინის ოლქის ცალკეულ სოფლებსაც. საარქივო წყაროებით დასტურდება, რომ იგი იყო შავშეთ იმერხევის მოსახლეობის ქომაგი და ნუგეში. 1904 წლისათვის ნური ბეგ ხიმშიაშვილმა თადარიგის პოდპოლკოვნიკის ჩინით დაასრულა სახელმწიფო სამსახური.

ნური-ბეგი მაღალი ავტორიტეტით სარგებლობდა ქართულ ინტელიგენციაში. მას ახლოს იცნობდნენ ილია ჭავჭავაძე, დავით კლდიაშვილი და სხვები. ილია ჭავჭავაძე ნური ხიმშიაშვილს აფასებდა, როგორც განათლების მოამაგეს. ნური-ბეგ ხიმშიაშვილის დიდი ქართველობა და არსებულ სიტუაციაში სწორი გადაწყვეტილების მიღების, რეალური განსჯის ნათელი დადასტურებაა ილია ჭავჭავაძისადმი 1982 წლის მარტში გაგზავნილი წერილი. იგი წერილში ასაბუთებდა შავშეთში ქართული სკოლის გახსნის აუცილებლობას „...რათა იქა მცხოვრებთა, რომელნიც ქალაქებს მოშორებულნი არიან, მიეცეს საშუალება, აღზარდონ თავისი შვილები და ასწავლონ მათ ჩვენი დედა ენა...“. ამისათვის ნური ბეგი ილიას თხოვდა ეშუამდგომლა წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წინაშე შავშეთში დანიშნულიყო მასწავლებელი და დანიშნოდა ჯამაგირი. თვითონ კი თავის თავზე იღებდა ვალდებულებას 60-80 ბავშვის სწავლისათვის სკოლის გასამართავად საჭირო ფართის უსასყიდლოდ გამოყოფას და მზად იყო ღარიბებისა და ობლებისათვის მიეცა სწავლისთვის საჭირო სარჩო (ახვლედიანი, 1979: 221-222; ჟურნ. „ჭოროხი“, 1971, №1 : 70-71). სამწუხაროდ წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ მატერიალური ხელმოკლეობის გამო ვერ შეძლო დაეკმაყოფილებინა ნური-ბეგის თხოვნა.

რაც შეეხება ნური-ბეგის ოჯახს, მასზე უაღრესად მწირი ცნობებია შემორჩენილი. თითქმის უცნობია მისი სი-

ცოცხლის ბოლო წლები. მიუხედავად ამისა ჩვენ თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ნური-ბეგ ხიმშიაშვილი იყო დიდი ქართველი მამულიშვილის სელიმის იდეების ღირსეული გამგრძელებელი.

შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილის შვილიშვილმა თემურ-ბეგმა საკუთარი საქმიანობით მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა და თავისი სიტვა თქვა მეოცე საუკუნის პირველ ათწლეულში. იგი დაიბადა 1867 წელს (სურმანიძე, 2006: 3). მას წილად ხვდა პატივი ეტარებინა რუსეთის იმპერატორის ალექსანდრე მესამის მიერ მინიჭებული ახალი საგვარეულო ტიტული – ხიმშიევ ადჟარსკი, რომელსაც ღირსეულად ატარებდა აგრეთვე მისი სახელოვანი ბაბუა შერიფ-ბეგი.

თემურ-ბეგ ხიმშიევ ადჟარსკიზე დღეისათვის ისტორიოგრაფიაში ორი რადიკალურად განსხვავებული მოსაზრება არსებობს: ის, როგორც თურქოფილი თავისი რთული ცხოვრებით და მეორე, როგორც ქართული საქმის მკეთებელი მამულიშვილი!

მეფის რუსეთის სამსახურში მყოფი თემურ ხიმშიაშვილი სულ სხვანაირად წარმოაჩენს თავის ცხოვრებას, აქტიურადაა ჩართული საზოგადოებრივ საქმიანობაში და ცდილობს რამენაირად მოერგოს ახალ რეალობას, რაც არც თუ ისე მარტივად აღსაქმელი იყო მისთვის. ახალ შემოერთებულ მხარეში მეფის ცარიზმი მტკიცედ იმკვიდრებდა პოზიციებს, რასაც ადექვატურად მოჰყვა გავლენიანი ფეოდალური გვარების, მათ შორის ხიმშიაშვილების პოზიციებისა და უფლებების შეზღუდვა. მიუხედავად ამისა ის მაინც არის სახელმწიფო სამსახურში და არ ამუღანებს აშკარა ანტირუსულ განწყობილებას. უფრო მეტიც, თემურ ბეგი 1913 წელს იყო პეტერბურგში წარგზავნილი ბათუმის ოლქის დელეგაციის წევრად, რომელმაც მონაწილეობა მიიღო რომანოვების სამეფო დინასტიის 300 წლის საიუბილეო თარიღთან დაკავშირებულ ღონისძიებებში.

1904 წლიდან თემურ ბეგი აბასთუმანში ადგილობრივ პოლიციაში ეწევა სამსახურს. მან აქტიური მონაწილეობა მიიღო რუსეთის იმპერატორის მარია ფიოდოვროვნასა და დიდი მთავარის მიხეილის მასპინძლობის ცერემონიაში. 1911 წელს მას ეხედავთ აქტიური საქმიანობით ბათუმის ოლქის წოდებრივი კუთვნილების შემსწავლელ კომისიაში (სურ-მანიძე, 2006: 22).

ნიშანდობლივია ის ფაქტიც, რომ თემურ ბეგმა ძალა და ღონე არ დაიშურა ქართველთა მოძულებების მიერ შეთითხნილი ე.წ. „აჭარელთა სახელმწიფო ღალატის“ გასაქარ-წყლებლად. მან ამიერკავკასიის ეგზარქოსსაც მიმართა და სთხოვა დახმარება განსასჯელების დასაცავად. იმ აგებდით უამს თემურ-ბეგი ხშირად წარმოადგენდა ქ. თბილისში ამ კუთხიდან წარგზავნილ დელეგაციის აქტიურ წევრს.

აღსანიშნავია 1916 წლის მარტში ე.წ. „მოღალატე აჭარელთა“ დასაცავად ამიერკავკასიის მთავარმართებელთან გაგზავნილი დელეგაციის წევრის თემურ-ბეგ ხიმშიაშვილის სიტყვა. ეს შეხვედრა ვრცლად გაშუქდა იმჟამინდელ პრესაში. აქვე მოგვყავს თემურ ბეგის პატრიოტული სიტყვიდან ერთი ამონარიდი: „მართალია, დიდ გაჭირვებაში ვიმყოფებით, ქვეყნის ნახევარი დაგვარგეთ (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო – ნ.ზ.), მაგრამ გახარებულნი ვართ, რომ ამ გაჭირვებაში ვცანით ჩვენი ნამდვილი ძმები და დავრწმუნდით მათს ძმურ გრძნობაში. დიდი ხნის განათლებულნიც რომ ვყოფილიყავით, შეიძლება მაშინაც ასე ძლიერად ვერ გვეზრძნო ჩვენი ძმური განწყობილება“ (გაზ. „საქართველო“, 1916, №52).

თემურ ბეგის ქართული ორიენტაციის სიმტკიცის ნათელი გამოვლინებაა ისიც, რომ 1916 წელს, დედასთან, მესუდე ხანუმთან შეთანხმებით, საკუთარი საცხოვრებელი სახლის ორი ოთახი უანგაროდ დაუთმო ახლად გახსნილ თხილვა-

ნის ქართულ სკოლას. ყოველივე ეს, ნათლად აჩვენებს თემურ-ბეგ ხიმშიევის დიდ ქართველობას.

ახლა გავანალიზოთ თემურ ხიმშიევი ადჟარსკის ცხოვრების ბოლო პერიოდი, რაც საქართველოს დამოუკიდებლობის ხანას ემთხვევა... აქ ნამდვილად ჩნდება კითხვები, რაც არასახარბიელო ჩრდილებს ფენს მის ცხოვრებას. მოვლენათა განსჯისათვის თვალი გავადევნოთ სამეცნიერო თუ მემუარულ ლიტერატურაში დამოწმებულ ფაქტებსა და მოვლენებს. ჩვენს ყურადღებას იპყრობს 1995 წელს თურქეთში თემურის შვილიშვილის აჰმედ აჯარის ანკარაში თურქულ ენაზე გამოცემული 234-გვერდიანი წიგნი „ჰიმშიაშვილების ისტორია“. ჩვენ ვიზიარებთ პროფესორ რამაზ სურმანიძის აზრს იმის შესახებ, რომ ამ წიგნში და მის ქართულ თარგმანში (ლორთქიფანიძე, 2004), თემურ ბეგი წარმოდგენილია არა ქართული მენტალურობის საზოგადო მოღვაწედ, არამედ აჰმედ აჯარი თავის დიდ ბაბუას საერთოდ ვერ ცნობს ქართული სულისკვეთებით გამსჭვალულ პატრიოტად, უფრო მეტიც, იმჟამინდელ ქართველ პატრიოტთა (ისკენდერ-ეფენდი ცივაძის, აბდულ დიასამიძის, ყადიოღლი ბოლქვაძის და სხვათა ქმედებებს აფასებს დაღატად – თითქოსდა აჭარა მათ მიჰყიდეს საქართველოს!!!). ცხადია აქ საუბარია ქ. ბათუმში 1921 წლის მარტში განვითარებულ მოვლენებზე.

აჰმედ აჯარს თავის წიგნში მოთხრობილი აქვს ერთი ცნობილი ფაქტის შესახებაც. კერძოდ, საუბარი ეხება 1914 წელს თემურ-ბეგის ხელმძღვანელობით აჭარელთა 200-კაციან რაზმის არტაან-ართვინში განხორციელებულ სომხური მოსახლეობის ხოცვა-ჟლეტაში მონაწილეობის მიღებას. ისტორიულ დოკუმენტთა სიმწირის გამო ძალიან ძნელია ამ ფაქტის შეფასება... თუმცა, ავტორის აზრსაც ვერ გავიზიარებთ, რომ ეს იყო მხოლოდ თურქოფილური განწყობის დემონსტრირება, რადგან ცნობილია სომეხთა იმდროინდელი ანტიქართული ქმედებებიც.

თემურ ხიმშიევ ადჟარსკის საქმიანობა ერთსახოვნად ვერ შეფასდება. როგორც ჩანს, იგი ყოველთვის ვერ ინარჩუნებდა მტკიცე პოზიციებს, რაშიც ძალიან დიდ როლს თამაშობდა არსებული პოლიტიკური სიტუაციაც. 1918-1920 წლებში საქართველოს დამოუკიდებელმა სახელმწიფომ მრავალ კატაკლიზმებს გაუძლო. უამრავი პატრიოტი შეეწირა უკომპრომისო ბრძოლას. მრავალი მათგანის სახელი ისტორიამ ვერც კი შემოგვინახა. თემურ ხიმშიევ ადჟარსკი იმ ბოროტარი ცხოვრების შვილი იყო, რომელიც ადექტურად გამოხატავდა თავის დამოკიდებულებას პოლიტიკურ მოვლენებზე. ეს კარგად გამოჩნდა ოსმალთა საოკუპაციო რეჟიმისა (1918 წლის გაზაფხული-შემოდგომა) და 1921 წლის მარტის მოვლენების დროს, რაც ნამდვილად არ სძენს სიბლს მისი საქმიანობის ამ პერიოდს. მიუხედავად დაშვებული შეცდომებისა, თემურ ხიმშიევ ადჟარსკი მაინც დადებით პიროვნებად მიგვაჩნია.

სელიმ ხიმშიაშვილის შთამომავლებმა, მათ შორის ნური-ბეგ და თემურ-ბეგ ხიმშიაშვილებმა, XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედსა და XX საუკუნის პირველ მეოთხედში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს დედა-სამშობლოსთან დაბრუნების საქმეში და დიდი პაპის ანდერძი – „აჭარა მაინც გურჯისტანს დარჩება“ – ღირსეულად დაიცვეს.

ლიტერატურა:

ახვლედიანი, 1979: – ახვლედიანი ხ., ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, ბათუმი;

გაზ. „საქართველო“, 1916 წ., №52;

ზოსიძე, 1995: – ზოსიძე ნ., ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, ბათუმი;

ლორთქიფანიძე, 2004: – ლორთქიფანიძე ქ., ლორთქიფანიძე გ., „აჰმედ აჯარი და ხიმშიაშვილების გვარის ისტორია“, თბილისი;

ჟურნ. „ჭოროხი“, 1971, №1;

სურმანიძე, 2006: – სურმანიძე რ., თემურ-ბეგ ხიმშიაშვილი (ცხოვრება და მღვაწეობა), ბათუმი;

ყაზბეგი, 1876: – ყაზბეგი გ., სამი თვე თურქეთის საქართველოში, თბილისი;

ხიმშიაშვილი, 2003: – ხიმშიაშვილი ი., ხიმშიაშვილები (წყაროები, ლიტერატურა, პუბლიკაციები, წიგნი I, ბათუმი.

Nugzar Zosidze

Selim Khimshiashvili's Greatgrandchildrens' Patriotic Activity

Summary

The Will of Akhaltsikhe Phasha Selim Beg Khimshiashvili found its real implementation in the years 1877-1878 Russo-Turkish war. Shavshet-Imerkhevi and Adjara returned back to the homeland.

Before and after the war dignified representatives of Khimshiashvili family played an important role in this patriotic endeavor. At present, our attention will be drawn to Temur-Beg and Nuri-Beg's Life and work.

Selim Khimshiashvili descendants, including Nuri-beg and Temur-Beg Khimshiashvili have played an important role in the return of south-west Georgia to the homeland in the last quarter of XIX century and honorably defended the Will of their great grandfather: “Adjara will still belong to Gurjistan”.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

*ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი,
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი*

ხიზთიაშვილთა ეროვნულ-პოლიტიკური თვალთახედვის წარმომადგენი პასაჟები მიხეილ ჯავახიშვილის „არსენა მარაბდალში“

მიხეილ ჯავახიშვილი (1880-1937 წწ.) ქრონოლოგიური თვალსაზრისით პირველი ქართველი მწერალია, რომელმაც მხატვრულ ლიტერატურაში თუმცა ეპიზოდურად, მაგრამ მაინც საკმაოდ ნათლად და შთამბეჭდავად წარმოსახა სელიმ ხიმშიაშვილისა (1755-1815 წწ.) და მისი მემკვიდრეების ეროვნულ-პოლიტიკური თვალთახედვა და აქტიური როლი ოსმალეთის იმპერიის კირთებისაგან დედასამშობლოს ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მოწყვეტილი მესხეთისა და აჭარის განსათავისუფლებლად ბრძოლის საქმეში. მ. ჯავახიშვილამდე მათი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობის შესწავლის თვალსაზრისით პირველი წარმატებული ნაბიჯები ქართველ ავტორთაგან ცნობილმა მოგზაურებმა და ისტორიკოსებმა: დიმიტრი ბაქრაძემ, გიორგი ყაზბეგმა, თედო სახოკიამ და ზაქარია ჭიჭინაძემ გადადგეს.

რაც შეეხება მხატვრულ ლიტერატურას, მ. ჯავახიშვილის შემდგომდროინდელ ქართულ მწერლობაში სელიმ ხიმშიაშვილისა და მისი შთამომავლების ეროვნულ-პოლიტიკური მოღვაწეობა და მეტად მნიშვნელოვანი დამსახურება აჭარისა და თურქეთის მიერ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მიტაცებული სხვა ქართული მხარეების დედასამშობლოსთან შემოერთების საქმეში არაერთი მწერალისთვის იქცა შემოქმედებითი შთაგონების წყაროდ.

ამ თვალსაზრისით, პირველ ყოვლისა, მაინც აჭარაში მოღვაწე მწერლები გამოირჩევიან (ფრიდონ ხალვაში, მამია ვარშანიძე, ჯემალ ჯაყელი, ზურაბ გორგილაძე, შოთა ზოიძე...). მათ მხატვრულ ტექსტებში ღრმად შთამბეჭდავი სახით აისახა ხიმშიაშვილთა წინამძღოლობით ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მიმდინარე ის ბრძოლები, რომელთაც აჭარის მოსახლეობა აწარმოებდა ოსმალეთის იმპერიის კირთებისაგან მათი მხარის განსათავისუფლებლად.

ხიმშიაშვილთა ეროვნულ-პოლიტიკური თვალთახედვის წარმოჩენას მ. ჯავახიშვილმა განსაკუთრებული ადგილი დაუთმო ისტორიულ რომანში – „არსენა მარაბდელი“ (1925-1932 წწ.). კერძოდ, რუსეთსა და ოსმალეთს შორის 1828-1829 წლებში მიმდინარე ომთან დაკავშირებული ამბების თხრობის დროს, რის შედეგადაც ჩვენს ქვეყანას კვლავ შემოუერთდა მნიშვნელოვანი ნაწილი ოსმალთა მიერ ორ საუკუნეზე მეტი ხნის წინათ მიტაცებული ქართული ტერიტორიებისა, მწერალმა სელიმ და ახმედ ხიმშიაშვილთა ეროვნულ-პოლიტიკური მრწამსის გამომხატველ პასაჟებსაც მიაპყრო მკითხველის ყურადღება.

როგორც მ. ჯავახიშვილისეული მონათხრობიდან ნათლად ჩანს, იგი საკმაოდ კარგად იყო გარკვეული ისტორიულ მოვლენათა არსში და ძირითადად მართებულ შეფასებას აძლევდა სელიმ ხიმშიაშვილისა და მისი მემკვიდრის – ახმედის (1781-1836 წწ.) დამოკიდებულებას იმ პოლიტიკისადმი, რომელსაც ოსმალეთი და რუსეთი ატარებდნენ ქართული სამეფო-სამთავროების მისასაკუთრებლად.

იმისათვის, რომ უფრო ნათელი წარმოდგენა შეგვექმნეს ყოველივე ზემოთქმულის არსზე, განვიხილავ შესაბამის ეპიზოდებს მიხედვით ჯავახიშვილის ხსენებული ნაწარმოებიდან.

როგორც რომანიდან ვიცით, ბატონყმური უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლის გამო ხელისუფლებისაგან დევნილმა არსენა მარაბდელმა თავი ახალციხეს შეაფარა. ეს

ამბავი რუსეთსა და ოსმალეთს შორის 1828-1829 წლებში მიმდინარე ომის დროს მოხდა, რის გამოც არსენა და მისი ძმობის წევრები, მათდა უნებურად, ამ ომის მონაწილეებად იქცნენ. ახალციხეში არსენას გადახვეწა იმ ფაქტმა განაპირობა, რომ ოსმალეთის მიერ დაპყრობილი და ახალციხის საფაშოდ გარდაქმნილი მესხეთი იმხანად, მწერლის თქმით, „ცხო ქვეყანას“, „ხონთქრის მიწას“ წარმოადგენდა, სადაც რუსული კანონმდებლობა არ ვრცელდებოდა და ე. წ. რუსეთის საქართველოდან გამოქცეული დევნილები თავს იქ უსაფრთხოდ აფარებდნენ.

მ. ჯავახიშვილის შეფასებით, ოსმალეთის დაქვემდებარებაში მოქცეული „სამუსლიმანო საქართველო“ მაშინ „ამ“ „საქართველოზე უფრო თავისუფალი იყო,“ რის გამოც იქაურებმა „უთვალავი დევნილი შეიკედლეს და საცხოვრებელიც გაუჩინეს“ (ჯავახიშვილი, 1961: 449).

„კრაზანას ბუდისა“ და „ჩამოგდებული ნამგალა მთვარის“ სახელებით დასათაურებულ რომანის იმ ნაწილებში, რომლებშიც რუსეთ-თურქეთის ომთან დაკავშირებული ამბებია მოთხრობილი, მ. ჯავახიშვილმა მეტად საინტერესოდ წარმოგვიდგინა იმუამინდელ ახალციხეში არსებული ვითარება და რუსეთსა და ოსმალეთს შორის მიმდინარე იმ ომის პერიპეტეიები, რომელმაც ქართველობა ორ, ერთმანეთთან სამკედრო-სასიცოცხლოდ დაპირისპირებულ, ბანაკად გაჰყო. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ომში რუსეთის გამარჯვებით ქართველი ხალხი თავის მრავალსაუკუნოვან ოცნებას ისრულებდა და დაკარგულ ქართულ ტერიტორიებს იბრუნებდა, ოსმალეთის მიერ მიტაცებულ მესხეთში მცხოვრები ჩვენი მოძმეების დიდი ნაწილი მაშინ სხვაგვარად ფიქრობდა და რელიგიური რწმენიდან გამომდინარე, რუსეთის დაქვემდებარებაში ცხოვრებას სიკვდილს არჩევდა.

იმის გამო, რომ რომანში ისტორიული ვითარების ზედმიწევნითი სიმართლით წარმოსახული ამ მდგომარეობის შე-

სახეზე საფუძვლიანი მსჯელობა ამჯერად ჩემს მიზანს არ წარმოადგენს, მასზე საუბარს მეტად აღარ გავაგრძელებ და მას მხოლოდ იმდენად შევეხები, რამდენადაც ამ პროცესში მაშინ სელიმ ხიმშიაშვილის შვილებიც იყვნენ აქტიურად ჩართულნი.

მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთსა და თურქეთს შორის მიმდინარე ზემოთ ხსენებული ომის დროს სელიმ ხიმშიაშვილი უკვე კარგა ხნის გარდაცვლილი იყო, ოსმალეთის იმპერიის კირთებისაგან მისი მშობლიური მხარის – მესხეთის განსათავისუფლებლად მისი გამირული ბრძოლისა და სიკვდილის დასჯის ამბავს მ. ჯავახიშვილი მაინც იხსენებს. ეს ყველაფერი მას უპირველესად იმისთვის სჭირდება, მკითხველს უფრო სიღრმისეულად და შთამბეჭდავად რომ დაანახოს აღნიშნული ომის დროინდელი ვითარების ნამდვილი არსი.

მ. ჯავახიშვილის მონათხრობში ერთმნიშვნელოვნად ესმება ხაზი იმ გარემოებას, რომ ოსმალთა და რუსთა ამ საომარ დაპირისპირებაში თურქეთის მხარეზე მეტბოძოლ ქართველთა თავგანწირვა ეროვნულ ინტერესებზე უფრო მეტად მათი მუსლიმანური რწმენით იყო განპირობებული. მათ შორის იყვნენ ხიმშიაშვილებიც, რომლებიც იმდროინდელ მესხეთში ერთ-ერთ ყველაზე მეტად დაწინაურებული და სახელისუფლებო ასპარეზზე აღზევებული იმ გვარის წარმომადგენლები იყვნენ, რომლებიც აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ მათი მხარის მართვა-განმგებლობის საქმეში.

კერძოდ, მწერლის თქმით, არტანუჯისა და აჭარელი ხიმშიაშვილები ახალციხის საფაშოს სათავეში „სხვის ხიმტებით, ორი თუღით, ორი გუღით, ორი სუღით და ერთი პირობით“ მოვიდნენ – „რომ ისინი ოსმალეებზე უფრო მკაცრ ოსმალობას გამოიჩენდნენ და ქართულ ბუღისას ნავლსაც კი არ დასტოვებდნენ“ (ჯავახიშვილი, 1961: 420).

მესხ ქართველთა ეროვნული ცნობიერების ამგვარი დეგრადაციის განმაპირობებელ უმთავრეს ფაქტორად მწერალი, უპირველეს ყოვლისა, ოსმალეთის ხელისუფლების მიერ გაცარებულ იმ მზაკვრულ რელიგიურ პოლიტიკას მიიჩნევს, რომლის არსიც რომანში შემდეგნაირადაა განმარტებული: „ოსმალებმა მახვილს ცეცხლი და ოქრო მიაშველეს. რჯულ-შეცვლილს ყველაფერიო – ბაჯადლო, უფლება, წყალობა, მიწა და განდიდება, კრაზანა გურჯებს კი – ხარკი, საქაჯავი, ტყვეობა, ხუნდი და ძაღლის ბედი. მათ ესეც ეყოფათ! მათთვის ესეც ბევრია!

რამდენიმე საუკუნემ, შეგუების კანონმა და „სიცოცხლე ტკბილია“-ს ჩურჩულმა მესხეთ-ტაო-კლარჯელებს ძველი სული გამოაცალეს და ჰაერიდა დაუტოვეს. „ოღონდ მაჰმადის სული ჩავბეროთ და სამოსელი ისევ თავიანთი ეცვათ“ – ამბობდნენ ფაშა-ხოჯები და ძველ ღვინოში ახალ შხამს ურევდნენ. მერე სამოსელიც კი გამოაცვლევენეს“ (ჯავახიშვილი, 1961: 420).

როგორც რომანის ე. წ. ახალციხურ ეპიზოდებში დაბეჯითებით ესმება ხაზი, ოსმალეთის დაქვემდებარებაში მოქცეული მესხეთის მკვიდრთა ეროვნული ცნობიერება ყოველივე ზემოთქმულის შედეგად იმდენად აღმოჩნდა „მოწამლული“, რომ ზემოთ ხსენებულ ომში ისინი ოსმალებზე მეტი თავგანწირვით იბრძოდნენ რუსეთის წინააღმდეგ. მ. ჯავახიშვილის თვალთახედვით, ჩვენი გამაჰმადიანებული მოძმეების ამგვარი პროოსმალური სულისკვეთება იმით კი არ იყო განპირობებული, ისინი საკუთარ ეროვნულ იდენტობაზე საკუთარი ნება-სურვილით რომ ამბობდნენ უარს, არამედ იმის შიშით, რომ რუსეთის იმპერიაში მოქცევით მათ უკვე აღარც ეროვნული თვითმოყვადობა შერჩებოდათ და აღარც ის უფლებამოსილებანი, რაც მაჰმადიანური რელიგიის მიღების ფასად მიანიჭათ ოსმალეთის ხელისუფლებამ.

რუსეთ-თურქეთის ზემოთ ხსენებული ომის მონაწილე ხიმშიაშვილების ეროვნულ-პოლიტიკურ მრწამსზე უფრო ნათელი წარმოდგენის შესაქმნელად მ. ჯავახიშვილი იმ დაპირისპირებებსაც მიაპყრობს მკითხველის ყურადღებას, მათ წინაპრებს რომ ჰქონდათ ოსმალეთის ხელისუფლების მესვეურებთან.

მწერლის თქმით, იმისდა მიუხედავად, რომ მათ „მაჰმადის დროშას შეაფარეს გოროზი თავი, იგი მაინც ვერ მოდრიკეს საბოლოოდ. ხიმშიაშვილებსაც ათაბაგების ფიცხი სისხლი უდუღდათ და უკვე დაკარგულ ხელისუფლებას ისინიც კბილებით და ჭანგებით ეჭიდებოდნენ. როცა ახალციხეში ოსმალთა ფაშა იჯდა, ათაბაგი – ხიმშიაშვილი ციხის გაღრმავანში მხოლოდ ათასი მხედრის თანხლებით და საკუთარი დროშის ფრიალით შედიოდა. ამგვარი სტუმრობა უფრო მტრის შემოჭრას ჰგავდა, ვიდრე ხელქვეითის ხლებას. და ამიტომ ოსმალები ზარბაზნებს სტენავდნენ, ციხის კარებებს ჰკეტავდნენ და სანგრებს ამზადებდნენ. ოსმალთა ფაშა ამ დროს შიდა-ციხეში იჯდა ჩაკეტილი და მოითხოვდა, რომ ათაბაგი ან ხიმშიაშვილი მარტო ჰხლებოდა მას. მაგრამ როცა სტუმარ ბეგს კარს შეუღებდნენ, მას ძალით ოციოდე მხლებელი შეჰყვებოდა და ფაშას სასაუბრო კილოს შეაცვლევინებდა ხოლმე. ოსმალთა ჯარი აზღარბებული იდგა და მეზარბაზნენიც ნიშანსღა ელოდებოდნენ, რათა ქედმაღალი გურჯი ბეგები სამუდამოდ მოედრიკათ, მაგრამ თვითონაც შიში ჰქონდათ და ვერ უბედავდნენ“ (ჯავახიშვილი, 1961: 422).

თუმცა ობიექტურობა მოითხოვს, აქვე ისიც ითქვას, რომ მ. ჯავახიშვილის არაერთგზისი ხაზგასმით, ხიმშიაშვილების, ჯაყელებისა და ოსმალეთის სახელისუფლებო ასპარეზზე აღზევებულ სხვა ქართველ და არაქართველ დიდგვაროვანთა სამკედრო-სასიცოცხლო დაპირისპირებას ერთმანეთთან საფუძვლად ხშირ შემთხვევაში ეროვნულ ინტერესებზე

უფრო მეტად მათი ამბიციური და კარიერისტული მისწრაფებები ედო. მათ შორის, პერმანენტულად მიმდინარე ამგვარი ბრძოლები, რომელთაც ხელისუფლების მესვეურები თავიანთი ძალაუფლების კიდევ უფრო მეტად განსამტკიცებლად იყენებდნენ, ხშირად ბევრი მათგანის მკვლელობითაც მთავრდებოდა.

მაგალითად, აი, როგორ აღწერს მწერალი ახალციხის საფაშოს ტახტის დასაუფლებლად ხიმშიაშვილებსა და ჯაყელებს შორის ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მიმდინარე ამ ბრძოლას ერთგან: „ხუმბეტოდე წლის წინათ ტრაპიზონის სარასკირი შერიფი და აჭარელი სელიმ ხიმშიაშვილი ერთმანეთს მიუსიეს და ურთიერთი შეაჭმევინეს. ჯერ სელიმ ფაშამ გააგდო შერიფი და ახალციხეში დაჯდა. აზრუმის სარასკირი გაწყრა და სელიმ ფაშას შემოუტია. მაგრამ მესხებიც გაჯავრდნენ და ისე შემუსრეს ოცდახუთიათასი მეომარი, რომ სელიმს ამბავის წამღებიც კი არ დაუტოვეს. ფეხლევანი ხელმეორედ წამოვიდა, სელიმი ხახას-ციხეში შეამწყვდია, მისი კარი ოქროთი გააღებინა და ურჩი გურჯის თავი ხონთქარს გაუგზავნა. გახარებული შერიფ ფაშა მესხეთის დასაბრუნებლად ეახლა ფეხლევანს, მაგრამ მან მისი თავიც სელიმის თავს დაადევნა. ასე დაისაჯა ორივე ფაშა, რადგან მათ ჩურჩული გაებათ რუსებთან“ (ჯავახიშვილი, 1961: 422).

მიუხედავად ყოველივე ზემოთქმულისა, მ. ჯავახიშვილის რომანში იმ გარემოებასაც ერთმნიშვნელოვნად ესმება ხაზი, რომ სელიმ ხიმშიაშვილის ფარულ მოლაპარაკებებს რუსეთის ხელისუფლების წარმომადგენლებთან საფუძვლად, უპირველეს ყოვლისა, მისი ეროვნული მიზანსწრაფვა ედო. სამუსლიმანო საქართველოს მართვა-განმგებლობის სადავეების ხელში ჩასაგდებად სელიმ ხიმშიაშვილის ხანგრძლივი და უკომპრომისო ბრძოლა, მართალია, პიროვნული ინტერესებითაც მნიშვნელოვანწილად იყო განპირობებული, მაგრამ,

როგორც მ. ჯავახიშვილის რომანიდანაც ნათლად ჩანს, ამ ბრძოლას მკვიდრ საფუძველად, პირველ ყოვლისა, მაინც მისი ეროვნულ-პოლიტიკური მიზანსწრაფვა ედო, დაუცხრომელი სურვილი იმისა, რომ ისტორიული ავბედობის გამო ოსმალეთის მიერ მისაკუთრებული მესხეთი კვლავ შემოერთებულიყო დედასამშობლოს.

სიკვდილით დასჯის წინ სელიმ ხიმშიაშვილის მიერ შთამომავლობისთვის ანდერძად დატოვებული ეს დიდი ოცნება მ. ჯავახიშვილის რომანში ამ სიტყვებითაა გაცხადებული: „ფაშავ, გადაეცი სულთანს, რომ ჩვენ მუსლიმანები ვართ, მაგრამ გურჯებიცა ვართ და ოდესმე ჩვენს ძმებს ქრისტიანებს შევეუერთდებით. საცაა ეს დროც მოვა და თქვენი აღსასრულის დღეც მაშინ დადგება“ (ჯავახიშვილი, 1961: 423).

იქიდან გამომდინარე, რომ მ. ჯავახიშვილის რომანში რუსეთ-თურქეთის 1828-1829 წლების ომთან დაკავშირებული ამბებიცაა მოთხრობილი, მწერალმა ამ ომში ხიმშიაშვილის მემკვიდრეთა, პირველ ყოვლისა კი ახალციხის იმჟამინდელი ფაშას – ახმედის მონაწილეობასაც მიაპყრო ყურადღება და საკმაოდ ნათლად წარმოსახა მისი ეროვნულ-პოლიტიკური თვალთახედვა.

მ. ჯავახიშვილის მიერ ხორცშესხმული ახმედი მამის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი იდეალების ერთგულად დამცველი ის პიროვნებაა, რომლის უმთავრეს ცხოვრებისეულ ორიენტირად სელიმის მიერ თავის მოკვეთის წინ დატოვებული ანდერძია ქცეული. მიუხედავად იმისა, რომ ახმედი ოსმალეთის სახელისუფლებო კარზე იმდენად პატივგებული პიროვნება იყო, რომ საკმაოდ დროის განმავლობაში ახალციხის საფაშოსაც ედგა სათავეში, მის უზენაეს ეროვნულ იდეალს, პირველ ყოვლისა, მაინც ოსმალეთის მიერ მისაკუთრებული მშობლიური მხარის დედა გურჯისტანთან შეერთება წარმოადგენდა.

როგორც ახმედ ხიმშიაშვილის მიერ შვილისთვის დატოვებული ანდერძიდან ნათლად ჩანს, ამ დიდი ეროვნული ოცნების რეალურად განხორციელებას იგი რუსეთთან მოკავშირეობის გზით ხდიდა შესაძლებლად: „იცოდე, შერიფ, – უთქვამს სიკვდილის წინ მას შვილისთვის, – რომ ადრე თუ გვიან, ჩვენს მხარეს დაიპყრობს რუსეთი ისე, როგორც დაიპყრო ახალციხე და სხვა მხარეები. იქონიე მეგობრობა რუსებთან და მოსაზღვრე მცხოვრებლებთან. ჩვენი ჰავა (ბედობალი) რუსებზე იქნება დამოკიდებული. იცოდე, რომ ჩვენი გზა იქნება იქით და არა სტამბოლისაკენ“ (კომახიძე, 2002: 119).

ახმედ ხიმშიაშვილი მისი ამ ეროვნული იდეალის განხორციელების გზაზე არსებულ სირთულეთა გადალახვას უწინარესად თავისი აქტიური ლაივრებული პოლიტიკით ცდილობდა და გარეგნულად ვითომცდა ოსმალეთის იმპერიული ხელისუფლების სამსახურში უღალატოდ მდგომი, რუსეთის მაღალჩინოსნებთან მართავდა ფარულ მოლაპარაკებებს.

ახმედის ეროვნულ-პოლიტიკური თვალთახედვის მკაფიოდ გამომხატველი ეს პოლიტიკური მანევრირება რომანში ასეა წარმოსახული: „ახმედ ფაშა ხშირად იმეორებდა ქართულ ანდაზას: „არ გათეთრდება ყორანი, რაც გინდა ხეხო ქვიშითა“. და არც თეთრდებოდა. მამის მოჭრილი თავი მას ნიადაგ თვალწინ ედგა, მისი უკანასკნელი სიტყვებიც წმინდა ანდერძად მიაჩნდა და მუდამ ბეწვის ხიდზე დადიოდა. დაჯდა თუ არა ახმედი მამის ალაგას, იმანაც მაშინვე გაუბა ძაფი ერმოლოვს და შეუთვალა: ჩვენი სურვილია რუსული კანონი, ქართული ენა და მუსლიმანური რჯულიო. ერმოლოვმა შუამავლად ბებუთოვი აირჩია, რომელსაც რუსული საბეჭურები, ქართული თავადობა და სომხური სისხლი ჰქონდა, ხოლო ზურგის უკან კათოლიკოსი ნერსესი და ეპისკოპოსი კარაპეტი ედგა“ (ჯავახიშვილი, 1961: 423).

ერმოლოვთან გამართული წარუმატებელი მოლაპარაკების შემდეგ ახმედ ხიმშიაშვილმა შუამავლები კავკასიის ჯარების მთავარსარდალს, გენერალ პასკევიჩსაც გაუგზავნა და „ერთხელ კიდევ შეეხვეწა: კანონი რუსული, ენა ქართული და რჯული მუსლიმანურიო. მაგრამ კავკასიის მთავარმართებელს საკუთარი ფორმულა ჰქონდა: სჯული მუსლიმანური, ენა და კანონი რუსულიო. პასკევიჩი მაშინაც არ უთმობდა ხიმშიაშვილს, როცა ორთავიანი არწივი ბორჯომს ვერ გასცილებოდა და ახლა რაღად დაუთმობდა, როცა მესხეთ-ჯავახეთში ნახევარზე ნაკლები ქართველი დარჩა და იქაურობაც უკვე ხელთ ეჭირა? რაღად დაუთმობდა იარაღაფრილსა და განახევრებულ მესხებს, რომელნიც რუსეთის იმპერატორს ყოველგვარი უფლების დათმობას სთავაზობდნენ, ხოლო თავიანთთვის კი თავისუფლების მცირე ნაწილს იტოვებდნენ – იტოვებდნენ უფლებას დედაენაზე ელაპარაკათ, დედაენაზე ეძიათ სამართალი და დედაენაზე ემართნათ მცირე სოფლურ-კუთხური საქმენი“ (ჯავახიშვილი, 1961: 470).

როგორც დამოწმებული ციტატებიდანაც თვალნათლივ ჩანს, ახმედ ხიმშიაშვილი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი თავისუფლების დათმობის სანაცვლოდ, რუსეთის ხელისუფლებისაგან ორი უმთავრესი პირობის აუცილებლად შესრულებას მოითხოვდა – მშობლიური ქართული ენის შენარჩუნებას, რაც, ფაქტობრივად, ეროვნული იდენტობის დაცვის მტკიცედ გარანტირებული პირობა უნდა ყოფილიყო და თავიდან თუმცა ძალდატანებით მიღებულ, მაგრამ შემდგომში უკვე ღრმად შეთვისებულ მაჰმადიანურ სარწმუნოებაზე ღოცვის უფლებას.

მაგრამ როცა ახმედ ხიმშიაშვილის ამ მცდელობას სასურველი შედეგი არ მოჰყვა, ისიცა და მისი ძმებიც იმ საომარ ბატალიათა აქტიური მონაწილეები გახდნენ, რომელთა ორივე მხარეს ყველაზე მეტი გააფთრებით პირველ ყოვლისა ქართველები იბრძოდნენ. მ. ჯავახიშვილის რომანში ეს ტრა-

გიკული მოვლენა უმძაფრესი ემოციურობითა და ისტორიული სიმართლითაა აღწერილი.

ნათქვამის დასტურად, ვფიქრობ, ნაწარმოების ამ ეპიზოდის გახსენებაც იქნება საკმარისი: ახალქალაქის ციხეში გამაგრებულ ფერხად ბეგ ხიმშიაშვილს ციხის ასაღებად დიდძალი ჯარით მისულმა რუსმა გენერალმა პასკევიჩმა დანებება მოთხოვა, მაგრამ მისგან ასეთი პასუხი მიიღო: „მე სელიმ ფაშას შვილი ვარ და მაგვარი სიტყვა არ უნდა გეკადრებინა ჩემთვის. გარდა ამისა, ჩვენ ერევნელები და ყარსელები ნუ გგონივართ, – შეუბრუნა ქედმაღალმა აჭარელმა. – ჩვენ ძარღვებში მაჰმადის მიერ ნაკურთხი გურჯის სისხლი სდუღს და თითო მესხი ათ ერევნელს მაინც უდრის“ (ჯავახიშვილი, 1961: 427).

როგორც მწერლისეული მონათხრობიდან ნათლად ჩანს, სელიმ ხიმშიაშვილის მემკვიდრემ და მისმა ქართველმა მეციხოვნეებმა ამ სიტყვების სიმართლე არა მარტო ციხესიმაგრის დაცვის დროს გამოჩენილი გმირობით დაამტკიცეს, არამედ საკუთარი სიცოცხლის გაწირვითაც. ახალქალაქის ციხეში შესულ პასკევიჩს ასეთი სურათი დახვდა: „ათასი მეციხოვნე იყო და ექვსასი დამარხეს. ფერხად ბეგი ხიშტებით იყო დაცხრილული. არტანის გზით მომავალმა ქოსა ფაშამ შემოუთვალა მას, ან მოკვდი, ან მანამდე შეაჩერე რუსი, მანამ ახალციხეში შესვლას დავასწრებო. ციხის თავმა ბრძანების ორივე ნახევარი შეასრულა.“

რუსეთ-თურქეთის ომში ოსმალეთის მხარეზე ასეთი თავგანწირვით არა მარტო სელიმ ხიმშიაშვილის მემკვიდრენი და ე. წ. სამუსლიმანო საქართველოს მკვიდრნი იბრძოდნენ, არამედ თვით რუსეთის მიერ დაპყრობილი ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა მხარეებიდან მუსლიმან მომქმთა დასახმარებლად წასული ქრისტიანი ქართველებიც. ვითარების ამგვარი წარმოსახვით მკითხველს ერთი შეხედვით შეიძლება ისეთი წარმოდგენაც შეექმნეს, თითქოს ოსმალეთსა და რუ-

სეთს შორის მესხეთის მისასაკუთრებლად გაჩაღებულ ამ სამკედრო-სასიცოცხლო ომში მ. ჯავახიშვილი მხარს ოსმალეთს უფრო მეტად უჭერდეს.

მაგრამ, როგორც რომანიდან ნათლად ჩანს, ამგვარი დაექვებისთვის რეალური საფუძველი არ არსებობს, რადგანაც მტრის წინააღმდეგ საბრძოლველად დედაბუდიანად გამოსული ქართველები ამ შემთხვევაში ოსმალთა იმპერიულ ინტერესებს კი არ ეწირებოდნენ, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარ მიწა-წყალს იცავდნენ ახალი და უფრო სასტიკი დამპყრობლისაგან. ეს რომ ნამდვილად ასეა, ამას რომანის თუნდაც ეს ფრაგმენტიც ადასტურებს:

„როცა რუსების შეტევისგან უმძიმეს მდგომარეობაში ჩავარდნილმა ოსმალურმა მხარემ პასკევიჩის რამდენიმედღიანი დაზავების თხოვნით შუამავლები გაუგზავნა, ამ ამბით აღშფოთებულმა ახმედ ხიმშიაშვილმა და სამუსლიმანო საქართველოს მკვიდრმა ქართველებმა თავიანთი პროტესტი ამ საქმის ინიციატორ ქოსა ფაშას ამ სიტყვებით განუცხადეს: „თქვენ აქ სტუმრები ხართ, ჩვენ კი მასპინძლები. თქვენ ხელცარიელი მოსულხართ და ისევ ხელცარიელი გაბრუნდებით, ჩვენ კი გიაურებს უნდა დავუტოვოთ ჩვენი სახლ-კარიც, ბაღებიც, მამულიც, წინაპართა საფლავებიც და თქვენ უნდა წაგყვეთ. ოსმალეთი ჩვენთვის უცხო ქვეყანაა და არავინ გვიპატრონებს... ამიტომ ჩვენს ბედს მარტო ეს ხმალი გადასჭრის“ (ჯავახიშვილი, 1961: 435).

როგორც დამოწმებული ფრაგმენტიდანაც ნათლად ჩანს, სამუსლიმანო საქართველოს მკვიდრთა თავგანწირული ბრძოლა რუსეთის წინააღმდეგ ოსმალეთის მხარეზე მათ დგომას კი არ წარმოადგენს, არამედ საკუთარი სამშობლოს დაცვას ახალი დამპყრობლის ხელყოფისაგან. ასე რომ, თავად მწერლის მიერ ნათქვამს სიტყვებს თუ გავიმეორებთ, „ისინი იბრძოდნენ თავიანთი თავისუფლებისთვის და ახალი სამშობლოსთვის. იგი მუსულმანური იყო, სამაგიეროდ, ისინი

იქ უფრო ლაღად ცხოვრობდნენ და მათ ეს ახალი სამშობლოც რომ დაჰკარგვოდათ, მაშინ უკლებლივ ყველაფერი დაეკარგებოდათ“ (ჯავახიშვილი, 1961: 449).

მიუხედავად იმისა, რომ ხიმშიაშვილებთან დაკავშირებული ამბების მოთხრობის დროს, რომანის ძირითადი სამოქმედო სივრციდან გამომდინარე, მ. ჯავახიშვილი უმთავრესად ახალციხეში განვითარებულ მოვლენათა შესახებ საუბრით შემოიფარგლება, ისტორიული ვითარების ღრმად მცოდნე მწერალი აჭარაში იმხანად არსებულ მდგომარეობასთან დაკავშირებითაც გვაწვდის თუმცა მეტად ფრაგმენტულ, მაგრამ ისტორიულად ზუსტ ინფორმაციას.

ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ახმედ ხიმშიაშვილის დასასჯელად აჭარაში რუსი გენერლის – ოსტენ-საკენის ლაშქრობის ამბის ავტორისეული მონათხრობი. მასში მწერალმა მკითხველის ყურადღება რომანის ძირითადი სიუჟეტისაგან სრულიად განშტოებულ ისეთ ისტორიულ მოვლენებსაც მიაპყრო, როგორებიცაა: რუსი გენერლის მიერ გურიის აკლება და ამ სამთავროს იმჟამინდელი დედოფლის – სოფიო გურიელის ტრაპიზონში გახიზვნა.

ნათქვამის ნათელსაყოფად დავიმოწმებ შესაბამის ფრაგმენტს ტექსტიდან: „გენერალმა ოსტენ საკენმა არ მოიცადა, სანამ პასკევიჩი პასუხს გასცემდა ხიმშიაშვილს და მის სამშობლო აჭარას შეესია, შემუსრა, დასწვა, ახმედ ფაშას საყოფელი ხულოც მიწასთან გაასწორა, მისი სასახლეც ცეცხლს მისცა, მერე დაგვიანებით დაბრუნებულ პატრონს წააწყდა და უკანვე გამობრუნდა. აჭარლებმა გზები მოუჭრეს, გენერალი უდრანი ტყით შემოსილს აჭარის მთებში შეაგდეს და ძალა გაუნახევრეს. გენერალმა ძლივს გადმოლახა აჭარის ქედი, დაბეგვიდ-დამსხვრეული ჩამოგორდა გურიაში და უნაგირს ეცა – გურულები დაარბია და ქობულეთში შეიჭრა. იქ განდგომილი სოფიო გურიელი და მისი ვაჟი ეგულებოდა. მაგრამ აქაც დამარცხდა: მთავრის მეუღლე ნაჟში

ჩაჯდა, თითებს შუა გაუსხლტა და მეორე დღეს უკვე ტრაპიზონის კალის სტუმრად ითვლებოდა“ (ჯავახიშვილი, 1961: 470).

როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, იმ დროისათვის, როცა მ. ჯავახიშვილის რომანი დაიწერა, სელიმ ხიმშიაშვილისა და მისი მემკვიდრეების მოღვაწეობის შესასწავლად მწერლისათვის ხელმისაწვდომ უმთავრეს მასალას დიმიტრი ბაქრაძის, გიორგი ყაზბეგის, თედო სახოკიასა და ზაქარია ჭიჭინაძის ნაშრომები წარმოადგენდა. დასახელებულ ავტორთა ნაშრომებთან მ. ჯავახიშვილის რომანის შესაბამის ეპიზოდთა შედარებით ვრწმუნდებით, რომ ხიმშიაშვილებთან დაკავშირებულ ამბავთა მოთხრობის დროს მწერალი ძირითადად სწორედ ამ ავტორთა მიერ მოწოდებულ ცნობებს ემყარებოდა და მათზე დაყრდნობით შეთხზული სიუჟეტებით წარმოაჩენდა იმ რთულ ვითარებას, რომელიც ახალციხის საფაშოსა და მის დაქვემდებარებაში მოქცეულ აჭარაში არსებობდა სელიმ და ახმედ ხიმშიაშვილების მმართველობის დროს.

ლიტერატურა:

ბაქრაძე, 1987: – ბაქრაძე დ., არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში, თარგმნა ა. ტოტონავამ, ბათუმი;

კომახიძე, 2002: – კომახიძე თ., დუდი ხანუმ ბეჟანიძე და ძე მისი შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილი, ბათუმი;

სახოკია, 1950: – სახოკია თ., მოგზაურობანი (გურია, აჭარა, სამურზაყანო, აფხაზეთი), თბილისი;

ყაზბეგი, 1995: – ყაზბეგი გ., სამი თვე თურქეთის საქართველოში, ნაშრომი თარგმნეს, შესავალი წერილები, კომენტარები და საძიებლები დაურთეს და გამოსცეს რამაზ სურმანიძემ და მამია ხარაზმა, ბათუმი;

ჯავახიშვილი, 1961: – ჯავახიშვილი მ., რჩეული თხზულებანი
ექვს ტომად, ტ. IV, თბილისი.

Avtandil Nikoleishvili

Passages Demonstrating the National-Politikal Views of the Khimshiashvilis in “Arsena Marabdeli” by Mikheil Javakhishvili

Summary

From chronological point of view Mikheil Javakhishvili is the first Georgian writer who episodically but still managed to impressively depict the active role of Selim Khimshiashvili and his successors in the fight of liberating Meskheta and Adjara from the Ottoman Empire that have long been torn from their homeland in literature.

In this respect his historical novel 'Arsena Marabdeli' (1825-1832 yy.) is particularly interesting. While retelling the current war-related story between Russia and the Ottoman Empire in the years of 1828-1829 the writer managed to draw the reader's attention to the passages describing national political views of Selim and Ahmed Khimshiashvili.

By the time, when M. Javakhishvili's novel was written, the available materials for the writer to explore the activities of Selim Khimshiashvili and his successors were the works by Dimitri Bakradze, Giorgi Kazbegi, Tedo Sakhokia and Zakaria Chichinadze. When comparing the works of the abovementioned authors with the episodes from M. Javakhishvili's novel it can be detected that when retelling the stories related to the Khimshiashvilis the author uses the information provided by the above mentioned authors. He tried to show the difficult situation in Akhaltsikhe pashalik and Adjara during the governance of Selim and Akhmed Khimshiashvili through the passages based on the information.

სერგო დუმბაძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი*

სახალოვანი წინაპრები თაობათა მახსიარებაში

*ფასს დასდებს ბოლოს ქვეყანა,
ვისაც რა დაუთესია.
გ. ფშაველა*

ისტორიულად ცნობილია, რომ ქართულ სახელოვან გვარებს შორის ხიმშიაშვილთა გვარს, მის პატრიოტ მამულიშვილებს ღირსეული ადგილი უკავიათ საქართველოს ისტორიაში.

ამ გვარის გამორჩეულ წარმომადგენელთა შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია სელიმ ხიმშიაშვილი, რომელმაც XVIII-XIX საუკუნეების მიჯნაზე სათავე დაუდო ეროვნულ (სახალხო) - განმათავისუფლებელ მოძრაობას სამხრეთ საქართველოში. ამ მოძრაობის მიზანი ოსმალთაგან დაპყრობილი ტერიტორიების „გამოხსნა“ და დედასამშობლოსთან დაბრუნება იყო.

სელიმ ხიმშიაშვილი ეკუთვნის იმ სახელოვან მამულიშვილთა თაობას, რომელთა წარმომადგენლებს საქართველოს ერთიანობისა და ხალხის კეთილდღეობისათვის ბრძოლაში თავი უსახელებიათ და სამშობლოს გმირული წარსულის ისტორია დიდების შარავანდედით შეუმკიათ.

ერის მამამთავარი დიდი ილია გვმოდგვრავდა: „ერი თავის გმირებში ჰპოულობს თავის სულსა და გულს... თავის ხატსა და მაგალითს... საჭიროა მათი ხსოვნა და არ დავიწყება“. ქართველი ერი ასრულებს ილიას ანდერძს, არ ივიწყებს მათ სახელებსა და ღვაწლს. ამ თვალსაზრისით სელიმ და შერიფ ხიმშიაშვილები, სამშობლოსათვის თავდადებული

პატრიოტები, ჩვენი ხატი და მაგალითები გახდნენ. ქართველი ერი არ იფიჭებს მათ სახელებს, სამშობლოსათვის თავდადებასა და ღვაწლს.

სიამაყის გრძნობით უნდა აღინიშნოს ამ მიმართებით გადადგმული ნაბიჯები და გატარებული ღონისძიებები. შესრულებული სამუშაოები თეორიული და პრაქტიკული ხასიათისაა.

1. თეორიული მუშაობა, ანუ ხიმშიაშვილთა გვარის ისტორიის, სახელდობრ, სელიმ ხიმშიაშვილის ცხოვრება-მოღვაწეობის შესწავლა XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაიწყო. ამ მხრივ პირველები იყვნენ: ივანე კერესელიძე, დიმიტრი ბაქრაძე, თედო სახოკია, ექვთიმე თაყაიშვილი, თედო ჟორდანიძე, გიორგი ყაზბეგი, ზაქარია ჭიჭინაძე, პეტრე უმიკაშვილი, სერგეი მესხი, მამია და გრიგოლ გურიელები და სხვა (იხ. წიგნში: ხიმშიაშვილი ი., ხიმშიაშვილები, ბათუმი, 2003, გვ.15-191). მათ არა მარტო მოიძიეს და შეკრიბეს საინტერესო მასალები, არამედ სათანადოდ შეაფასეს სელიმ ხიმშიაშვილის ღვაწლი ქართველი ხალხის წინაშე.

2. ამ საქმეს უფრო მეტი ბიძგი მისცეს ილია ჭავჭავაძემ, აკაკი წერეთელმა, გიორგი წერეთელმა, მიხეილ ჯავახიშვილმა, იაკობ გოგებაშვილმა, აპაღონ წულაძემ და სხვებმა...

3. ეს საქმე ჩინებულად განაგრძეს ცნობილმა კვლევარებმა: ხარიტონ ახვლედიანმა, ეუკოლ იაშვილმა, შოთა ლომსაძემ, იური სიხარულიძემ, აბელ სურგულაძემ, რამაზ სურმანიძემ (სურგულაძე ა., სურმანიძე რ., სელიმ ხიმშიაშვილი, ბათუმი, 2014), მიხეილ მახარაძემ, ფრიდონ სიხარულიძემ, ემენ დავითაძემ, ვახტანგ ზოიძემ, შუშანა ფუტყარაძემ, ბიჭიკო დიასამიძემ, სერგო დუმბაძემ და სხვებმა (იხ. წიგნში: ხიმშიაშვილი ი., ხიმშიაშვილები, ბათუმი, 2003, გვ.3-86).

4. ხარიტონ ახვლედიანმა, პირველმა ქართულ ისტორიოგრაფიაში, საარქივო დოკუმენტების, გამოქვეყნებული ნაშრომების, პრესის მასალების, თანამედროვეთა მოგონებებისა

და მოსახლეობაში შემონახული გადმოცემების შეჯერება-განალიზების საფუძველზე, არაერთი ნაშრომი შექმნა განმათავისუფლებელი მოძრაობის შესახებ სამხრეთ საქართველოში და, აგრეთვე, სხვა რამდენიმე სტატიასა და ნაშრომში გამოკვეთა სამხრეთ საქართველოს მოსახლეობის, მათ შორის სელიმ და შერიფ ხიმშიაშვილების დედალი და როლი ოსმალთა ბატონობისაგან სამხრეთ საქართველოს, კერძოდ, აჭარის განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში; მანვე შეადგინა აჭარის ისტორიის ბიბლიოგრაფია და სხვა.

5. საგანგებოდ აღსანიშნავია აჭარის კულტურის ყოფილი მინისტრის ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორის, ქველმოქმედის – თეიმურაზ კომახიძის და მისი მეუღლის – მეცენატ ნარგიზ აბაშიძის დედალი. თეიმურაზ კომახიძემ არა მარტო წიგნები მიუძღვნა ამ გვარის წარმომადგენლებს, არამედ თავისი საქველმოქმედო საქმიანობით, მეცენატ მეუღლესთან ერთად, თხილვანასა და სხალთაში გახსნა მუზეუმები, სადაც თავმოყრილია მრავალი ექსპონატი. ხიხანის ციხეზე გაიყვანა გზაბილიკი (ამ საქმეში მონაწილეობდნენ ანზორ და სიმონ ბოლქვაძეები – თხილვანელი ახალგაზრდების ჯგუფთან ერთად), ქოჩახსა და სხალთაში რეაბილიტაცია გაუკეთდა შერიფ ხიმშიაშვილის, მისი დედის (დუდი-ხანუმ ბეჟანიძის) და დანიელი მეუღლის – დაგმარასა და მისი ქალიშვილის საფლავეებს; სოფელ ბაკოში დაიდგა სელიმის მემორიალური დაფა. ნიგაზეულში (შუახევის მუნიციპალიტეტი) აღდგენილ იქნა ხიმშიაშვილის ციხე, მის ტერიტორიაზე გაიხსნა მუზეუმი, იქვე, წყანიშურის უბანში კეთილმოეწყო სელიმის საფლავი (კომახიძე თ., დუდი-ხანუმ ბეჟანიძე და ძე მისი შერიფ ხიმშიაშვილი, ბათუმი, 2002).

6. 1990 წელს ქ. ბათუმში დაფუძნდა და მუშაობს სრულიად საქართველოს სელიმ ხიმშიაშვილის საზოგადოება, რომლის პრეზიდენტია პროფესორი სიმონ შარაძე. მან გამოსცა გაზეთი სახელწოდებით „ფესვები“ (გაზ. „ფესვები“,

2005, ნოემბერი), რომელშიც გამოქვეყნდა ხიმშიაშვილთა გვარის გენეალოგიური ხე და სხვა საინტერესო მასალები ამ გვარის სახელოვანი შვილების შესახებ. ამ საზოგადოებამ ამავე წელს სელიმ ხიმშიაშვილის სოფ. ნიგაზულში (შუახევის მუნიციპალიტეტი) ჩაატარა რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენცია, რომელიც სელიმ ხიმშიაშვილის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას მიეძღვნა. აქვე ჩატარდა აბელ სურგულაძის ნაშრომის – „სელიმ ხიმშიაშვილი“-ს პრეზენტაცია, რომელმაც უფრო გააძლიერა მოსახლეობის სიყვარულის მუხტი ამ პატრიოტი პიროვნებისა და მთლიანად ხიმშიაშვილთა გვარისადმი.

7. 2000 წელს გამომცემლობა „ალიონმა“ გამოსცა მრავალტირაჟიანი და დიდი ფორმატის წიგნი „ხიმშიაშვილები“, რომელიც მოამზადა, შესავალი, ბიბლიოგრაფია და საძიებელი დაურთო იოსებ ხიმშიაშვილმა. წიგნი ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვანი შენაძენია, ხელს უწყობს ამ გვარისა და ჩვენი ქვეყნის წარსულით დაინტერესებულ მეკვლევარებსა და მკითხველ საზოგადოებას (იოსებ ხიმშიაშვილი, ხიმშიაშვილები, გამომც. „ალიონი“, ბათუმი, 2003).

8. 2005 წელს შესრულდა სელიმ ხიმშიაშვილის დაბადებიდან 250 და თავის მოკვეთიდან 190 წელი. ამ თარიღის აღსანიშნავად გაზეთ „აჭარაში“ გამოქვეყნდა ჩემი და შოთა ბოლქვაძის (თხილგანის ეთნოგრაფიული მუზეუმის დირექტორი) ერთობლივი წერილი სათაურით „სელიმ ხიმშიაშვილი- საქართველოს ერთიანობისთვის წამებული რაინდი“ (გაზ. „აჭარა“, №192, 2005 წლის 11 ოქტომბერი, გვ.5-7).

9. 2005 წლის 21 ნოემბერს ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში საქართველოს ისტორიის კათედრის (გამგე პროფ. ბიჭიკო დიასამიძე) ინიციატივით ჩატარდა კონფერენცია თემაზე: „სელიმ ხიმშიაშვილი – ეროვნულ (სახალხო) - განმანთავისუფლებელი მოძრაობის მედროშე“.

კონფერენციაზე მოწვეული იყვნენ სელიმ ხიმშიაშვილის თურქეთში მცხოვრები შთამომავლები – ქალბატონი ზეინაბ-ხანუმი და მისი მეუღლე იაღჩინ ნაღბანდოღლუ. ზეინაბ ხანუმი მიესალმა კონფერენციას და მადლობა გადაუხადა უნივერსიტეტის კოლექტივს, ღონისძიების ორგანიზატორებს კონფერენციაზე მოწვევისათვის. კონფერენციაზე მოწვეული იყო აგრეთვე, სელიმ ხიმშიაშვილის საზოგადოების პრეზიდენტი სიმონ შარაძე, რომელმაც გაზეთი „ფესვები“-ს რამდენიმე ათეული ეგზემპლარი ჩამოიტანა საჩუქრად. კონფერენციაზე ხაზი გაესვა ხიმშიაშვილთა გვარის, კერძოდ, სელიმ ხიმშიაშვილის, როგორც განმათავისუფლებელ მოძრაობის მედროშის, აგრეთვე, შერიფის, როგორც აჭარის მმართველის, როლსა და მისი ორიენტაციის მნიშვნელობას აჭარის ოსმალთა ბატონობისაგან გამოხსნის საქმეში. ითქვა, აგრეთვე, სხვა სახელოვან ადამიანებზე (ახმედი, დუდი-ხანუმი, ქორ-ხუსეინი, აბდი, ნური ხიმშიაშვილები).

10. 2005 წლის 11 დეკემბერს ბაკოელი ახალგაზრდების ინიციატივით, ამ წერილის ავტორის რეკომენდაციითა და მეცნიერული ხელმძღვანელობით ბაკოში (თავის მოკვეთის ადგილას) დაფუძნდა სახალხო დღესასწაული „სელიმობა“ (ინფორმ. იხ.: გაზ. „ხელო“, 2006 წლის 13 იანვარი). გადაწყდა „სელიმობის“ აღნიშვნა ყოველი წლის 3 ივნისს სელიმის თავის მოკვეთის ადგილზე ბაკოში, აგრეთვე ნიგაზეულსა და სხალთაში.

11. 2006 წელს ბაკოში, საჯარო სკოლის დაარსებიდან 80 წლისთავის აღნიშვნასთან ერთად, ჩატარდა „სელიმობის“ პირველი სახალხო დღესასწაული (დუმბაძე ს., როგორ მომზადდა და ჩატარდა პირველი „სელიმობა“, გაზ. „შუახვეი“, 2015 წლის ივნისი). სოფ. ბაკო საზეიმოდ იყო მორთული ღოზუნგებით, პლაკატებით, მხატვრული გამოფენებით, რომელიც მოამზადა მხატვარმა გურამ ფუტკარაძემ. დღესასწაულს ესწრებოდნენ არა მარტო ხეობის მოსახლეობა, არამედ ინტელიგენ-

ციის წარმომადგენლები, მუნიციპალიტეტის ხელმძღვანელობა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ხელისუფლების წარმომადგენლები. აქ იყვნენ აგრეთვე საქართველოს საპატრიარქოს, მათ შორის სხალთის ეპარქიის წარმომადგენლები. საზეიმო ღონისძიება ჩატარდა მაღალორგანიზებულ ღონეზე და მას მოჰყვა საზოგადოების, სპეციალისტების, ხელმძღვანელობის დიდი გამოხმაურება. გაზეთ „აჭარა“-ს ინტერვიუ მისცეს პირველი „სელიმობის“ მონაწილე მეცნიერებმა და ხელისუფლების წარმომადგენლებმა: პროფესორმა მაღხაზ სიორიძემ, თეიმურაზ კომახიძემ, სიმონ შარაძემ, ბიჭიკო დიასამიძემ, რამაზ სურმანიძემ, რუსთაველის პრემიის ლაურეატმა, პოეტმა ფრიდონ ხალვაშმა; ხელისუფლების წარმომადგენლებმა: ედუარდ ფუტყარაძემ, თამაზ დიასამიძემ, ალექსანდრე ჩიკვაიძემ, გოჩა შერვაშიძემ, რომლებმაც აღიარეს სახალხო დღესასწაულის სელიმობის დაწესება, როგორც ჩვენი წინაპრების, პატრიოტი მამულიშვილების, კერძოდ, ხიმშიაშვილთა გვარის წარმომადგენელთა სამშობლოსათვის ერთგულების, თავდადების, კრიტიკულ შემთხვევაში თავგანწირვის, მათი დამსახურებული სახელებისა და საქმეების უკვდავყოფის გამოხატულება. ითქვა ისიც, რომ სელიმის ანდერძი და შთამომავლობის მიერ მისი განხორციელება ნიმუშია დღევანდელი და მომავალი თაობებისათვის, თუ როგორ უნდა იცხოვრონ და იბრძოლონ საქართველოს გამთლიანებისა და ერთიანობის დასაცავად. როგორც ილია ამბობდა: „ვაჟკაცობა უნდოდა, ვაჟკაცები ვიყავით, ხმალი უნდოდა, ხმლით ჭედვა ვიცოდით, ომის საქმეთა ცოდნა უნდოდა, ომის საქმენი ვიცოდით. აი, რამ შეგვაძლებინა, რამ გვისსნა, რამ შეგვინახა...“

12. 2007 წლის 3 ივნისს ჩატარდა მეორე „სელიმობა“ ნიგაზეულში, საზოგადოების ფართო მონაწილეობით (დუმბაძე ს., როგორ მომზადდა და ჩატარდა პირველი „სელიმობა“, გაზ. „შუახვეი“, 2015 წლის ივნისი).

13. 2009 წელს ჩატარდა მორიგი „სელიმობა“ ბაკოში. ამჯერად „სელიმობის“ დღესასწაულის შინაარსი უფრო დატვირთული იყო იმით, რომ ბაკოელთა და სკოლის პედაგოგთა ინიციატივით, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის ბრძანებით (№466, 2009 წელი) ბაკოს საჯარო სკოლას მიენიჭა სელიმ ხიმშიაშვილის სახელი. მალე – 2012 წლის 9 თებერვლის ბრძანებით (№38/6) – მთისუბნის საჯარო სკოლას მიენიჭა შერიფ ხიმშიაშვილის სახელი (დუმბაძე ს., იქვე).

14. მიმდინარე წლის ივნისი არის „სელიმობის“ საიუბილეო მეათე წელი. შექმნილია აჭარის სამთავრობო კომისია. მიღებულია გადაწყვეტილება „სელიმობა“ უფრო ფართო მასშტაბით ჩატარდეს. მასში ჩაერთვება ხეობის მოსახლეობა, სკოლები, კულტურის სახლები. კინოდოკუმენტალისტმა გივი ნახუცრიშვილმა შექმნა დოკუმენტური ფილმი „სელიმ ხიმშიაშვილი – საქართველოს ეროვნული გმირი“. ასრულდა დიდი ილიას შთამაგონებელი სიტყვები. სელიმ ხიმშიაშვილი, სამშობლოსათვის თავდადებული რაინდი, მისმა სამშობლომ გულში ჩაიკრა.

ასრულდა მოსახლეობის ნება – მიმდინარე წლის ივნისში, „სელიმობის“ მეათე წლისთავის აღსანიშნავად, ქალაქ ბათუმში დაიდგა სელიმ ხიმშიაშვილის ძეგლი (ავტ. მხატვარ-მოქანდაკე დავით ბოლქვაძე).

ზემოთ ჩამოთვლილ ყველა ღონისძიებას ეხმაურებოდა ტელევიზია და პრესა (გაზეთები „აჭარა“, „ხელო“, „მთიანეთი“, „შუახვევი“).

დიდი მადლობა ყველას, ერსა და ბერს, მოსახლეობას, ინტელიგენციას, დიდსა და პატარას, მეცნიერ-მკვლევარებს, კულტურისა და ხელოვნების მუშაკებს, ხელისუფლებას, რომლებმაც იზრუნეს სელიმ ხიმშიაშვილის სახელის უკვდავსაყოფად.

ქართველი ერის მადლიერებას სელიმ ხიმშიაშვილისად-
მი კარგად გამოხატავს ცნობილი ქართველ პოეტის მამია
ვარშანიძის ლექსი „სელიმ ხიმშიაშვილს“:

**„სელიმ, შენი აჭარა
გულის ხატად გიგულებს,
თავგანწირვას მამაცურს,
სიყვარულად გიბრუნებს“.**

(იხ. გაზ. „ფესვები“, 2005 წლის ნოემბერი)

რა თქმა უნდა, გაკეთებული არ მთავრდება საქმე. უნ-
და გაგრძელდეს მისი შემოქმედების შესწავლა და საქარ-
თველოს საპატრიარქოს, მისი სინოდის გადაწყვეტილების
შესაბამისად, სელიმ ხიმშიაშვილის თავის მოძიება, მისი
სხეულთან შეერთება და მოხდეს გამთლიანებული ნეშთის
მთაწმინდაზე გადასვენება.

ეროვნული სახალხო დღესასწაულები, მათ შორის „სე-
ლიმობა“, გამოჩენილი პიროვნებების- სელიმ და შერიფ ხიმ-
შიაშვილების საიუბილეო ღონისძიებები უნდა გამოვიყენოთ
ქვეყნის კეთილდღეობის ამაღლების, მოსახლეობის დასვენე-
ბისა და საერთაშორისო ტურიზმის განვითარებისათვის. ამი-
სათვის საჭიროა ხელისუფლების მზრუნველობით, მოსახლე-
ობის აქტიური მხარდაჭერით, ხეობაში კაპიტალური გზის
მშენებლობა განახლდეს, გაგრძელდეს და უახლოეს დროში
დასრულდეს ხიხანის ციხემდე, ციხიდან – ბეშუმამდე; პირ-
ველ რიგში, მარეთის ხეობასთან შეერთებით ერთიანი საგ-
ზაო და სატრანსპორტო ქსელი შეიქმნას სათანადო ინფრას-
ტრუქტურით, კაპიტალური წყალსადენების მშენებლობით,
სოფლებში საოჯახო ტურიზმის გასაშლელად და ა.შ. ამ
ამოცანების გადასაწყვეტად ადგილობრივი რესურსების მაქ-
სიმალური ათვისებით დასაქმდება მოსახლეობა, გაუმჯობეს-
დება ცხოვრებისა და დასვენების პირობები, განვითარდება
ეკონომიკა, სპორტი და ტურიზმი, შევინარჩუნებთ მთის სოფ-
ლებს.

ლიტერატურა:

1. ახვლედიანი ხარიტონ, სახალხო-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ისტორიიდან სამხრეთ საქართველოში, ბათუმი, 1958;
2. ახვლედიანი ხარიტონ, სამხრეთ საქართველოს განთავისუფლებისათვის მებრძოლნი (სელიმ და შერიფ ხიმშიაშვილები), გამომც. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1972;
3. ბაქრაძე დიმიტრი, სახოკია თედო, ჟორდანია თედო და სხვ., ამონარიდები შრომებიდან (იხ. წიგნში – იოსებ ხიმშიაშვილი, ხიმშიაშვილები, გამომც. „ალიონი“, ბათუმი, 2003);
4. გაზ. „ფესვები“, 2005 წლის ნოემბერი;
5. ღუმბაძე სერგო, ბოლქვაძე შოთა, სელიმ ხიმშიაშვილი საქართველოს ერთიანობისათვის წამებული რაინდი, გაზ. „აჭარა“, №192, 2005 წლის 11 ოქტომბერი;
6. ღუმბაძე სერგო, „სელიმობა“ – სახალხო დღესასწაული; მისივე, მეორე დიმიტრი თავდადებული აჭარაში; გაზ. „ხულო“, 2005 წლის 5-22 მაისი;
7. ღუმბაძე სერგო, „სელიმობა“ – სახალხო დღესასწაული (საკონფერენციო მოხსენება), ბსუ-ს ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორ-მასწავლებელთა სამეცნიერო კონფერენციის პროგრამა, ბათუმი, 25.05.2009;
8. ღუმბაძე სერგო, როგორ მომზადდა და ჩატარდა პირველი „სელიმობა“, გაზ. „შუახვეი“, 2015 წლის ივნისი;
9. ინფორმაცია სახალხო დღესასწაულის „სელიმობის“ დაფუძნების შესახებ, გაზ. „ხულო“, 2006 წლის 13 იანვარი;
10. კომახიძე თეიმურაზ, დუდი-ხანუმ ბეჟანიძე და ძე მისი შერიფ ხიმშიაშვილი, ბათუმი, 2002;
11. ლომსაძე შოთა, სამცხე-ჯავახეთი (XVIII საუკუნის შუაწლებიდან XIX საუკუნის შუაწლებამდე), გამომც. „მეცნიერება“, თბილისი, 1975;
12. მესხია შოთა, სამცხე-საათაბაგო ოსმალეთის უღელქვეშ, I, გამომც. „სახელგამი“, თბილისი, 1958;
13. სურგულაძე აბელ, სურმანიძე რამაზ, სელიმ ხიმშიაშვილი, ბათუმი, 2014;

14. ცინცაძე ოთარ, „სეფიძობა“ სერიჲანაში, გაზ. „აჭარა“, №105, 2006 წლის 13 იჲნისი;

15. ხიმშიაშვილი იოსებ, მახარაძე მიხეილ, ვარშანიძე მამია და სხვ. (23 ავტორის წერილები ჟურნ. „ჭოროხის“ საიუბილეო ნომერში, რომელიც მიეძღვნა სეფიმ ხიმშიაშვილის დაბადებიდან 250-ე წლისთაჲს), ჟურ. „ჭოროხი“, № 10, 2005;

16. ხიმშიაშვილი იოსებ, ხიმშიაშვილები (წყაროები, ლიტერატურა, შესაჲალი, ბიბლიოგრაფია და საძიებელი დაურთო იოსებ ხიმშიაშვილმა), გამომც. „ალიონი“, ბათუმი, 2003.

Sergo Dumbadze

Famous Ancestors in the Memory of Generations

Summery

The article is about the events, that future generations has made in order to study the life and work of “The Khimshiashvili~s Family Name” and its famous representatives and for immortalization of their names and role.

სელიმ ხიმშიაშვილის საიუბილეო დღეების
ფოტოქრონიკა

სელიმ ხიმშიაშვილი
(ნახ. გურამ ფუტყარაძისა)

სოფ. ბაკო, სერიფანა

სელიმ სიმშიაშვილის საფლავი (სოფ. ნიგაზეული)

სელიმ ხიმშიაშვილის გამართული თავგანწირვიდან 200 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია (ბსუ, 2015 წლის 19 ივნისი)

ბსუ – სელმ ხიმშიაშვილის აუდიტორიის გახსნა

სტუდენტთა საუბილეო სპორტული ღონისძიება

სედიმ ხიმშიაშვილის ძეგლის გახსნა
(ბათუმი, 2015 წლის 19 ივნისი)

სოფელი ბაკო (2015 წლის 20 ივნისი)

შერიფ ხიმშიაშვილის სახლ-მუზეუმი (სოფ. სხალთა)

კრებულის ავტორები

აკად. რონი მეტრეველი

პროფ. მერაბ ხალდაში

აკად. წევრ-კორ.
გურამ ლორთქიფანიძე

აჭარის არ განათლების,
კულტურისა და სპორტის
მინისტრი გიორგი თავაძეშვილი

პროფ. რონი მაღაყმაძე

პროფ. ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

პროფ. შუშანა ფუტკარაძე

პროფ. ბიჭიკო დიასამიძე

პროფ. რამაზ სურმანიძე

სეზენ (სალღმე) გონენჯ ოქჯანი

მუსტაფა იაქუთი
(გურამ ხიმშიაშვილი)

ჭუსეინ უიგუნი

პროფ. სერგო დუმბაძე

პროფ. ოთარ თურმანიძე

პროფ. ლალე
გოგოლაშვილი

პროფ. ოთარ
გოგოლაშვილი

პროფ. ნუგზარ
ზოსიძე

შინაარსი

მთავარი რედაქტორისაგან	3
კონფერენციის გახსნა – რექტორის მ/შ, პროფ. მერაბ ხალვაში	5

მისაღმებები

გიორგი თავაშაიშვილი	7
როინ მეტრეველი	9
როინ მაღაყმაძე	12
მუსტაფა იაქუთი (გურამ ხიმშიაშვილი)	14
ავთანდილ ნიკოლეიშვილი	15
სეზენ (ხალაშვილი) გონენჯი ოქჯანი	18
პუსეინ უიგუნი	20

მოხსენებები

ბიჭიკო დიასამიძე – სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ოსმალთაგან განთავისუფლებისათვის ბრძოლა XVI-XVIII საუკუნეებში	23
გურამ ლორთქიფანიძე – ხიმშიაშვილების საგვარეულო აჰმედ აჭარის მიხედვით	37
რამაზ სურმანიძე – სელიმ ხიმშიაშვილი – სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს განთავისუფლებისთვის ბრძოლის წინამძღოლი	40
ოთარ თურმანიძე – ხიმშიაშვილები XIX საუკუნის პირველი ნახევრის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში	54
მუსტაფა იაქუთი (გურამ ხიმშიაშვილი) – ხიმშიაშვილთა გვარის ისტორიიდან	66
ოლეგ ჯიბაშვილი – ხიმშიაშვილთა საგარეო-პოლიტიკური ურთიერთობანი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს განთავისუფლებისათვის ბრძოლის წლებში	71
ოთარ გოგოლიშვილი – შერიფ ხიმშიაშვილი – საქართველოს ერთიანობისთვის მებრძოლი	79
შუშანა ფუტყარაძე – სახელოვანი ქართველი ქალები ხიმშიაშვილთა ოჯახებიდან	89
ნუგზარ ზოსიძე – სელიმ ხიმშიაშვილის შვილთაშვილთა პატრიოტული მოღვაწეობა	115
ავთანდილ ნიკოლეიშვილი – ხიმშიაშვილთა ეროვნულ-პოლიტიკური თვალთახედვის წარმომჩენი პასაჟები მისიელ ჯავახიშვილის „არსენა მარაბდელში“	123
სერგო დუმბაძე – სახელოვანი წინაპრები თაობათა მესხიერებაში	138
სელიმ ხიმშიაშვილის საიუბილეო დღეების ფოტოქრონიკა	148
კრებულის ავტორები	155

გამომცემლობის დირექტორი – ნანა ხახუტაიშვილი
გამომცემლობის რედაქტორი – ლალი კონცელიძე
ტექნიკური რედაქტორი – ედუარდ ანანიძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 12.10.2015
ქალაქის ზომა 60X84 1/16
ფიზიკური თაბახი 10
ტირაჟი 100

დაიბეჭდა უნივერსიტეტის სტამბაში

ქ. ბათუმი, ნინოშვილის 35